Ia ă că la una din prelegeri, mai spre sfîrşitul anului, asistă întreaga catedră de literatură universală în frunte cu şeful ei Tudor Vianu. Mai timid ca niciodată — timiditatea s-a răsfrînt şi asupra noastră — ne roagă, bilbîindu-se, roşindu-se de tot, ca la sfîrşit să nu... ne roagă să... şi nu putea rosti cuvîntul. Iar noi niciodată nu l-am aplaudat mai frenetic decît la sfîrşitul acelei prelegeri.

Că veni vorba despre un alt mare dascăl al nostru, gravul înţelept Tudor Vianu. Cînd acesta pleca la Paris, unde-l chemau sesiunile UNESCO ca reprezentant al României, pe cine credeţi că lăsa înlocuitor la comandă să-i continue cursul? Pe profesorul Papu. Şi de fapt trebuia să-l lase şef de catedră în locul său, dar împrejurări de cancelarie (O piesă din epocă se chema chiar Furtună în cancelarie, dacă-mi aduc bine aminte) ce vor trebui cîndva povestite, au îndepărtat pe profesorul Papu din Universitate. Seriile de după noi au fost astfel private de lecţia unui dascăl nepereche precum dînsul.

În anul 1959 — sau 1960 — fug anii! — am primit aprobarea să întemeiem un Pluguşor de Anul Nou şi să ne ducem să-i colindăm pe profesorii noştri pe la casele dumnealor. V-am spus că promoţia noastră n-a fost una oarecare, la rînd. Profesorul de folclor Mihai Pop ne-a pus de la Institutul pe care-l conducea, la dispoziţie recuzita (tălăngi, buhaie, fluiere, zurgălăi) — Sandu Dobre de la Fierbinţi ştia a zice ceva din fluier dar mai ales ştia — şi ştie! — să ţipurească a la Maramu), precum şi cîteva benzi cu înregistrări autentice (vă mai aduceţi aminte, colegi: „Pleac-un june la vinatu?...). Făcuserăm, şi noi — atunci eram mai puţini poeţi declaraţi decît numărul de azi al autorilor de cărţi din promoţia noastră — adecvat după firea şi preocupările fiecăruia dintre dascăli, cîte o urare în versuri. Textele au fost aprobate de sus, de pe la decanat, dacă nu chiar de la Rectorat. Am făcut şi cîteva repetiţii. Aşadar, vreo cincisprezece feciori în ceată, în cioareci, cămeşi şi opinci, acestea din urmă trase direct peste ciorapii sintetici (dar nu în noaptea aceea am contractat noi reumatismul), însoţiţi de o colegă bucureşteană care avea menirea să ne descurce în adrese şi, eventual, să nu ne lase s-o luăm razna din alte cauze, am luat-o mai decuseară şi chiar de la blajinul şi bunul nostru profesor Jack Byck, o parte din noi ne-am şi... magnetizat. Doamne, ce mai sticloanţe vechi, cu pulbere de nisip fin pe ele, avea dascălul nostru la examenele căruia se trecea din oficiu. Nu înşir aici, toţi dascălii pe la care ne-am perindat (ştiu că la domnul Rosetti iar a fost tare fain iar în salonul domniei sale, iluminaţi de culorile marilor pictori români. am cam cîntat o ţîră mai mult dar am şi admirat-o pe odrasla sa coborînd pe o scară interioară în mijlocul nostru...). Iar într-un tîrzior — îmi place expresia aceea cînd se zice că apoi ţi se „rupe filmu", am ajuns la profesorul Papu. Aici a fost cu zăbavă, deci filmul meu s-a „rupt"... după aceea. Ne-om fi dat o leacă în petic. Om fi cîntat oarece, pe mai multe voci. Fiul dumnealui, Vlad, care pe-atunci cred că avea nici zece ani, la rememorarea mea de deunăzi, zicea că îşi aduce ceva aminte... Colegul de la Fierbinţi a iscat o ţipuritură care mai are încă ecou în urechea vecinilor care durează. Eu ştiu atît: m-am aşezat pe braţul fotoliului unde stătea domnul profesor Papu şi dînd tonul am recitat împreună, graseind amîndoi, închinarea marelui poet Du-Fu către celălalt mare poet Li Tai-Pe: „Plăteşte cu o mie de poeme. / Un gît de vin învîrtoşat de vreme // De cîte ori adoarme beat, la han / La marile răscruci către Cian-San / / Chiar împăratul vine să-l trezească / Să-l ia la o plimbare prietenească!// Mahmur cumplit, răspunde Li Tai-Pe: / Chiar împăratul vine? Ei, şi ce? // Hai, du răspuns, şi lui, şi tuturor / Că sînt doar un beţiv nemuritor...".

Iubite al nostru profesor traducerea aceasta a lui Eusebiu Camilar a apărut în volum în anul 1957: în 1963, autorul Turmelor a dat o altă variantă după urechea mea tot atît de cantabilă. Oare îmi îngăduiţi ca la aniversară — 75 de ani bătuţi pe muchea spiritualităţii româneşti — să ne recităm împreună, eu urîndu-vă ÎNTRU MULŢI ANI! şi această a doua propunere de frumuseţe. Mie mi se pare că are şi ea virtuţi. Distihul dintîi sună astfel: „N-am mai văzut un altul ca el, să dea din plin / O mie de poeme pentru-un gîtlej de vin!"

Luceafărul

75 DE ANI DE LA CREAREA SOCIETĂŢII SCRIITORILOR ROMÂNI

REDACTORII «LUCEAFĂRULUI» VI SE ADRESEAZĂ

DAN LAURENŢIU

Vizită la Băneasa

Astfel că, duminica aceea, eu şi bunul meu prieten, sculptorul Grigore-Joe-Minea, cel care, atunci cînd a expus la Dalles portretul meu turnat în bronz a emoţionat inimile fragede — emoţii pozitive, de bucurie, emoţii negative, de invidie, după sex şi cultură estetico-filozofică — deci, în dimineaţa luminată feeric de drăgăstosul lui Phoebus sărut, ne-am hotărît, ce ? să fugim de-acasă (vorba unui vesel coleg de breaslă care ţine morţiş, ca un făcut, să-l confirme pe Bacovia în clătinarea din cap, cu rosturi pedagogice, a acestuia, „prin asta eşti celebră-n Orient / o, ţară tristă, plină de humor"). Dar unde fugim de-acasă ? Ei bine, acolo unde e miracolul, unde, cum spune Shakespeare, „instinctele vechi, vagaboande, fac lanţul rutinei să sară", să fugim, să evadăm, din noi înşine, din cercul negru, negru ? nu, invizibil, de fier, al habitudinii, de parcă acest noi înşine ar deveni într-o bună zi un fel de închisoare, o carceră, loc de recluziune şi penitenţă forţată ; rutina, obişnuinţa care te fac captivul unui eu dacă nu peste tot artificial, oricum trucat — aureolă apăsătoare plutind spre cugetele noastre ca o ameninţare, o amintire a tenebrelor din care încă omul lui Platon nu s-a eliberat. Acest sentiment al vinovăţiei — că am uitat, am trădat puritatea instinctelor, a izvoarelor pe care ni le-a dăruit misteriosul, îndepărtatul dramaturg (pune mîna streaşină la ochi şi priveşte în urmă !) să ne spălăm de dogmele vieţii diurne ; precum şi speranţa că vom redescoperi luminiţa palidă pitită într-un colţ al sufletelor noastre pustii, copilăria pierdută, ne-a mînat paşii (adică automobilul, nu ?) spre jungla mondială a fiarelor dintîi, dintotdeauna şi dinaintea noastră — spre grădina zoologică. (Trebuie să recunosc că, spre cinstea lor, tinerele doamne care ne însoţeau au protestat, au implorat să nu mergem **acolo** — căci, nu-i aşa ? aflîndu-se pe scara lumii sensibile mai aproape de spectacolul congener al zoomorfiei ultragiate, acesta le deprimă — dar pînă la urmă au trebuit să cedeze conceptualismului nostru masculin, obstinat şi obsedat de propria sa vanitate agresivă, prejudecată, apriorism care lasă numai răni în urma sa, brazdă neagră din care aşteptăm să răsară soarele într-o lume de dincolo).

...Şi iată-ne ajunşi în pădurea Băneasa, dînd nas în nas cu instinctele clare ! Asta am vrut, asta am găsit. Nu că ne-am fi aşteptat neapărat să ne angajăm în vreo farsă ludică (lume de pe lune, ţipete strident colorate, bere, mititei şi mititele, ô saisons, ô châteaux, quelle âme est sans defaut, o, vacanţe, o castele, vai de păcatele mele — grădina antropologică o întrecea pe cea zoologică !) dar surpriza malefică, izbitura primită în plin de inimile noastre golite de sîngele primordial, ne-a zguduit, ne-a lăsat muţi într-o stupoare pe care o încerci rareori în viaţă, în clipe de revelaţie, cînd rămîi vid şi aştepţi să te umpli de un sens nou, misterios al lucrurilor : venisem aici, la grădina zoologică (o, doamne, ai milă) să ne lepădăm de pielea noastră diurnă şi să ne reintîlnim cu noi înşine aşa cum am fost iniţial, nocturni şi bogaţi de căldura şi lumina soarelui vital, bucurîndu-ne de armonia minţii şi inimii cu amintirile străbune, metamorfozele vii ale apei şi focului, aerului şi pietrei din care sîntem făcuţi şi în care ne vom preface la vreme. Şi iată ! Iată că nostalgia, dar ce spun eu, nostalgia ? setea teribilă, halucinantă pe care o încearcă spiritul nostru ca un deşert calcinat, pîrjolit de veghea epuizantă, pururea neadormită a fiinţei, cea care naşte pui vii şi-i hrăneşte cu lapte (amantă intuiţia mi-a fost / şi conceptul slugă devotată) se izbeşte de realitatea simbolică devenită materială a acestor animale închise în cuşti, proiecţii, imagini dezolante, dar fidele, ale instinctelor noastre captive în cercul habitatului diurn : leul sobru şi regal moţăind blazat pe amintirea sfinxului de unde începe pustiul, fiorosul tigru

Shere Khan se droghează cu barbiturice ca la casa de nebuni, sfîşietorul, tragicul, giganticul elefant Kala-Nag, cît templul de la Barabadur, cu piciorul legat în lanţuri de un ţăruş de oţel înfipt în pămînt, întocmai ca în nemuritorul paradisiacul Kipling: „De cel ce-am fost să-mi spună gîndul! / Pripon şi lanţuri aruncate / Mi-aduc aminte de străvechea putere de a junglei sfadă / Nu mă mai port de azi încolo, pe-un pumn de ogrinji, poveri, în spate: / La cei cu mine deopotrivă, codreni, mă-ntorn. Cînd o să cadă / De somn pămîntu-n noaptea-adîncă eu voi porni s-ajung: / Să uit cu totul de cătuşa cu care-aţi frînt în mine avînturi. / De stîlpul ce legat mă ţine, cînd lung mă strigă fraţii-mi lung".

...Uite, vezi, îmi spune doamna de-alături care întinde timidă prin grilajul de fier o mînă de iarbă fiorosului zimbru al lui Dragoş Vodă, omul seamănă cu toate animalele şi cu nici unul: „Da, îi răspund, dacă tata Darwin are dreptate „cum că omu-i o maimuţă", atunci toţi şerpii, crocodilii, păsările (struţii, fazani sau pelicani), felinele, răpitoarele şi blajinile, toate celelalte lighioane abordabile sau înspăimîntătoare ca nişte plăsmuiri ale visului (coşmarului) sînt trecutul, zestrea noastră ancestrală, viaţa sălbatică, liberă, înainte de a fi căzut sub jugul şi în captivitatea raţiunii triumfătoare cea care pune ordine cosmică în haosul genuin. Aceste animale în cuşti sînt imaginea, proiecţia în afară a instinctelor noastre căzute în captivitatea raţiunii. Nu voi spune ca Rousseau „înapoi la natură" (nu e nici posibil şi nici de dorit căci, Doamne fereşte, mă tem de omul cavernelor) dar nu pot să nu observ că aşa cum animalele adunate aici în grădina aceasta au devenit un material didactic, un obiect de studiu, la fel şi instinctele noastre au început să nu mai facă parte din statul nostru ontologic, ci au devenit un soi de rămăşiţe atavice, nişte curiozităţi menite să satisfacă apetitul gnoseologic al omului modern căzut sub vraja abstracţiunilor.

REDACTORII «LUCEAFĂRULUI» VI SE ADRESEAZĂ

NICOLAE VELEA

Valiza de mare şi geamantanul de munte (sau invers)

S-au dus sau încep să se ducă zilele, ceasurile de vacanţă, ori de concediu, s-au dus ori se duc ca o părere, lăsînd în urma lor suspine lungi sau mici, oftaturi scurte şi aprige ori priviri atîrnate de un cer brăzdat şi înjunghiat de triunghiurile „cocorilor lui Tradem".

Ce mai rămîne?

Rămîne făgăduiala albsmeurie a zilelor de concediu amînat de ieri şi de iarnă.

Şi ce mai rămîne?

Păi rămîne mai întîi obiectul care hotărniceşte începutul şi sfîrşitul concediului, valiza, geamantanul cu tot calabalîcul. Şi mă gîndesc aşa, într-o doară, şi cam leneş, la faptul că ultimele substantive avînd origine şi temei turcesc ar putea duce la încheierea — cam forţată, e drept — cum că zilele, clipele, lunile de repaus legal se duc aşa repede, „scuturînd aripele", de parcă ar fi retezate şi hăcuite de iataganele năprasnice şi nemiloase aflate sub steagurile păgîne ale Semi-Lunei. Astfel zis, se retrag grăbit de „parcă ar da turcii". Dar să mă întorc la subiect, de fapt, la „obiect".

În vreme ce muntele sau marea statornicesc şi împodobesc regiunile de sus şi de jos ale teritoriului — vacanţei — aici putînd exista alegeri, şovăiri şi nostalgieri, valiza de vacanţă se află la mijloc concretă, obligatorie şi sîcîitoare. Ea îngrijorează şi produce insomnii înveşmîntîndu-se în huse ţesute din preocupări şi privire gingaşe sau aspre, atente şi neaţipite.

Obiectul cuprinde, închide şi transportă deprinderi mai vechi sau mai noi, capricii şi ticuri dar mai ales amînări şi făgăduieli smeurii de răsfăţuri şi delicii unice, secrete, mergînd de la o carte recomandată competent „la sigur", pînă la, s-au văzut cazuri, rînduirea grijulie a unor lame de ras cu ascuţiş mîngîios, făcut expre să frăgezească şi să lumineze feţe de persoane timide sau nervoase, aflate în zăbava şi

Luceafarul

ANTOLOGIA Luceafarul

tihna concediului, adeseori tăiată, pîndită și răvășită de neprevăzut.

Mă întorc, mă aplec și citez din literatura de specialitate : „Aici, în acest instrument vacanțier se află comprimat pentru cîteva săptămîni tot ceea ce a fost neglijat sau reprimat în restul anului și o radiografie sau o inventariere exactă și corectă a lui ar duce la reconfirmarea formulării apoftegmatice cunoscute : „spune-mi cu cine te însoțești, ca să-ți spun cine ești" (Corect ar fi cu ce, instrumentul fiind neînsuflețit dar textul fiind apocrif, eu neavînd deci cu cine porni la un soi de gramatici certans, o să pun un asterix în cazul norocos că aceste rînduri vor fi cuprinse și împăturite în literă și copertă de carte ; dar le lasă deocamdată așa spre aducere aminte.

Ca în orice exegeză — chiar fără pretenții exhaustive — revin asupra subiectului (obiectului) privindu-l din alt unghi și încercînd să transmit cîteva sfaturi practice și, cred, eficiente.

Deci, această sculă are un profil cu linii apăsate energic, o personalitate distinctă cu multe note specifice avînd un conținut mozaicat. Trebuind să cuprindă mai de toate, valizele de concediu sînt făcute, dichisite, rînduite cu atîta migală de parcă am vrea să ținem minte dinadins ceea ce uităm. De asta cred că ele nu trebuie întocmite cu cine știe ce sîrguință și minuție pentru că oricum se omite, se neglijează ceva, memoria acestor ambalaje fiind scurtă, chiar uitucă și ea se face simțită și auzită la o distanță apreciabilă de locul de plecare, uneori inutil, chiar la destinație :

Cu toate acestea, nu înseamnă că puțină atenție, o preocupare cît de cît, acolo, pentru aranjarea lor ar strica. Altminteri, se poate ajunge la situația dramatică, aproape fără ieșire a cuiva, situație pe care o cunosc dintr-o relatare autorizată care chiar nu se încadrează în parafrazele literaturii de specialitate (avînd mici pretenții beletristice) — este perfect credibilă și nesmintit posibilă. Este vorba despre o persoană cu un ascuțit simț al ordinii și chibzuinței căreia la întoarcerea din concediu nu-i mai încăpeau lucrurile în geamantan. Cumpătat pînă peste fire și cu banii sever numărați, omul nu cumpărase și nu adăugase nimic bagajului, inițial, geamantanul prin dimensiuni, culoare, legături, catarame ș.a.m.d. era același, dar se încăpățîna să nu mai îngăduie și să primească totul, și să lase pe drumuri o grămadă de lucruri. Cunoscuții și prietenii consultați au verificat bagajul de dus și de întors (persoana în cauză, cam pedantă, își făcuse chiar o listă-inventar) nu, nu era nici un adaos. Și atunci, în fața capacului negru căscat al valizei care parcă rînjea sfidător și spăimîntător, ei, se spune, au început să fie furnicați de fiori de frică, aproape mistică. De-abia cînd protagonistul grozavei întîmplări a dat să fugă pe ușă și pe scări, dîrdîind, cuprins (poate e prea mult spus) de o spaimă ca și metafizică, s-a putut băga de seamă că el era îmbrăcat sumar, doar în pijama iar în picioare avea papuci, costumul de haine și paltonul (era sezon de iarnă) înghesuindu-se și strivindu-se „dincolo", în pîntecul întunecat al aproape satanicului geamantan.

Îndreptarea, încheierea înțeleaptă care lesne se desprinde de aici este că se cere oareșicîtă atenție măcar ținutei vestimentare arborate atunci cînd se alcătuiește valiza de vacanță. Lipsa unei ținute de rigoare duce la răzbunări neguroase și la întîmplări ciudate și foarte de mirare precum cea mai de sus pomenită.

Pe urmă (dar nu în ultimul rînd, așa cum se scrie în exegezele respectabile) o altă linie personală — diferența specifică în termeni științifici — a valizei în discuție ar fi aceea că ea are o durată mică — scurtă, foarte scurtă, iar dacă ne gîndim bine la iuțeala cu care se duc zilele de concediu, parcă și mai scurtă. O ureche ascuțită vigilentă și cu pretenții de veghe atentă ar putea pretinde cu temei că poate lega și chiar suprapune sunetul încuietorilor ei de la plecare de cel de la întoarcere care par a se îngîna ironic, sarcastic ori duios-nostalgic. Și în bagajul de bucurii sau tristeți pe care fiecare îl ducem sau îl aducem cu noi sunetul istovit și tînguit al încuietorilor valizei de munte sau de mare acum, la revenire, cuprinde tonuri mai stridente sau mai unduios muzicale pendinte de calitatea tehnico-metalică a micilor zăvoare și stîrnește trăiri emotive înalt-voioase, nostalgic-luminoase ori posac-deprimate — după temperamentul și norocul din vacanță al fiecăruia. Și iarăși, nu în ultimul rînd, de felul cum și-a întocmit și purtat fie valiza de mare, fie geamantanul de munte. Sau invers.

REDACTORII «LUCEAFĂRULUI» VI SE ADRESEAZĂ

ARTUR SILVESTRI

Cei doi «Luceferi»

O potrivire care nu se poate să fie întîmplătoare a făcut ca în 1958, în plină vară, să se tipărească la București o revistă cu un spectaculos destin literar pe care inițiatorii ei au botezat-o asemeni alteia mai vechi, apărute cu mai bine de o jumătate de secol înainte, „Luceafărul". Amîndouă evocau într-un chip titular pe Eminescu, însă asemănările nu se opreau nicidecum aici. E, la o analiză mai de amănunt, între aceste momente distincte ale istoriei literaturii române, o cît se poate de grăitoare legătură substanțială : dincolo de nume, cei doi „Luceferi" exprimă un gînd literar stabil și, în datele lui capitale, ireductibil. „Luceafărul" transilvănean, ivit în 1902, era o publicație a „tinerilor" și nu în alt temei se născuse revista din 1958, care continuă în fond „Tînărul scriitor". Pentru cei cîțiva ardeleni care se sforțau acum 80 de ani să miște ceva în literatura națională a vremii, apatia formelor canonizate și a sentimentelor absente era ținta definitivă ; „Luceafărul" postbelic, răsărit în plin dogmatism, nu promova în definitiv alte idei. Amîndouă **sînt creatoare de direcții**, orientate cu preponderență pe o linie națională care nu cunoaște extremismul, sînt producătoare de valori și oricine ar sta să examineze procentajul de autori „tineri" afirmați de cei doi „Luceferi" va înțelege că funcțiunea lor istorică s-a apropiat minunat de programele inițiale. „Tînără" într-o literatură transilvăneană care nu apucase să se conecteze și administrativ la cultura națională, revista „Luceafărul" de după 1902 aducea, în poezie, pe Octavian Goga, pe Șt. O. Iosif, pe George Coșbuc și, cu vremea, pe E. Bucuța, Alice Călugăru, E. Farago, Victor Eftimiu. Acolo vor publica Aron Cotruș dar și Dimitrie Anghel, Vasile Voiculescu dar și M. Săulescu. Lucian Blaga și Nichifor Crainic își leagă și ei începuturile de întiiul „Luceafăr". Ceea ce venea în poezia românească odată cu aceștia era o înaintare echilibrată în simțul tradiției fără însă a o repeta inutil : „moderni" prin cronologie, mulți dintre acești poeți, durabili și azi, nu sînt însă și „moderniști" după cum nici „tradiționaliști" pe o linie exclusivistă.

De altfel, acestea par a fi datele esențiale, și condiția liricii „Luceafărului" postbelic nu este alta : un Ion Gheorghe, un Ioan Alexandru, un Nichita Stănescu, un Grigore Hagiu sau Cezar Ivănescu, un A. I. Zăinescu, Nicolae Dragoș, Adrian Păunescu sau Nicolae Dan Fruntelată nu au față de literatură o perspectivă radicalistă, de natura avangardei ; în ei, **tradiția viețuiește creator.**

Dar proza ? Proza „Luceafărului" transilvan e realistă și socială cu Liviu Rebreanu, sentimentală cu Al. Cazaban și Emil Gîrleanu, moralistă cu Ion Agârbiceanu, vitalistă cu C. Sandu-Aldea. Adăugind pe Gib. Mihăescu, pe M. Sadoveanu, I. A. Bassarabescu, rezultă un impunător tablou de valori. Valori de cea mai ridicată cotă a promovat și „Luceafărul" postbelic : Ion Lăncrănjan, Pop Simion și Gheorghe Suciu, pe Nicolae Velea, Ștefan Bănulescu, D. R. Popescu, Aurel Dragoș Munteanu, Gheorghe Schwartz. O întreagă direcție a prozei din ultimii treizeci de ani, unde ecoul adînc specific al tradiției s-a răsfrînt spectaculos în forme dintre cele mai originale, n-ar fi de înțeles fără „Luceafărul" din 1958 și de mai tîrziu.

Însă ceea ce dă celor doi „Luceferi" trăsătura lor inconfundabilă este, fără îndoială, ideologia literară solidă, întemeiată pe o reprezentare cît se poate de nimerită asupra poziției literaturii naționale în lume ca și virtuților ei. Față de optica predecesorilor, pe care au dezvoltat-o în spirtul unei inițiative estetice mai pronunțat culturale, „luceferiștii" postbelici M. Ungheanu, Al. Oprea, I. D. Bălan, Nicolae Ciobanu, Marian Popa, M. N. Rusu, aduceau, în felurite proporții și o trăsătură nouă : cultul istoriei literare care însemnează, în ultimă analiză, cultul valorilor ferme de unde judecata actualității se poate face cu mai mult temei.

„Luceafărul", de acum optzeci de ani, de ieri și de azi nu s-a oprit, cu toate acestea, aici : e o revistă cu perspectivă istorică necontenită.

Ce s-ar mai putea adăuga la o recapitulare, fie și exultantă, care se face în momentele sărbătorești ? Ceea ce e, fără îndoială, izbitor : cultura națională are întotdeauna nevoie de un „Luceafăr".

REDACTORII «LUCEAFĂRULUI» VĂ SE ADRESEAZĂ

Sânziana Pop

SCENE DE IARNĂ SUB

I

Sprijinit cu umărul sting de zidul castelului Christiansborg, domnul Sonne M.A., „lecturer in poetry", filosof și istoric, ride cu poftă și îmi arată, fluturind spre el mina dreaptă, soarele.

— Sehen sie doch ! strigă. Doar vedeți că orice discuție despre Danemarca se hotărăște în cer. Acum e soare, spune și pufnește de veselie iar cînd vom ieși din arhitectura inegalabilă a Christiansborgului afară va ninge, va îngheța și vom spune că sintem la Polul Nord.

— Ja wohl ! strigă și moare de ris.

Dar eu nu cred.

— Nu cred ! spun.

Sîntem în luna aprilie și cerul revarsă neverosimil de multă lumină ce-i drept, o lumină ca apa, grea și fluidă, cu densitate vizibilă, de culoare verzuie, un lichid care curge mereu peste soare dizolvindu-i și spălindu-i culoarea. Este același soare pe care l-am intîlnit la Gdansk și la Gdynia, în Suedia, în cimitirul din Gottland și pe coasta de vest a Finlandei : soarele Nordului, o planetă de culoarea mercurului, iradiind o lumină metalică pe plăjile friguroase și aproape pustii dar, soare, totuși, astrul zilei înălțat peste Danemarca, acum licărind în apa murdară de pete de ulei a canalului Frederiksholm, peste imaginea răsturnată a Bursei, poleind catargele albe ale fregatelor ancorate în chei, pavajele roșii, de cărămidă, și penele sidefii ale porumbeilor.

Spun iarăși :

— Glaube nicht. Nu cred.

Dar domnul Sonne nu-mi mai răspunde. Nici nu mai ride. Și-a scos ochelarii cu ramă de aur, i-a aburit și îi șterge cu degetul mare al mănușii din blană de focă, dindu-și capul pe spate, zîmbind cu ochii închiși unei priveliști secrete care îl face preafericit. Profit de prilej și înregistrez inventarul : basc romantic de catifea înclinat către dreapta, fular azvirlit peste umăr, „jaket" cu cataramen și glugă, bluginși și un sac kaki „U.S. Army" pe care distinsul poet și profesor la „Copenhagen University" îl poartă petrecut peste piept, în diagonală, ca infanteriștii din primul război mondial. Îmi spun : «același clasic nonconformism al intelectualului nordic. Și-același contur». Jorgen Sonne e foarte lung, foarte slab, iar pe brațele acum depărtate, mănușile din blană de focă stau atîrnate ca pe ramurile unui copac.

Mai demult, în Finlanda, la un congres de literatură, același soi de mănuși cu un deget spînzurau legate cu sfoară pe pieptul robust al primarului din Rovaniami iar mai tîrziu, la o seară de gală, la Bayreuth, în Germania Federală, un laureat al premiului Nobel pentru chimie, în timpul liber autor de texte de lieduri, înălțase aceeași mănușă în aer, salutînd adunarea solemnă de fracuri cu un „Ewrika !" vesel, pornit dintr-o inimă caldă, ascunsă sub un trening „Adidas", de culoarea prazului irlandez.

Vreau să întreb dacă nonconformismul vestimentar face parte din climă dar mănușa gigantică a domnului Sonne se află pe mina mea.

— Sehen sie, spune, mereu se întîmplă așa : primăvara vine în mai, toamna în august, Danemarca este o țară cu zece luni de intemperii și numai două luni de căldură, cînd temperatura nu trece de 30 de grade dar coboară adesea sub 20. Iată de ce adorăm soarele, ca vechii egipteni.

Și domnul Sonne M.A. își înclină trunchiul de plantă lemnoasă, atinge pămîntul cu mîna, se îndreaptă apoi și privește solemn către mine dar cînd o rupe la fugă peste podețul care tranversează canalul Frederikholms și strigă : „Schnell ! Schnell !" „ Repede ! Repede !" „Christiansborgul este o capodoperă care trebuie văzută pe soare !" accentul german al poetului de limbă daneză intră într-o stare de criză atît de accentuată încît simt, mai mult decît văd, că veselia cu lacrimi și cu suspine este pe cale să aburească încă o dată lentilele ochelarilor.

Nu mă înșel. Mort de ris, semnalizind cu mănușa de focă, domnul Sonne mă cheamă energic, arătîndu-mi cu mina cealaltă, soarele de pe cer.

Știu o poveste ciudată și tristă despre Ingeborg, fiica regelui Valdemar. A fost o prințesă cu pielea ca laptele și cu părul de aur, pe care regele văduv al Franței, Philippe August, a poftit-o înveșmîntată în rochia de mireasă în catedrala din Amiens. Era demult. în anul 1000, cînd istoria era prăbușită în ceață și mirosea atît de puternic a cai. Îmi plăcea să cred că ivirea din nord a adolescentei daneze ar fi rămas întipărită pe veci în legendele din

CONSTELAŢIA ORION

Bretania, dacă în văzul mulţimii, al suitei regale şi al arhiepiscopului papal, monarhul n-ar fi dat, de-odată, semne ciudate, de alienare, începînd să tremure şi să strige, să ameninţe şi să blesteme, dovedindu-şi pe faţă repulsia (istoricii n-au dezlegat pînă astăzi această enigmă) pe care simpla vedere a alesei inimii sale i-o provoca. Nedorită, astfel, de augusta persoană a suveranului Franţei, frumoasa prinţesă daneză a fost dusă direct de la slujbă la mînăstire şi de la mînăstire într-o fortăreaţă de piatră unde a răbdat de iubire, de foame şi sete, douăzeci şi patru de ani.

Sînt în curtea Christiansborgului şi zidurile învelite în cărămidă îmi amintesc de Ingeborg, domniţa-răbdare şi de măreţul ei tată-arhitect regele Valdemar.

— Arhitectura Renaşterii dezvoltată pe solul danez, spune domnul Sonne şi execută o piruetă cu braţele desfăcute, ca să-mi arate cît de mare şi cît de desăvîrşită este curtea interioară a Christiansborgului.

Spune :

— Apetit pentru strălucire şi grandios.

Iată, însă, că imaginaţia mea cheamă cu obstinaţie alt cuvînt : durabil. E singurul epitet care îmi vine în minte în mijlocul acelei fortăreţe de piatră : ziduri durabile, pe fundaţii durabile, într-un desen geometric durabil.

— Dauerhaft, spun. Făcut ca să ţină şi să te apere.

Intuiesc, deodată, că aceasta este impresia cea mai profundă pe care mi-o face nu doar arhitectura lipsită de asimetrii şi culoare a Christiansborgului dar, de cînd mă aflu acolo, întreg peisajul danez.

— Climă potrivnică care îi obligă pe oameni să înalţe lucruri durabile, spun. Case, instituţii şi legi. O legătură invizibilă şi indestructibilă.

Dar domnul Sonne mă strigă să îmi arate cum se zăreşte prin mănuşa făcută lunetă acoperişul de tablă oxidată al Christiansborgului.

Spun «sofort» dar ideea care mi-a venit mă seduce şi mai rămîn. „Numai clima posomorîtă a nordului Europei, vînturile oceanice umflate de apă, infiltrate pe toată coasta de vest a Jutlandei, în Skagerrag şi în Kattegat, trena lor de ploi şi de ceaţă transformată toamna în pîcle şi iarna, cînd gurile crivăţului bat dinspre Marea Estoniei spre Jutlanda, preschimbate în geruri şi în ninsori, veşnica lipsă de perspectivă a orizontului şi culoarea sumbră a cerului puteau izvodi Helsingorul nefericitului Hamlet, zidire masivă şi moartă, perfect cenuşie, clădită pe blocuri reci de granit. Transplantată de pe ţărmul însorit al Mediteranei pe malul stîncos al Jutlandei sau pe ţărmul bîntuit de vedenii din Seeland, Renaşterea şi-a pierdut, şi ea, strălucirea : reculeasă şi austeră, înveşmîntată în culori monahale, ea seamănă pînă la lacrimi cu destinul prinţesei daneze, încuiată în rochie de mireasă între zidurile mucegăite ale fortului medieval. Rosenborgul şi Frederiksborgul, Christiansborgul şi Amelienborgul, restaurate şi vag îmblînzite prin ornamente ale renaşterii olandeze de către regele Christian IV, clădirile vechi, învelite în ţiglă, din Radhispladsen, Amiralitatea şi Bursa, catedrala din Roskilde şi biserica din Kalundborg, indiferent de timpul în care au fost înălţate, seamănă izbitor între ele prin melancolica lor măreţie, prin felul în care înfruntă natura şi, mai ales, prin acel înţeles de durată, aşezat la baza efortului omenesc.

— Un popor care s-a sustras nostalgiei istoriei învăţînd că poate fi „mare" şi altfel decît prin expansiunea vikingilor, spun.

Dar domnul Sonne nu mă aude. Iluminat de aceeaşi bucurie lăuntrică şade în mijlocul Christiansborgului şi rîde, rîde uşor, cu o plăcere secretă, privind acum prin mănuşile amîndouă transformate-n binoclu, acoperişele de aramă coclită ale Christiansborgului. Verdele lor mohorît se profilează distinct pe ecranul văzduhului care şi-a pierdut, între timp, transparenţa, şi are acum culoarea înşelătoare şi neprielnică a opalului.

— Digtare og daamoner ! strigă domnul Sonne, deodată, mutîndu-şi binoclul de pe turnurile mucegăite ale Christiansborgului.

— Poeţi şi demoni ! strigă şi în limba germană, arătînd cu mîna întinsă locul în care o pată întunecată se ivise pe cer.

— Spectrele nordului ! strigă. Sehen sie, bitte Hamlet n-a fost nebun !

În clipa aceea ţipete ascuţite izbucniră deasupra canalului Frederikholms. Stoluri speriate de pescăruşi zburară în trîmbe peste zidurile palatului şi penajul lor argintiu scînteie pentru ultima oară înainte ca soarele să se stingă, acoperit de linţoliul negru, întins peste cer.

— Scurta clipă de soare a primăverii din Danemarca, spuse domnul Sonne în șoaptă și o tristețe copleșitoare puse stăpînire pe locul din care bucuria zburase ca o pasăre fugărită de piatra unui copil.

— Sehen sie doch ! spuse. Doar v-am spus.

Și o porni zgribulit, cu spatele înainte, prin zăpada și ploaia care curgeau înfrățite peste străzile ude și pustiite de frig.

II

Georg Jedde spune „noroc".

— Pentru România și pentru prietenii ei.

— Noroc ! spun.

— Aș vrea să mai vin odată acolo.

— Veniți, spun.

— Cînd trăia Zaharia Stancu veneam mereu.

— Veniți, spun.

— Mă așeza într-o casă cu soare și-mi dădea vin.

— Veniți, spun, soarele nu s-a terminat.

— Vino încoace Gheorghiță, spunea. Ai să îngheți în nord.

Georg Jedde rîde. Rîde încetișor dar rîde cu mare plăcere. S-a făcut roșu ca sfecla, la față, și tinerii așezați la mesele învecinate se întorc spre el și-l privesc. E limpede că amintirile despre România îl încălzesc mai tare ca vodca fiindcă întinde arătătorul spre mine și spune cu mare nădejde :

— Tu ai putea să-l ajuți pe Gheorghiță să vină la București ?

Cîteva zile înainte să se sfîrșească, Zaharia Stancu m-a sunat la redacție și m-a chemat

Zaharia Stancu

pentru un interviu. I-l cerusem demult, dar abia în dimineața aceea crezuse că poate să îmi destăinuie „altceva decît am spus pînă acum". „Am crezut că mai am timp" a spus. „Vino, că nu mai am."

L-am căutat în locuința sa din apropierea lacului Herăstrău. Am deschis portița de fier și am luat-o pe drumul de cărămidă care ducea către casă cînd, l-am zărit, de-odată, cotind grăbit după colțul din stînga al clădirii ca și cînd ar fi vrut să prindă pe cineva. Era îmbrăcat neglijent, în papuci și în vestă, iar pălăria era așezată pe cap cu spatele înainte, astfel că borul mic era ridicat peste frunte iar borul cel mare era tras peste ceafă, după moda dintotdeauna a matelotilor. Părea foarte îngrijorat. Am așteptat să ocolească clădirea și cînd s-a ivit la colțul din dreapta am spus „Bună ziua" dar, gîfîind de efort, cu privirea ațintită înainte, a trecut fără să mă bage în seamă, luînd-o iarăși pe după casă, cu mersul său ușor poticnit. „Ce faceți ? am strigat consternată cînd s-a ivit iarăși după colțul din dreapta al casei, „Domnule Stancu, ce s-a-ntîmplat ?" Slab, înalt, rotind o privire înfricoșată pe sub borul negru, de fetru, a spus deloc surprins că mă vede acolo : „Nu știi ? Mă caută moartea. Dacă nu fug, mă prinde imediat."

A mai fugit două zile. Dar în ziua a treia a intrat înăuntru și moartea l-a înhățat.

Mă uit pe fereastră dar nu se vede nimic. Afară e ceață. O ceață brună, gazoasă, dacă aș deschide fereastra ar curge înăuntru și ne-am sufoca. Georg Jedde plînge.

— Vino încoace, Gheorghiță, spunea.

Nu plînge în hohote dar folosește batista și tinerii care se află în preajmă se întorc și-l privesc.

Sîntem într-o cantină populară. Un fel de baracă din scînduri așezată la etajul doi. Georg Jedde l-a tradus în daneză pe Stancu dar asta nu l-a îmbogățit. Cantina este pentru studenți dar Georg Jedde este un bătrînel iubit de studenți. Pentru vederile lui liberale poate să mănînce ce vrea. Sînt vreo zece feluri de mîncare între care poți să decizi. Stai la coadă cu farfuria și cînd ajungi în fața tejghelei arăți cu degetul : „das und das". Ajutorul social este în Danemarca substanțial. Este singura țară din lume în care există un „Institut pentru cercetări sociale" unde se studiază științific autocritica. Nu e suficient ca omul să știe că e sărac. El poate să afle, autoanalizîndu-se sincer, care e cauza. „Ajută-te singur" scrie negru, pe fondul roșu al unui afiș în care un bărbat se sprijină pe o sapă. Dar Georg Jedde crede că singurul fel în care poți să te ajuți pe o vreme ca asta e vodca.

— Noroc ! spune și iar se face roșu ca sfecla la față, și bănuiesc că amintirile despre Stancu îl cheamă la București.

— Du-te să vezi copacii, mi-a spus. Du-te în nord. „Churchill Parken". Du-te iarna, a spus.

— Și el era un copac, spune Georg Jedde și-și vîră batista în buzunar.

— Da, spun. Și el era un copac. „Du-te să-i vezi !" Un arbore bătrîn și solemn din Churchill Parken. „Sînt mai singuri ca moartea". Fagi și artari luminoși. „Mai puternici ca ea".

— I-am văzut, spun. Am văzut copacii lui Stancu. Am fost să caut marea la marginea Copenhagăi cînd i-am văzut. Am fost să caut Mica Sirenă scufundată în apele Strandenului. Am crezut că Strandenul este o mare cu mal și cu valuri, o apă cu cer și cu păsări, o mare ca toate mările și oceanele, pe țărmul căreia să poți să verifici dacă orizontul există, dacă este așa cum l-ai învățat în cartea de școală : locul de întîlnire al cerului cu pămîntul. Am sperat ca măcar în locul unde Copenhaga este

port pe malul Kattegatului și al Mării Baltice, deopotrivă, să existe o mică deschidere către lume, un punct de contact. Dar cerul era, deasupra Strandenului, ca plumbul, apele Strandenului erau ca cerneala iar între Stranden și cer aceeași ceață verzuie, șuierătoare, care de douăsprezece zile bătea dinspre linia orizontului de parcă cineva uitase acolo o gură de gaze deschisă, mă învelea într-o peliculă lipicioasă și umedă care intra în piele ca igrasia, formînd pete vinete și adînci. Aș fi vrut să mă mișc. Aș fi dorit să respir dar gazul otrăvitor care îmi intra în nas și în gură mă sufoca. Bătăile pulsului deveniseră lovituri de ciocane într-o țeastă care urma să plesnească. Un singur gînd : că n-am să mai scap niciodată de-acolo se rotea nebunește-năuntru. Eram singură ca în pîntecul unei sticle azvîrlită-n ocean. Dorul deacasă se făcuse durere fizică, violentă, chipuri dragi, pe care încercam să le chem mi se ștergeau din memorie și dacă în clipa aceea, cineva sau ceva aflat în spatele meu, în orice caz, o prezență distinct omenească nu m-ar fi făcut să-ntorc capul — pentru prima oară în viața mea, dar din toate puterile, puțin înainte ca mucegaiul să-mi înflorească pe piele transformîndu-mă încă vie, în spectru, aș fi strigat „ajutor !".

Era Soren Kirkegaard, spune Georg Jedde privind în paharul de vodcă. El se plimbă prin Stranden pe vreme rea.

— Erau arborii, spun. Copacii lui Stancu. Era „Churchill Parken" în spate. Nimerisem acolo, între fagii și arțarii aceia. Iluminate de ceață trunchiurile lor păreau transparente, aveau organe înăuntru, se zăreau ca la raze, vedeam cum palpită, cum se luptă pentru viață cu gazul care îi sufoca. Pădurea respira omenește. Ieșeau aburi din coaja copacilor. Lor le simțisem căldura cînd m-am întors.

— Sînt șaizeci de ani în afară de zilele de duminică de cînd spun că dreptul la hibernare umană ar trebui să se voteze în Folketing, spune Georg Jedde.

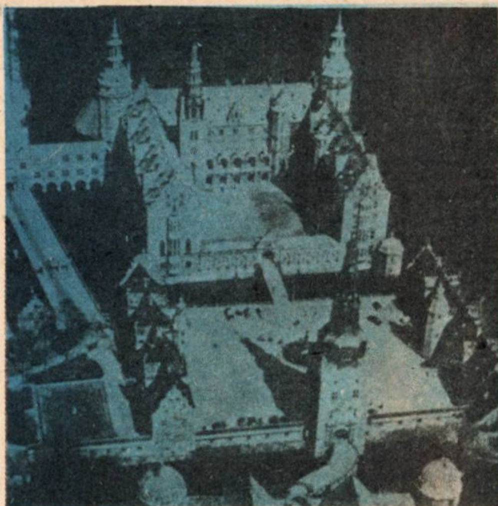
— N-am văzut niciodată natura luptînd în felul acela cu moartea sfidînd-o. Scufundați într-o solitudine absolută, copacii aceia îndurau ca martirii : cu demnitate și cu blîndețe, singuri cu moartea dar mai tari decît ea.

— Duminica beau, spune Georg Jedde. Dar în zilele lucrătoare vorbesc despre dreptul oamenilor din nord de-a lupta cu răul de climă între patru pereți. Disperarea lui Soren Kirkegaard s-a născut într-o seară ca asta, spune și-mi arată fereastra cantinei din care ceața pîndește ca peștii cu-un ochi lipsit de expresie dar atent.

Cineva a vărsat o sticlă de bere și un miros de drojdie acrișoară se ridică între pereții de lemn. Pe toate mesele este bere. Tuborgul este în Danemarca băutura națională. O statistică actuală arată că procentul anual al consumului de bere a crescut cu 75% ceea ce înseamnă 314 sticle pe cap de locuitor. Sînt incluse în cifră și femeile și copiii sugari.

— Pe urmă m-am dus și i-am spus că am văzut copacii din Churchill Parken.

— Îi era frică ? spune Georg Jedde.

Castelul Frederiksborg, construit de Christian al IV-lea

— Nu-i era frică. Ședea în dreptul ferestrei, într-un fotoliu, și lumina de iarnă îl poleia cu argint.

— Am fost acolo, am spus. „Sper că n-ai venit să-mi spui că nu mai există" a spus. N-am venit să vă spun că nu mai există. „Bine, a spus. La vîrsta pe care o am nu mai pot auzi despre lucruri care nu mai există". Există, am spus. „Bine," a spus. „Singuri cu moartea". „Bine", a spus. „Foarte bine" a spus. „N-o să fie atît de rău".

Un țipăt ascuțit, de copil, sparse rumoarea scăzută din încăperea înnecată în fum.

— L-a călcat cineva, spuse Georg Jedde și apucă între degete o felie de hering afumat.

M-am întors și-abia atunci am văzut că pe podeaua cantinei dormeau copii. Unii erau întinși pe sub mese, alți în drum. Copilași nu mai mari de trei ani dar cu suzete legate de gît.

— Ai cui sînt ? am întrebat.

Georg Jedde întinde vîrful cuțitului și-mi arată :

— Ai lor. Libertatea vine în Danemarca mai repede decît primăvara. La paisprezene ani se poate întemeia o familie. Ride : fără să treci din motivul acesta prin fața altarului.

Îmi amintesc o fotografie din „Danemarca de astăzi", o broșură de propagandă tipărită de „Politikens Forlag". Sînt șase copii așezați în jurul unei mese rotunde și în spatele lor un tablou. O tablă, de fapt, fiindcă nudurile de mame și tați sînt desenate cu cretă iar legenda imaginii este clară: discuție despre educație sexuală la elevii din clasa I.

— De ce ? spun.

Georg Jedde întinde iarăși cuțitul și îmi arată grupurile de tineri din încăperea căptușită cu lemn. Înghesuiți în penumbra acrită cu miros de bere, părinții copiilor înșirați pe sub mese sînt tot copii. Fete și băieți mai puțin aurii decît semenii lor din Suedia și Finlanda dar înveșmîntați ca acolo, în aceeași ținută „hippies" care a devenit uniforma comună a tineretului scandinav : ghete de iuft cu tocuri înalte, bluginși și fuste-înflorate, cămăși cu mîneci enorme și baticuri „a la gitane". Băieții au plete, fetele permanente sîrmoase și cu toate că

merg şi la şcoală, probabil, au sprîncenele rase, ochii vopsiţi cu verde şi cu albastru şi buzele cu maro. Deghizarea este atît de puternică încît figura dispare sub mască şi, la prima vedere, n-ai putea spune dacă băieţii şi fetele acelea care seamănă unii cu alţii cum seamănă omul cu imaginea sa din oglindă pot fi, în cele din urmă, identificaţi. Îmi produc o impresie stranie, de înstrăinare şi îmi transmit o senzaţie rece, de indiferenţă, care nu se comunică numai de la ei către mine ci există, mai ales, între ei. E limpede că jocul pe care îl joacă, de-a bărbatul şi de-a femeia, de-a tata şi mama, e mult prea greu pentru umerii lor învăţaţi doar cu ghiozdanul de şcoală, că ar dori mai degrabă să iasă din el decît să-l continue, să se întoarcă acasă şi să fie iarăşi copii. Nici unul dintre semnalmentele după care se recunoaşte iubirea

Discuţie în grupa de educaţie sexuală între şcolarii de clasa I

n-a pătruns în cantină ; nimic cu nimic nu caută să se atingă, nimica nu arde şi nu ia foc. Şed alături în absolută indiferenţă şi ceea ce-i apropie este vîrsta de lapte şi-un soi gălăgios de camaraderie între şcolari. Dezbrăcaţi de costumele lor înflorate, spălaţi pe obraz cu săpun şi cu apă, copiii aceia de vîrstă şcolară ar trebui opriţi de la consumul de ţigări şi de bere, trimişi acasă şi aşezaţi sub supravegherea părinţilor. Dar copiii care au nevoie de mamă şi tată sînt şi ei înşişi mama şi tata pruncilor înşiraţi pe podele şi cu toate că nu-i bagă în seamă pruncii aceia există : copii ai unor părinţi prea copii ca să joace jocul greu al familiei dar prea părinţi ca să mai iasă din joc.

Spun :

— Şi asta se învaţă la şcoală.

Georg Jedde scoate din buzunarul paltonului un pumn de pastile pe care le înghite cu vodcă ca să-şi vindece o rană deschisă pe care o are la cap.

— Danemarca este cea mai veche monarhie din Europa, spune. Împlineşte o mie de ani.

— Îl întreb unde s-a lovit

— Aici, spune şi îmi arată inima.

Prima soţie a lui Georg Jedde s-a sinucis. A doua l-a părăsit. Are şase copii şi unul din ei este alienat.

— N-o să se vindece repede, rîde şi îşi atinge cu palma întinsă locul sîngerînd de pe cap.

III

N-are mai mult de treizeci de ani : slab, înalt, păr blond, ochi de culoare incertă a sticlelor de sifon. Se apleacă uşor şi-mi întinde, înălţîndu-l spre mine ca pe o barieră, braţul drept. De cînd sînt în Danemarca nu mi-a sărutat nimeni mîna şi întind şi eu, cu aceaşi mişcare rigidă, braţul spre el.

— Hei, spune şi se aprinde la faţă.

Spun şi eu :

— Hei !

Este Hans Jorgen N., unul dintre cei mai cunoscuţi autori din generaţia tînără : poet, prozator, eseist şi telecomentator. Aş vrea să-l întreb cum de le face bine pe toate dar sînt îngheţată ca osul şi las întrebările pentru mai tîrziu. Dealtfel, mă pofteşte înăuntru şi după ce-mi las blana udă, ca o găină, în vestibul, intrăm într-un living, unde, pe toate caloriferele, sînt rufe întinse pentru uscat. Se scuză : soţia lui este tocmai plecată la o demonstraţie feministă. Fac cu schimbul menajul şi astăzi a fost rîndul lui. Rîde şi îmi arată mîinile umflate de apă şi de săpun. Cred că fac o figură contrariată fiindcă mă întreabă dacă în România nu se întîmplă la fel.

— Nu, spun. Slavă domnului.

— De ce „slavă domnului" ? spune.

— Aşa, spun. Astfel se zice la noi cînd bărbaţii nu vor să spele ciorapii în locul femeilor.

— Şi ce cîştigă femeile din asta ? întreabă.

— Ceea ce altfel ar pierde cu siguranţă.

— Ce ? spune.

— Die Unterschied, spun. Diferenţa pe care vor s-o constate şi seara, după ce sting lumina în dormitor.

Se înroşeşte pînă în albul ochilor. Apoi rîde. „Kaffe" sau „Thee" spune. Îi spun că sînt moartă de frig. „Ceva de băut ?" spune. „Tuborg ?". Îl întreb dacă în Danemarca Tuborgul ţine de cald. Se înroşeşte iarăşi pînă în locul unde ochiul are culoarea incertă a sticlei şi îi spun că am eu ceva bun pentru inimă. „Vin" spun. „În sacoşa din vestibul".

Mor de frig. Presimt că dacă n-am să fac cîţiva paşi prin odaie, voi rămîne înţepenită pentru vecie în fotoliul Chippendell. Merg spre geam dar acolo, aceeaşi privelişte haşurată de zăpadă şi ploaie pe care o văd de o săptămînă încheiată îmi dă sentimentul oribil că sînt tot

mai adînc absorbită spre fundul unei genuni. „Ce idee nefastă să vin primăvara. Poate că vara" îmi spun și mă întorc cu spatele spre fereastră și în clipa aceea văd pe perete o imagine pe care o știu. Este un poster mare, color, etalînd în prim plan silueta unei fete frumoase, o fată sveltă și blondă, îmbrăcată în rochie înflorată, dar, în chip cu totul bizar, încălțată cum sînt încălțați la noi fotbaliștii de la „Dinamo", cu ghete Adidas (fără crampoane) și cu ciorapi de lînă roșii, treisferturi, răsfrînți sub genunchi.

— Soția mea, Ulla, spune Hans Jorgen.

Încadrată de două femei de vîrstă ceva mai matură, fata are petrecută pe după gît o ghitară și cîntă la ea, cu fața mult ridicată, spre gura rotundă a unui microfon. O expresie ciudată îi este întipărită pe față și-mi amintesc, deodată, dimineața în care Jorgen Sonne a citit în ziare că o să fie o vineri cu soare, și m-a sunat la hotel ca să-mi spună, și eu am întins-o pe Stroget, și-am așteptat două ore și, firește, cu toate că presa daneză are o reputație nedezmințită, soarele n-a ieșit. Au ieșit, în schimb, dintr-un gang de pe Nygade, vreo cincizeci-șaizeci de femei și de fete, încălțate în ghete Adidas și în ciorapii aceia de culoarea smeurei coapte, strînși pe picior ca moletierele armatei franceze pe cîmpia din Waterloo. Am crezut că sînt o orchestră-reclamă pentru berea „Tuborg". Mai văzusem trecînd prin oraș grupuri hazlii, de bărbați, îmbrăcați în haine medievale, cîntînd la trompetă și la vioară virtuțile bachice ale fermentației de ovăz. Dar nu : într-o ordine exemplară, și cu mare vigoare, femeile acelea înălțară un soi de tribună lîngă Gammel Torv, celebra fîntînă daneză pe ghizdurile căreia se odihnesc zi și noapte grupurile migratoare de „hippies" care coboară din Norvegia și Suedia sperînd într-o primăvară mai caldă în sud-vestul continentului scandinav. Atunci am văzut-o: sus, pe tribună, clamînd cu voce ascuțită lozinci pe care apoi le relua la ghitară, acompaniată de vocea stridentă a corului de femei.

— Da, spun, știu, am văzut-o pe Stroget, „Rotstrompe", mișcarea „Ciorapilor Roșii", la o manifestație.

Hans Jorgen N., toarnă vin în pahare. E un traminer de culoarea chihlimbarului, galben, care îmi transmite căldura prin sticlă fără să-l beau.

— Mișcarea femeilor este foarte puternică în Danemarca, spune.

— Da, spun. Se vedea. După cum strigau.

— Știți limba daneză ? întreabă.

— Nu era un război care se ducea în limba daneză !

— Un război ? spune. Cum un război ?

Mă gîndisem o după-amiază întreagă la demonstrația de pe Stroget. În afară de experiențele sexuale ale Erikăi Jong, tipărite ca procese verbale în ediții de masă în S.U.A., nu luasem contact cu puternica ofensivă a feminismului occidental. Ceva strident, ca un sunet fals de vioară îmi atrăsese, însă, luarea-aminte și am depănat de la cap întîmplarea ca să pot să-l verific și să-l localizez. Aveam sentimentul ciudat că de acel amănunt va depinde nu doar refor-

REDACTORII «LUCEAFARULUI» VI SE ADRESEAZĂ

GAVRIL MATEI ALBASTRU

Experiență

Viața se repetă cu fiecare zi.
Cu fiecare ceas, cu fiecare clipă.
Cu fiecare plantă și vietate.
Cu fiecare om și atom.
Mi-am reînceput de multe ori viața,
Dar niciodată nu am dus-o pînă la capăt.
Întotdeauna mi-a mai rămas ceva de trăit :
Un apus de soare sau un răsărit.
Însăși formula poeziei concrete
Am încercat-o ca pe-un experiment
Cu o încăpățînare de repetent
Doar ca să scap de ea,
Așa cum prin beție vrem să scăpăm de noi,
Dar ne trezim în fața noastră mai înșine,
Mai goi.
Prin tine am pipăit întreaga fire
Și am atins toate limitele materiei.
Sînt ca un astru eliberat
De toate razele spiritului
Reîntoarse-n focar :
Un altar de albastru.

Maria Irina

Prima oară singur
După o sută de ani
De conviețuire
Cu poezia
Mea credincioasă.
A lunecat pe coridorul lung
Și a intrat pe ușa liftului
Unde a dispărut.
Totdeauna dispare
Chiar cînd crezi că ai pus stăpînire pe ea.
Nu e nici amazoană.
N-are organ de posedare.
Duduie nu e.
Prințesă. Statuie. E.
Și nu e.
Mai mult uguie.
Liniștea-mi sparge timpanele.
Fîlfîie toate anele.
Anii ca banii se duc.
Singur cuc și năuc.
Înconjurat de fecioare
Ca un pom dat în floare.
Cea care se naște
Sînt eu și nu mă cunoaște.
Eu o cunosc și-o știu.
Copilul meu viu.

mularea corectă a întîmplării ci și refacerea propriului meu echilibru, grav perturbat de prea lunga ședere în dezolanta natură a peisajului de iarnă danez. Un nou înțeles avea să mă așeze în relații normale cu lumea și el depindea de mica stridență pe care o intuisem o clipă în manifestația de pe Stiroget cînd, un grup de femei, și mai tinere, și mai bătrîne, își strigaseră revendicările lor ascuțite spre cerul noros. Era foarte limpede că ieșiseră-n stradă ca să ceară drepturi politice. Cuvinte cu sunete de metale lovite ca : scryget, udstilling, ogledag, folketing, pe care le citisem și în titlurile uriașe din presă, mă ajutau să-nțeleg că un partid al femeilor urma să se nască și că, încă de la ieșirea în lume se cereau pentru el condiții de existență egale cu partidele de tradiție. Iată însă că subțiată de ploaie, pînă și memoria mă trădase și același ecran cenușiu care mi se ridica pe retină ori de cîte ori, disperată, încercam să-mi reamintesc, fără poze, chipuri dragi, de acasă, se ivi și în după amiaza aceea înjectîndu-mi doze uriașe de panică și, firește, accese de plîns. Ieșisem iarăși pe Stroget. Mă dusesem acolo, lîngă Gemmel Torv, printre grupurile de „hippies", sperînd că imagini concrete, noi impresii, mă vor ajuta să pot să descopăr acel înțeles pe care mizam. Dar ceea ce întîlneam mi se păru cunoscut de-o viață și nici măcar oamenii-sandwich, tinerii aceia superbi, aleși pe sprinceană ca să poarte pe piept și pe spate pancarte cu reclame pentru magazinele pornografice, nu mă mai intrigau. Defilînd prin același decor al magazinelor uriașe „Illum" „Studio-Haus" „Nord-Magasin" „Bing and Grondhal", profilați pe vitrinele orbitoare, sufocate de bunăstarea și civilizația Danemarcei, păreau niște simple-acesorii, perfect integrate în mecanismul unei societăți de consum atît de atentă la îmbogățire încît înglobase, fără urmă de remușcare, pornografia în venitul natoinal. „Real porn. Fully air-conditioned". Așa că în lunga după-amiază de ploaie pe Stroget nu dobîndisem nimic.

— Cînd pleacă o femeie de-acasă ? îl întreb, deodată, pe Hans Jorgen N. și lui îi tremură mîna fiindcă tocmai toarnă vin în pahar.

— Nu înțeleg, spune.

— Cînd pleacă zilnic o femeie de-acasă ? întreb.

În loc de răspuns se aprinde, iarăși, ca para focului și eu spun :

— Cînd fuge o femeie de-acasă ca să strige pe stradă ? și sar din fotoliu și merg în locul unde pe peretele alb, prins într-un cîrlig de alamă, se află posterul înrămat. Știu acum. Falsul este acolo. În chipul atît de trist al femeii care strigă o lozincă politică. Însuflețirea lipsește. Nimic nu arde-n privire, nimic nu este pe chipul acela trufaș și răzbătător. Se vede de la o poștă că una face și alta trăiește, diferența dintre avîntul lozincii și expresia feței este atît de totală de parcă cineva ar fi executat un mixaj fotografic așezînd, dinadins, la vedere, efectul grotesc al tristeții altoită pe optimism. Este foarte limpede pentru mine că strigă complet altceva decît ce-o doare, că sub paravanul sloganului se ascunde un țipăt uman care n-are nici urmă în legătură cu Rotstrumpenul și cu locurile din Folketing. „Deci mișcarea femeilor" spun. „Tristețea și singurătatea plimbate prin lume în haine de clown".

— Ce e cu asta ? îl întreb pe Hans Jorgen și îi arăt chipul de pe afiș. Ești poet. Cum de n-ai observat ?

Nu-mi răspunde. Duce paharul la gură și cînd simte aroma traminerului chipul i se destinde într-un zîmbet copilăros. Cred că e foarte timid. Cînd rostesc cuvinte cu intensitate mai mare închide repede ochii și are un soi de recul. O discuție literară ar fi dus la rezultate mai bune dar ceea ce sînt pe cale să aflu m-a așezat pe un drum care nu mai are întoarcere.

— Toate vinurile din România au gustul acesta ? întreabă. E o licoare divină. A ce miroase ?

— A soare, spun. Toamna. Cînd luminează dealurile din Transilvania. A oameni, seara, cînd lumina apune lin, după garduri, și în noaptea adîncă ei se caută înfrigurați.

Cred că m-am amețit. Mirosul este la fel de tare ca vinul. O căldură plăcută îmi furnică prin oase și privirea mi se leagănă pe aburi calzi.

— Mai spuneți odată, mă roagă Hans Jorgen.

— Ce ? spun.

— Fraza cu noaptea.

Îmi vine să rîd. Mi se întîmplă exact la fel cum mi s-a întîmplat în Finlanda cînd am vorbit la o conferință de presă despre țărmul luminos al Mamaiei. Era în perioada nopții polare și cînd am ieșit afară, pe stradă, oamenii au venit la mine : „mai spuneți, mai spuneți" și-am înțeles că aveau atîta nevoie de soare încît puteam s-o pornesc pe jos, către țară, cu ei după mine, luminîndu-le drumul cu căldura cuvintelor.

— De ce nu vorbești cu ea despre asta ?

— Mai spune, mă roagă.

— De ce nu spuneți lucrurilor pe nume ? De cine vă apărați ?

Merg la fereastră și aceeași zăpadă amestecată cu ploaie cade pieziș. Sechestrat după gratiile lucioase peisajul a devenit invizibil, mă lipsește de punctul de sprijin prin care percep universul și apărată după fereastra murdară și udă înțeleg, deodată, legile biologice care hotărăsc ca omul să se ascundă adînc, înăuntru, ca melcul, într-o cochilie calcaroasă din care să iasă numai pe vreme frumoasă sau cînd poate fi descîntat. Un limbaj convențional, epurat de afecte, un limbaj ca o pelerină de ploaie pe care picăturile se preling fără să pătrundă înăuntru, apără omul și îl înstrăinează, ajutîndu-l să rostească cuvinte dar niciodată să le comunice.

— „Sein ist mitsein", „a exista înseamnă a coexista", spun și privesc chipul fetei care strigă lozinci feministe.

Dar Hans Jorgen N., blondul poet, prozator, eseist și telecomentator a adormit în fotoliu, fericit de puțina căldură pe care i-am adus-o cu avionul din Transilvania.

ISTORIA SE REPETĂ...

DE LA CAZUL DAVILA-VLAICU VODĂ

SCURTĂ ŞI LACUNARĂ ISTORIE A CAIONISMULUI

Acuzaţia cea mai primitivă, dar şi de cel mai mare efect, în republica literelor, este acuzaţia de plagiat. Avantajul ei este de a nega pîrîtului orice merit. Dezavantajele sînt mai multe, dar cum scopul scuză mijloacele şi atingerea lui cere şi sacrificii, acuzatorii riscă întotdeauna. Cît de fragil era eşafodajul lui Caion, care afirma sus şi tare că **Năpasta** lui Caragiale este o piesă copiată, ba după un maghiar, ba după Tolstoi, ne-a arătat-o Delavrancea într-o pledoarie celebră. Dar pentru spulberarea calomniei, la care colaborase din motive personale, şi Alexandru Macedonski, a fost nevoie de un proces prelungit. În fond Caion şi-a atins scopul : el a creat suspiciuni în jurul lui I.L. Caragiale, escaladînd mereu în acest război al probelor insuficiente, suspiciune îndestulătoare însă pentru a demoraliza pe scriitor. În plus, verdictul de achitare pronunţat în legătură cu Caion ne arată cît de norocoasă poate fi cariera de acuzator public în chestiuni literare. Caionismul este o boală răspîndită şi frecvenţa ei în literatura română ne indică manifestarea unui fenomen recurent, ca vîntul sau ploaia în anotimpurile specifice.

Mihail Sorbul văzut de Iser

la CAZUL «LETOPISEŢI»

Topîrceanu, autoportret ● Fotografie din epocă

FLACĂRA

LITERARĂ ▫ ARTISTICĂ ▫ SOCIALĂ

Octombrie 1915 | Director: C. BANU | Nr. 15 bani. In strainatate 30 bani

Istoria acuzațiilor de plagiat în literatura română, ar oferi o materie bogată amatorului de scandaluri literare, dornic să se oprească la fața întîmplărilor și mai puțin la mecanismele din spatele lor. Ea ar începe cu învinuirea de plagiat pe care Aron Densusianu i-o aruncă lui Titu Maiorescu și este urmată de o alta în care cel vizat este tot Titu Maiorescu pentru **Logica** sa. Apărătorul criticului de la Junimea este în acest din urmă caz Mihai Eminescu. Titu Maiorescu s-a răzbunat groaznic pe denigratorul său scriind celebrul „În lături", care nu știm ce efect va fi avut atunci cînd a fost scris, dar care a compromis pe conștiinciosul profesor ieșean mai ales în posteritate. Acuzațiile de plagiat mai au deci și acest dureros revers, mai ales atunci cînd între acuzat și acuzator distanța se stabilește mai ales datorită unei superioare mînuiri a condeiului.

A mai fost acuzat de plagiat și Ion Creangă de zeloșii partizani ai revistei **Contemporanul,** a mai fost acuzat de plagiat și George Coșbuc, după cum au mai fost acuzați pînă astăzi numeroși scriitori ai literaturii române. Unii dintre ei s-au apărat singuri. Alții, este cazul lui Coșbuc, au fost apărați de alții, cu mai mult sau mai puțină șansă. Fapt este că nici în aceste două din urmă cazuri cîștigul definitiv n-a fost de partea învinuitorilor.

Au apărut apoi și învinuiri sau dezvăluiri postume. Charles Drouhet făcînd o analiză comparată a pieselor lui Vasile Alecsandri cu cele asemănătoare din teatrul francez ajunge la concluzii dintre cele mai dezavantajoase pentru autorul român. Majoritatea pieselor care au desfătat publicul teatrului românesc din a doua parte a secolului al XIX-lea și mult după aceea, se dovedesc la analiza atentă a fi localizări după modele franceze urmate cu fidelitate. Cunoscut mai este și cazul povestirii **Toderică** sau povestea unui jucător de cărți pe care o cuprind toate seriile de opere ale lui Costache Negruzzi și care nu este decît o adaptare după Merimée. Modelele sînt convingătoare și gestul a fost privit ca o împrejurare inevitabilă dată fiind necesitatea imitației la începuturile moderne ale unei literaturi care vrea să intre prin arderea etapelor în concertul modern al literaturii europene.

Chiar și scriitori ulteriori au fost trecuți la această largă categorie de împrumutători. În Sadoveanu sînt numeroase împrumuturi nemărturisite. În Panait Istrati , seria **Haiducilor,** textul lui Creangă este folosit la un moment dat ca text propriu. Mituri sacre pot primi lovitura de grație, dacă primitivul fetiș al originalității integrale vehiculat de acuzatorii de profesie în materie de plagiat nu este privit cu un ochi mai critic. Cum va reacționa acuzatorul de profesie în materie de plagiat dacă va afla, lucru pe care desigur nu-l știe, că celebra descriere din cartea despre Mihai Viteazul a lui Bălcescu, a Ardealului, intrată în toate manualele școlare și în antologiile curente, este o transcriere după un model romantic la modă ? Mai este N. Bălcescu, în acest caz pentru cei pomeniți, scriitorul sacru al scrisului românesc din secolul XIX ? Iată o chestiune care merită a fi discutată. Puțini știu că nici Mihai Eminescu, marele poet al românilor, n-a scăpat fără înregimentarea în rîndul celor ce fac împrumuturi literare nemărturisite. Și nu este vorba doar de ultima lui producție literară care este doar o traducere, ci de celebra **Veneție,** sonet prelucrat după Gaettano Cerri.

Cîtă impietate conține această dezvăluire este greu de stabilit. Sigur este însă că într-adevăr la originea celebrului sonet stă o poezie din altă limbă. Consolarea multora este că sonetul eminescian este superior artisticește originalului, dar tema și ideea poetică sînt neîndoielnic preluate. Istoria acuzațiilor de plagiat se completează cu aceste descoperiri ulterioare, care stîrnesc mai puțin zgomot și nu mai puține consecințe, dar sînt și ele grăitoare pentru cine vrea dincolo de istoria cazurilor să le discute ca problemă de teorie și sociologie literară.

Cauzele care determină confecționarea acestor scandaluri sînt diferite, dar reductibile la cîteva tipuri. În cazul

lui Caion este vorba de revanşa unui scriitor inferior umilit de Caragiale, a cărui gură era spurcată, atit ca om, în chip direct, cit şi ca scriitor, în chip indirect prin simpla convieţuire alături a celor doi împricinaţi în aceea şi societate de gazetari şi scriitori. Nici implicarea poetului Macedonski în această acuzaţie de plagiat nu are de fapt o altă motivaţie. Şi poetul răspunde batjocurii nemiloase a lui Caragiale, a se vedea parodiile numeroase pe care malitiosul comediograf le-a tipărit plecînd de la poezia instrumentalistă a lui Macedonski, dar numai celei scrise, spre deosebire de Caion ofensat direct în public pentru vina de a fi ieşit în cale tăiosului scriitor. Cu alte cuvinte asemenea acuzaţii se datorează mai ales firii inflamabile a celor în dispută.

Mai sint şi altfel de motivaţii. Celebră a rămas acuzaţia de furt literar împotriva lui Alexandru Davila, pentru **Vlaicu-Vodă**, pe care revista **Flacăra** a susţinut-o cu tenacitate şi abilitate, luni de zile, fără să poată produce nici o dovadă hotărîtoare a furtului denunţat. O ţesătură de vorbe, de aluzii, de insinuări, de probe anunţate, dar negăsite, au dus însă pe mulţi la încredinţarea că Alexandru Davila ar fi folosit o piesă moştenită din hîrtiile lui Odobescu, „Doamna Clara", piesă la care pe anume căi ar fi avut acces. Acest dubiu îşi datorează existenţa lui P. Locusteanu, iscusitul regizor al acestei afaceri de presă care a ţinut mai mult de un an de zile afişul lumii literare. Este sigur că reputaţia lui Alexandru Davila a avut de suferit pentru că deşi acuzaţia nu şi-a dovedit întemeierea, el încetează la puţină vreme după aceea să mai fie director general al teatrelor din România, funcţie care presupunea totodată şi directoratul Teatrului Naţional din Bucureşti. În acest deznodămînt stă de altfel cheia întregii afaceri. Ziceam că în genere asemenea acuzaţii vin din iritabilitatea firilor artiste, dar în acest caz este vorba de ceva mai complicat. La mijloc este se pare un conflict mai amplu, de altă factură între Alexandru Davila, care jignit că preşedinţia S.S.R.-ului — promisă de altfel de Emil Gîrleanu dramaturgului — îi este refuzată de o facţiune scriitoricească bine organizată, jigneşte la rîndul său şi trece la represalii sociale, doar o importantă grupare a lumii literare care avea audienţă la prestigioasa şi mult răspîndita revistă **Flacăra**, condusă de liberalul C. Banu şi de omul de teatru, ratat, P. Locusteanu. Incidentul electoral se transformă într-un război de durată în care replica ultimă a părţii agresoare, este această prelungită învinuire publică de plagiat. Faptul că Alexandru Davila părăseşte importantul post care-i permisese o reacţie de represalii la adresa S.S.R.-ului, în prima fază a acestei guerile literare, (adică retragerea permiselor de spectacol pentru membrii S.S.R.-ului), în urma campaniei revistei **Flacăra** nu poate fi întîmplător. În acest caz, nu mai este vorba de o simplă încercare de compromitere ci de un atac metodic, calculat, cu efecte sociale dorite. Impune în cazul **Vlaicu Vodă — Davila** caracterul de cabală bine urzită şi bine susţinută, ceea ce nu este de pildă cazul campaniei lui Caion prost iniţiată şi bizuită pe o plăsmuire săritoare în ochi. Cazul lui Vlaicu Vodă — Davila ocupă un loc aparte prin punctul său de plecare, prin desfăşurarea campaniei şi efectele ei în istoria acuzaţiilor de plagiat din literele noastre. Dar istoria acestor acuzaţii de plagiat nu se opreşte aici...

Mihail Sorbul

Teatrul Naţional din Bucureşti la începutul secolului

ÎN OBIECTIV: «LETOPISEŢI»

Abia încheiată campania Vlaicu Vodă — Davila şi **Flacăra** mai porneşte una. Locul lui Davila îl ia aici Sor-

bul. Piesa în discuție este **Letopiseți.** Sursa **Letopiseților** nu este divulgată. Dar acuzația funcționează cu sistem și aici. Revista este tot **Flacăra.** Regizorul acțiunii și de data aceasta este tot P. Locusteanu. Cauzele se pot bănui : este vorba de fricțiunile din sînul S.S.R.-ului și de insatisfacțiile de om de teatru ale lui P. Locusteanu, în plus de de conflicte de program literar care se răsfring atît de ciudat încît devin... acuzație de plagiat. **Letopiseți** aparținea unei orientări mai moderne cu care revista **Flacăra** avusese conflicte. Tratamentul pe care-l aplică **Flacăra** lui Mihai Sorbul este ieșit din comun. În această minicruciadă, P. Locusteanu și-a găsit un aliat eficace și de mare succes : este vorba de redactorul **Vieții Românești,** George Topîrceanu.

Letopiseți, piesă în jurul căruia cercul literar al lui Mihail Dragomirescu făcuse o pregătitoare vîlvă, s-a tipărit din lipsă de fonduri foarte greu, cu listă de subscripție. Față de această situație revista **Flacăra** tipărește la **Ecouri** o notă amabilă în formă, dar perfidă în fond.

„O EDITARE PREA ANEVOIOASĂ — s-a sfîrșit în cele din urmă prin apariția mult lăudatei drame istorice Letopiseți **de d-l M. Sorbul. A fost nevoie de toată autoritatea morală a criticii d-lui M. Dragomirescu și de toate străduințele unui administrator de revistă priceput în arta completării listelor de subscripție, pentru ca să se adune fondurile necesare grelei întreprinderi a imprimării ; cînd vedem cîte și ce fel de cărți apar în fiecare zi ni se pare cel puțin straniu ca această mult trîmbițată operă să nu poată vedea lumina tiparului decît prin neobișnuite sacrificii, lucru cu atît mai straniu cu cît calea normală a pătrunderii în public a unei piese e cea a scenei și nu cea a tiparului ; dacă totuși din cele cinci teatre românești importante nici unul nu s-a încumetat — sau n-a fost socotit în stare — să reprezinte piesa, aceasta însemnează că piesa însăși sufere de vreun vițiu intern de conformație care o face neaptă pentru chipul său firesc de manifestare pe scenă.**

Mai putem fi atît de romantici încît să credem că pe vremea noastră de reclamă și publicitate extremă o operă într-adevăr plină de talent trebuia să aștepte ani de zile ca să găsească un mijloc de a pătrunde în public ?

Vom căuta să răspundem la această întrebare printr-o expunere și o analiză a piesei de curînd apărute. (Flacăra, 15 **februarie 1914).**

LANSAREA SUSPICIUNII

Nota este din februarie. Ostilitățile propriu-zise sînt deschise abia în iulie cu ajutorul lui George Topîrceanu.

LETOPISEȚI ori **REMINISCENȚE** — D-l G. Topîrceanu, secretarul de redacție al **Vieții Românești,** ne trimite următoarea scrisoare :

Domnule director,

Dacă credeți că faptul poate avea vreo importanță, vă rog să binevoiți a insera la rubrica „Ecouri" din Flacăra, următoarele rînduri. — însoțite sau nu de semnătura mea, după cum veți găsi de cuviință.

Letopiseți, **piesă datorită unui domn M. Sorbul, a fost tipărită cu bani strînși prin colectă publică.**

Această piesă, deși foarte proastă, nu este decît... o lungă reminiscență, act cu act și scenă cu scenă, dintr-o piesă mai veche, care nu s-a reprezentat niciodată, scrisă de Vasile Cosmovici, autor aproape necunoscut, mort acum cîțiva ani.

Acelora care au citit piesa istorică în versuri a lui Cosmovici, nu mai aveam nevoie să le atrag atenția asupra acestei.... reminiscențe, ca să zic așa, — pentru tipărirea căreia numitul domn Sorbul nu s-a sfiit să întrebuințeze banii publicului mărinimos..

Primiți, vă rog asigurarea deosebitei mele stime.

Iași, 30/VI Șt.v, 1914

G. TOPÎRCEANU

Topîrceanu văzut de Pim

Deși nu cunoaștem piesa lui Vasile Cosmovici, publicăm scrisoarea d-lui Topîrceanu deoarece ea cuprinde o parte asupra căreia nu încape discuție : **că piesa d-lui Sorbul,** în jurul căreia s-a făcut atîta zgomot de blici, e **proastă.** De altminteri, nici nu se putea să fie altfel dacă n-a găsit nici un editor care s-o editeze și a fost nevoie să se întindă mîna la răspîntii pentru adunarea fondului necesar tiparirii :

— Făceți-vă milă și pomană pentru un biet Sorb ! **(Flacăra,** 5 iulie 1914).

Nota **Flacării** plină de o veninoasă reavoință, deoarece este vizibilă dorința de jignire și de șicană, produce un efect imediat. Ultragiat, bietul autor, mult lăudat de alții pentru **Letopiseți,** între care de M. Dragomirescu, de I. Vinea, îl dă în judecată pe G. Topîrceanu. **Flacăra,** consecventă ideii de spectacol, face cronica acestei querelle.

„REMINISCENȚE" ori **„LETOPISEȚI"** — primim din partea d-lui Topîrceanu următoarele rînduri :

În munții Neamțului, pe unde rătăcesc de cîteva zile, am primit vestea că d. Sorbul m-ar fi dat în judecată pentru scrisoarea din no. trecut.

Asta intra în program, — și mă bucură.

După cum prevedeam, D. Sorbul m-a dispensat astfel de a ocupa coloanele acestei reviste și de a plictisi pe cititori cu mica d-sale chestie. Căci publicul nu dă acestui soi de scribi mărunți, nici a suta parte din importanța pe care și-o dau ei singuri. La proces, mă voi justifica de toate cele scrise în no. trecut, căci doar de-aceea le-am iscălit.

Cum însă pînă atunci d. Sorbul nu s-a mulțumit să tacă (mi se spune că a pus să mă înjure, pînă și pe un pui de decadent, aciuat la coada Faclei), cum d-sa a simțit că e „rost de reclamă", îl voi ajuta și eu după putere : Dacă muza capricioasă nu-i va mai dicta în vremea

aceasta, altceva, îmi voi lua libertatea să tratez chiar în această revistă, pe d. Sorbul şi pe anonima sa companie, cu cîteva versuri graţioase.

...Ca să-i facă reclamă.

G. TOPÎRCEANU

Flacăra, 19 iulie 1914)

Este limpede că G. Topîrceanu intră în dificultate şi că revista care-l găzduieşte bucuros nu vede sorţi de izbîndă acestei noi campanii. G. Topîrceanu se sustrage de altfel datoriei de a produce proba plagiatului pretinzînd că o va produce la proces. Esenţial este altceva aici. Faţă de Alexandru Davila, care era izolat şi invidiat, detestat, urît pentru înaltele sale relaţii sociale şi politice, Mihail Sorbul este şi el un om al tagmei şi în plus face parte dintr-o formaţie literară însemnată. M. Sorbul nu va cădea victimă cum a căzut solitarul autor al lui **Vlaicu-Vodă.**

Apărătorii lui Sorbul îşi aduc aminte că revista **Flacăra** care înjură atît de decis **Letopiseţi** a lăudat-o altădată şi semnalează contradicţia ca semn al neseriozităţii. Cronicarul literar al revistei **Flacăra**, onestul C. Sp. Hasnaş, se simte obligat să dea o dezminţire.

O MICĂ LĂMURIRE — În jurul scrisorii d-lui Topîrceanu, care afirmă pe a sa răspundere că paternitatea piesei d-lui Sorbul e o reminiscenţă de paternitate, s-a născut o mică polemică în care Flacăra **şi cu mine am fost acuzaţi de divergenţă de opinii. Eu, adică, aş fi zis că „piesa d-lui Sorbu e cea mai însemnată lucrare dramatică din ultimul timp", pe cînd** Flacăra **se uneşte în opinii cu d. Topîrceanu, care a spus, pe scurt că „Letopiseţi e o piesă proastă"...**

Eu nu-mi amintesc să fi zis că piesa d-lui Sorbul e cea mai însemnată „din ultimul timp" ; n-am aici colecţia Flacării **la îndemînă ca să controlez, dar dacă chiar am zis aşa ceva m-am gîndit probabil la ultimele 24 de ore care au precedat punerea pe piaţă a** Letopiseţilor. **Mi-amintesc însă a fi spus că** Letopiseţi **sunt o dramatizare plină de avînt a cronicii lui Neculai Costin. Nu văd contradicţie între această opinie şi cea a secretarului** Vieţii Româneşti. **E o diferenţă de grad, de temperament şi de stil.**

Asupra paternităţii Letopiseţilor, Flacăra **n-are încă nici o opinie şi nici eu. D-l Topîrceanu e cunoscut ca o persoană lucidă, aşa că putem aştepta de la el temeiurile afirmaţiei foarte clare pe care a făcut-o. C. Sp. H. (**Flacăra, 19 iulie 1914)

PROBELE, DESIGUR, ÎNTÎRZIE

Flacăra afişează o falsă neutralitate ; ea afirmă consecvent că piesa **Letopiseţi** este proastă, dar nu se angajează în susţinerea acuzaţiei de plagiat, pe care însă o găzduieşte, sub cuvînt că e formulată de un ins demn de încredere : G. Topîrceanu.

P. Locusteanu şi **Flacăra** pozează în instituţii obiective, care şi-au deschis coloanele pentru G. Topîrceanu doar din dorinţa unei clarificări.

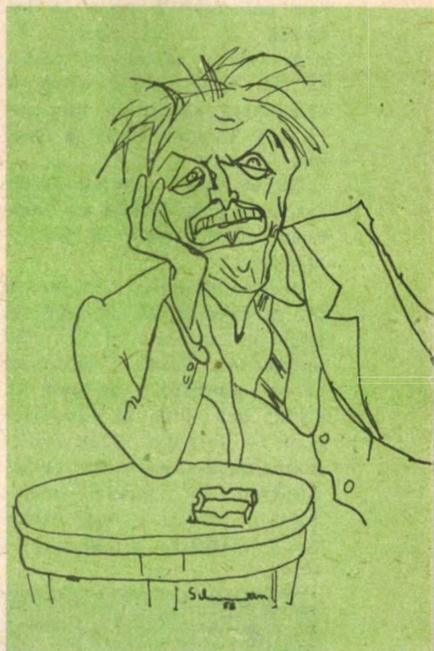
Acuzaţia şi mai ales procesul produsese oarecare tensiune. Dovadă este intervenţia probabil autentică a unor scriitori la C. Sp. Hasnaş cerîndu-i să clarifice el chestiunea relaţiei Cosmovici — Sorbul. Ceea ce C. Sp. Hasnaş şi face.

ÎNTR-O CHESTIE MĂRUNTĂ — Un critic cu autoritate şi care are alte păreri decît d-l Topîrceanu asupra paternităţii Letopiseţilor **d-lui Sorbul, şi-a exprimat, în particular, părerea că ar trebui să dezlegăm noi propriomotu, chestiunea acestei contestate paternităţi intelectuale. Întru cît mă priveşte, aş face-o cu plăcere şi n-aş sta un moment la îndoială să proclam rezultatul, oricare ar fi el.**

Îmi lipsesc însă elementele. La Academie se află o piesă a lui V. Cosmovici, care însă nu are de a face nimic cu Letopiseţii **d-lui Sorbu, — constatare pe care a făcut-o şi d-l C. Rădulescu-Motru. E vorba de o altă piesă a lui Cosmovici ? După cele spuse de d-l Topîrceanu, cred că da. N-am nici o indicaţie însă. Dar pentru că e chiar în interesul d-lui Sorbu ca chestiunea să fie bine precizată de la început, socot că nici critic autorizat, care crede altfel decît d-l Topîrceanu că s-a născut piesa d-lui Sorbu, nici autorul, nici d-l Topîrceanu nu ar avea nimic de obiectat ca chestiunea să se prezinte înaintea unui juriu literar, în care să se examineze propoziţiile d-lui Topîrceanu — deoarece în materie literară cercetarea paternităţii nu e prohibită.**

Aşa s-ar putea face lumină. În caz cînd d-l Sorbu s-a adresat juraţilor, nu mai avem nimic de spus. Juraţii sunt de bun augur pentru autorii dramatici ; d. p. Caragiale...

În caz cînd d-l Sorbu crede că juriul literar ar fi ceva mai competent, aşteptăm propuneri concrete, — cu toate că lucrarea în chestiune ca valoare literară, nu merită ca atîta lume să se deranjeze. Dreptatea însă înainte de toate. C. Sp. H. (Flacăra, 9 august 1914)

Mihail Sorbul văzut de Silvan

Începe din nou jocul suveicii : ba e Cosmovici, ba nu e, exact cum s-a petrecut în cazul Vlaicu-Vodă — Davila, unde cînd se găsea piesa **Doamna Clara**, cînd nu se găsea. Scenariul în fond este acelaşi, cu o distribuţie în

parte nouă. **Flacăra** încearcă de fapt o conciliere încercînd să mute chestiunea de pe terenul nemilos al justiției, unde G. Topîrceanu nu avea nici măcar foile plastografiate ale lui Caion, pe acela al unui juriu literar, în a cărui elasticitate echipa de la **Flacăra** credea mai mult decît în demersul justiției. Știau ei ce știau. Dar războiul nervilor continuă. **Flacăra** are o defensivă activă și prima prezentare la proces îi prilejuiește următoarea notă :

ÎNTR-O CHESTIUNE MĂRUNTĂ — Am făcut o propunere clară și precisă în scopul de a dovedi calomnia sau paternitatea pusă la îndoială a Letopiseților. **Ne dăm seama că atunci cînd... Europa arde nu e timp să pieptănăm asemenea încurcate fire. Tăcerea ar fi la locul ei.**

De ce apar atunci notițe suspecte prin gazete cu insinuări piezișe sau cu insulte anonime ?

Dacă operația... pieptănării tot se execută, să se facă cel puțin la lumina zilei și a răspunderilor. Suntem informați că în procesul pe care în sfîrșit d-l autor al Letopiseților **l-a intentat d-lui Topîrceanu nu s-a prezentat la judecătorul de instrucție reclamantul. De ce a mai reclamat ? (Flacăra,** 23—30 august 1914)

EPILOG RATAT, DEȘI RIMAT

Notița destul de dezumflată a **Flăcării** ne arată că această campanie a lui P. Locusteanu și compania, plus G. Topîrceanu, a fost mult mai puțin norocoasă decît cea privitoare la Alexandru Davila. Dacă apărătorii lui Davila au fost mai puțini, iar campania mai bine croită și susținută, în cazul **Letopiseților** lui Sorbul se pare că

Topîrceanu, iarna

opinia publică n-a fost deloc de partea inițiatorilor. Cu această notă se termină afacerea **Letopiseților,** ilustrație convingătoare a modului în care se mînuiește uneori în republica literelor acuzația de plagiat. G. Topîrceanu, ale cărui motive de discordie cu Sorbul nu le cunoaștem, se răzbună pentru războiul pierdut cu Mihail Sorbul printr-o poezie satirică pe care iarăși primitoarea **Flacără** i-o găzduiește deși Topîrceanu refuză normele elementare de politețe.

FLACĂRA
LITERARĂ • ARTISTICĂ • SOCIALĂ

POLEMICA RIMATĂ

Acelora ce mă întreabă ce am eu cu domnu Sorbul

Fiindcă toți se vor scula
Să lupte pentru țară,
Iar Sorbu s-a retras deja
La „partea sedentară" ;

Fiindcă, deși n-a ajuns
Pe cîmpul de bătae,
Știu că-n sfîrșit acum l-au tuns
Și l-au trimis la bae ;

Fiindc-așa s-a hotărît
În prima nebuloză
Ca eu acestui domn urît,
Să-i fac apoteoză ;

Fiindc-a scris o piesă rea,
Și-acum la tribunale
Pretinde că e vina mea
Și vrea să-i dau parale ;

Fiindcă el m-a provocat
Și-acum ridică vocea ;
Fiindcă-a pus de m-a-njurat
La **Facla** lui Spurcocea ;

Fiindcă în acest moment
N-am bani în buzunare ;
Fiindcă totuși am talent
Iar domnul Sorbu n-are ;

Fiindcă Sorbu nu-i artist
Și scrie versuri proaste ;
Fiindcă sînt bolnov și trist
Și mîine plec la oaste,

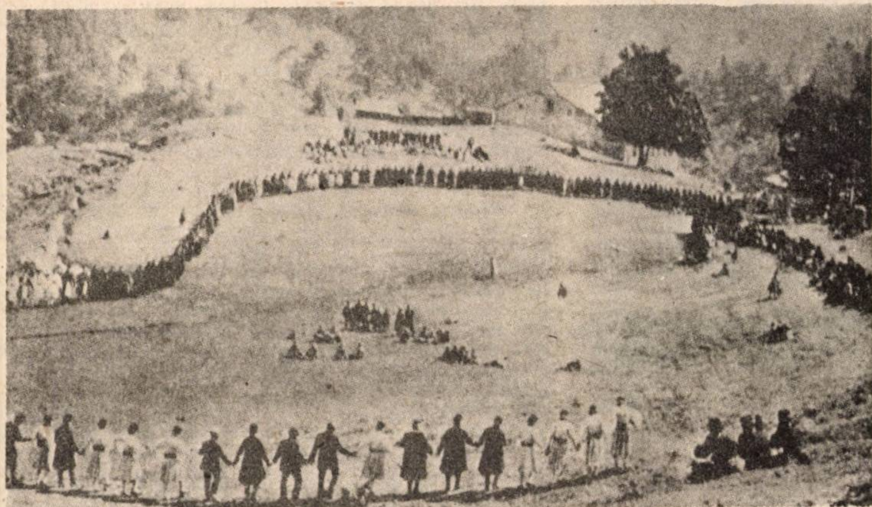
Iar el, cu alți analfabeți,
Rămîne-n Capitală ;
Fiindc-a scris **Letopiseți**
Fiindcă nu se spală ;

Dau veste astăzi tuturor
Că muza mea sprințară
Îi trage cel dintîi picior
La „partea sedentară".

G. TOPÎRCEANU
(Flacăra, 20 septembrie 1914)

Noul denunț de plagiat al revistei **Flacăra** se pierde în vacarmul produs de primul război mondial abia început. **Letopiseți** nu era de altfel o piesă care să merite acest tratament. Cazul Cosmovici — Sorbul demonstrează însă în chestiunea acuzațiilor de plagiat „ceea ce era de demonstrat". Mai pe românește : ulciorul nu merge de multe ori la apă.

ARISTARC

Hora aromânilor. Fascinantul spectacol din zilele de sărbătoare : Sute de oameni se prind într-o horă deschisă. În prima jumătate se așează bărbații : în cea de-a doua, femeile

CĂLĂTORI APUSENI DIN SEC. XIX DESPRE VLAHII BALCANICI

În ultimii ani, în cadrul eforturilor de rescriere a unei istorii naționale unitare a poporului român, s-au integrat și acele contribuții ce cuprind în aria lor de investigație întreaga și complexa problematică a evoluției neamului românesc zămislit în urma conviețuirii dintre cuceritorii romani și populația autohtonă de neam tracic, respectiv geto-dacii, in spațiul etno-cultural carpato-danubiano-pontic.

Începînd cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și cu precădere în cel următor, învățații occidentali și călătorii străini în sudul Peninsulei Balcanice fac din ce în ce mai dese și notabile referiri la istoria și obiceiurile, la mentalitatea și tradițiile acestui neam romanic ce-și singulariza atît de demn existența în mijlocul unei mase slave, grecești sau musulmanizate. Toți relevă trăsăturile definitorii ale vlahilor (aromânilor) ce fac din ei elemente cu o prezență bine determinată, capabilă să stîrnească nu numai interesul, dar și admirația celor care i-au vizitat. Sugestive sînt, în acest sens, aprecierile englezului **Th. S. Hughes**, conținute într-o carte apărută la Londra în 1820 sub titlul **Travels in Sicily, Greece and Albania** ; vorbind despre neamurile nevoite să se retragă din nordul peninsulei înspre Grecia, în a doua jumătate a mileniului trecut, ca urmare a năvălirii slavilor, el scrie :„**Printre aceste neamuri se găsea un popor singuratic, care există încă și astăzi și care acoperind cu o populație așa de numeroasă șirul munților din Epir și Macedonia, păstrează o limbă, obiceiuri și datini care îi sînt proprii.** Aceștia sînt vlahii sau valahii **(subl. ns. — n.n.) al căror dialect conține un mare număr de cuvinte latine, ceea ce face să ne gindim că ei își trag originea din coloniștii romani stabiliți în Dacia și Moesia de Traian și de succesorii lui. Vlahii străvechi au fost așa de războinici — precizează călătorul englez —, incît ei (este vorba, desigur de geto-daci — n.n.) puneau adesea în primejdie chiar scaunul imperiului. Descendenții lor actuali sînt un neam pașnic și liniștit, a cărui principală ocupație o constituie grija turmelor lor“.**

Unul dintre cei care, la începutul secolului trecut, i-a cunoscut cel mai bine pe vlahii balcanici, in special pe cei din Grecia de astăzi, a fost **F.G.H.L. Pouqueville**, care i-a descris in **Voyage dans la Grèce** (Paris, 1820). În calitatea de consul al Franței pe lîngă Ali Pașa, turbulentul guvernator otoman al Epirului, regiune plină de armatoli vlahi (cete înarmate ce luptau împotriva turcilor pentru eliberarea creștinilor), Pouqueville atestă în numeroase pagini faptele de arme ale vestiților căpitani aromâni ce și-au pus viața și averile în slujba regenerării Greciei moderne și independente. Făcînd o comparație între aromâni, ce trăiau la munte, și grecii din cîmpiile Tesaliei, referindu-se la actele eroice al armatolilor vlahi, Pouqueville spune la un moment dat : **„Aceste fapte, cărora eu le-am fost aproape martor ocular, pentru că ele s-au petrecut în timp ce eu eram la Ianina** (reședința lui Ali Pașa — n.n.), **sînt suficiente singure, în lipsa istoriei acestor munteni, pen-**

Satul Clisura pare a fi un mic orășel. În fotografie a fost „prinsă" doar o parte a localității

tru a descrie curajul acestor oameni, al căror caracter se distinge într-o manieră absolută de cel al locuitorilor de la cîmpie". Arătînd că toți creștinii se temeau de acțiunile sîngeroase ale satrapului epirot, consulul francez face, și aici, o distincție, remarcînd că se afla, totuși, un singur neam care îl putea sfida și care nu se pleca în fața pașei de la Ianina — este vorba despre vlahii din Metzova (localitate denumită de către locuitorii ei Aminciu) : **„Aceasta fu punctul principal al remarcilor mele, căci eu știam că metzoviții sînt negustori. Am văzut echipele lor de construcții folosite la Ianina pentru ridicare palatului vizirului, iar rapoturile mele cu tîrgurile din Turcia europeană mă învățaseră că chervangii cei mai activi sînt locuitorii acelui oraș, precum și din Zagor. Dar ceea ce am putut să mă conving — adaugă martorul ocular care este consul francez — fu reputația lor de încăpățînați** (în sensul de hotărîți tranșanți, nedispuși la compromisuri umilitoare, oameni de caracter, cum Pouqueville nu mai întîlni la Ianina, la curtea impregnată cu moravuri orientale a lui Ali Pașa — n.n.), **despre care am avut proba în urma unei scene dezagreabile ce avu loc între oamenii mei și metzoviți, scenă capabilă, fără o extremă moderațiune, de a atrage asupra lor resentimentul satrapului Epirului, care nu lăsa niciodată nepedepsită o lovitură adusă autorității sale".**

Numeroase informații istorice și etnografice ni le furnizează despre aromânii din Balcani și colonelul englez **William Martin Leake**, care a vizitat această regiune europeană aflată sub otomani între 1804 și 1810. Rezultă din cercetările sale — de teren, cum am zice astăzi — două cărți ; prima, apărută în 1814 sub titlul **Researches in Greece**, se ocupă mai ales de trecutul istoric al Balcanilor și neamurilor ce populau peninsula, relevînd — în ceea ce ne privește —, pe baza izvoarelor bizantine, existența acelorași rădăcini și componente etnice comune românilor nord și sud-dunăreni. În a doua lucrare, publicată în 1836 sub titlul **Travels in Northern Greece** (patru volume), W. Leake rezervă numeroase pagini vlahilor balcanici. Sesizînd bine caracterul net romanic al dialectului aromân, el scrie pe bună dreptate : **„Limba orașelor valahe din Pind diferă foarte puțin de aceea din Valahia și conție prin urmare multe cuvinte latine provenind de la coloniștii romani din Dacia".** Sesizînd și fenomenul istoric al procesului de grecizare — ce avea să se accentueze ulterior, nu fără concursul părtinitor al autorităților civile și ecleziastice elene — al aromânilor, observatorul englez adaugă : **„la Călăriți, toți bărbații și multe femei vorbesc grecește** (pe lîngă dialectul matern vlah — n.n.), **dar vlaha este graiul tuturor din localități și a păstorilor (...). Călăriți și Siracu sînt două din cele mai mari sate aromânești. Aceste sate, aproape cinci sute la număr, dintre care nici unul nu este prea mic, sînt răspîndite pe toată lungimea munților Epirului, a Tesaliei și a Macedoniei. Vlaholivad se consideră a fi cel mai mare și apoi Metzova".**

Observații pertinente ce evidențiază caracterul integru, curajul puțin obișnuit și originea comună cu frații nord-dunăreni face și un alt englez, diplomatul **D. Urquhart**, într-o carte tradusă în 1839 în germană sub titlul **Der Geist des Orients.** Arătînd că vlahii se dovediseră soldați mai buni decît grecii, el scrie : **„Moravurile lor și cea mai mică atingere în care erau cu turcii îi făcură mai puțin supuși și din contră deprinși cu pericolul și uzul armelor. Averea lor constă din turme și vite, ușor de transportat, în unt, brînză și în mantale** (în sens de pînzeturi, haine de lînă — n.n), **pe care oriunde ar fi putut cu ușurință să le prefacă în bani. Eu cred că n-am trebuință să observ că vlahii își au originea din Vlahia** (observație eronată, credibilă însă pentru călătorul englez datorită trăsăturilor comune cu românii din Principate — n.n.) **și că ei toți sînt aproape vreo jumătate milion de suflete de păstori migratori prin toată Turcia europeană, schimbîndu-și locuințele cu schimbarea sezoanelor, ei posedă o mare parte de oi și mai des încă alții păzesc turme care le sînt încredințate îngrijirii lor de către locuitorii sedentari".**

Cuvinte de aleasă apreciere au la adresa aromânilor din Balcani și **I.G. Hahn**, în 1845, și **F. Kanitz**, în 1868. Primul, în **Albanischen Studien,** apărută la Jena, arată că „Românii din Pind locuiesc de altfel în sate frumoase și, cu felul lor de viață sobră și harnică, se bucură de o mare bunăstare" ; celălalt, în **Serbien**, apărută la Leipzig, atestă : **„Cunoscut ca om silitor, judicios și sobru, aromânul este pretutindeni căutat și, cu felul lui de viață excesiv de econom, el cîștigă de obicei mai mult decît cer nevoile membrilor săi de familie care rămîn acasă".**

Călătorii occidentali erau, aproape fără excepție, uimiți și frapați de calitățile fizice, de virtuțile morale, de caracterul puternic al bărbaților și femeilor neamului românesc din Balcani, de vitalitatea-i înnăscută — călită în mijlocul unei naturi vitrege, dar atît de apropiată sufletului lor ce păstrase în adîncul lui reminescențele puternice ale unei vieți libere și lipsite de orice tutelă dominatoare — constituindu-se în trăsături ce le confereau o alură distinctă în rîndul semințiilor balcanice. Edificatoare sînt în acest sens și mărturiile francezului **L. Heuzey** păstrate în cartea **Le Mont Olympe et l'Acarnanie,** apărută la Paris în 1860. Vorbind despre fărșeroții (ramura aromânilor din regiunea sud-estică a Albaniei de astăzi) ce trăiau în Acarnanaia și Etolia, el atestă că **„Se întîlnesc printre ei oameni de o forță și o înălțime uimitoare, cu umerii largi, cu pieptul mare ca la sculpturile lui Hercule. Femeile sînt, ca și soții lor, puternice și muncitoare. Truda și privațiunile pe care le suportă au făcut din ei o rasă de fier".** L. Heuzey este vădit impresionat și de caracterul extrem de lucrativ al femeii vlahe : **„Trebuie să le vezi venind de la fîntînă, cu spatele încărcat cu rufe spălate, pe cap cu o căldare în care au pus leșia, iar de umeri purtînd agățat un butoiaș plin cu apă, în timp ce, pentru a pierde zadarnic timpul, își foloseau mîinile tor-**

cînd cu furca. Am trecut printr-o așezare a doua zi după o nuntă — continuă relatarea sa călătorul francez. Noua căsătorită era deja la muncă ; stînd în aer liber, în fața războiului de țesut, ca și cum și-ar fi arătat nerăbdarea sa pentru a munci, ea țesea fără pauză, încă îmbrăcată în costumul de mireasă". Heuzey surprinde în observațiile sale și spiritul vioi al populației valahe, care se mișca continuu — în același areal — dintr-un loc în altul : **„Constituie o populație curioasă acești valahi, descendenți din triburi rătăcitoare. Ei au construit casele lor, au format sate și chiar un oraș** (de fapt, mai multe — n.n.), **dar au rămas păstori în fundul inimii".** Amintind despre unele întreprinderi comerciale ale acestor păstori așezați în localitățile mai mari, el precizează că „munca și cîștigul n-au putut face acești valahi în întregime sedentari și să distrugă în ei spiritul neastîmpărat al nomazilor".

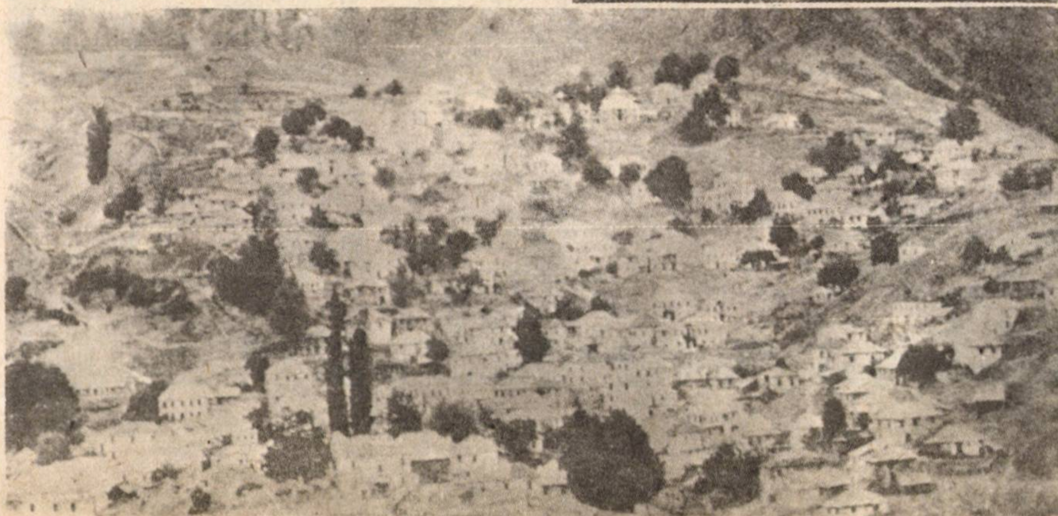
La capătul acestor succinte notații privind relatările unor călători occidentali pe marginea istoriei, vieții și obiceiurilor vlahilor balcanici, nu putem să nu amintim aici contribuția deosebit de însemnată în cunoașterea și cercetarea științifică a vieții lor, pe care o datoărm învățatului german **Gustav Weigand.** În ultimele două decenii ale secolului trecut al întreprinde adevărate și spornice călătorii de studii in Balcani, avînd în centrul preocupărilor sale in special pe vlahii din Macedonia, despre care, între altele, a publicat și o carte în două volume în 1895, la Leipzig, intitulată, **Die Aromunen.** Vorbind despre curățenia caselor aromânilor, el menționează că **„În vreme ce în Macedonia te poți plînge pretutindeni de tot felul de insecte, în frumoasele sate de munte macedoromâne poți fi sigur de curățenie exemplară în toate privințele. La macedoromâni, simțul pentru frumusețea naturii, pentru aer curat și apă rece este mai dezvoltat decît la celelalte popoare balcanice".** Relevînd virtuțile morale ale populației romanice în mijlocul căreia a stat o perioadă îndelungată, profesorul german, cu merite atît de mari în cunoașterea tradițiilor, a modului de viață și a limbii aromânilor, atestă : **„Cu elogiu trebuie relevat faptul să sobrietatea la macedoromâni este extraordinar de mare. Există obiceiul la păstorii români ca tinerii pînă la însurătoare să nu bea alcool. Meseriașul bea, ce-i drept, cîte un păhărel de rachiu, însă om beat abia se poate vedea între ei".** Referindu-se la o comparație pe care mai sus-menționatul W.M. Leake o face între satele românești din Pind și cele mai înfloritoare orașe din Grecia, G. Weigand precizează : **„Leake avea în vedere, probabil, localități românești ca Siracu, Călăriți, Metzova, Vlaholivad, care, cu toată poziția lor izolată în munți, fac, de fapt, o extrem de bună impresie unui străin, prin măreția lor, prin înfățișarea curată și drăguță, prin construcția solidă a caselor. Dacă el ar fi cunoscut Crușova, Nevesca și alte sate situate la nord, atunci, desigur, uimirea lui s-ar fi schimbat în admirațiune"** — adaugă oservatorul atent și obiectiv care era Weigand.

Prin valoarea lor documentară neînlocuibilă prin nimic cu ceva asemănător, mărturiile călătorilor occidentali — unii dintre ei oameni de știință — cu privire la viața, mentalitatea și tradițiile populației vlahe din Balcani, împinsă în josul Peninsulei de vitregiile istoriei-îndepărtată în spațiu de frații vlahi nord-dunăreni, dar atît de apropiată spiritualicește și sufletește — se constituie în izvoare narative istorice din cele mai de prețuit în cunoașterea și cinstirea trecutului istoric al tuturor ramurilor neamului românesc.

Lazăr Stoica

Tineri aromâni proaspăt căsătoriți ● Avdela. Ca poziție, toate satele aromânești sînt așezate pe versanți de munți

SCRIITORI ROMÂNI

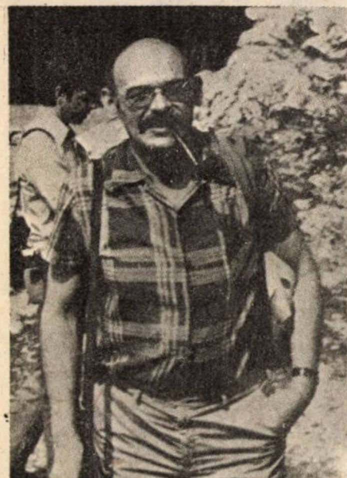

● NIKOLAUS BERWANGER văzut de Pim ● „Ce bine e să ai numai kilogramele lui VALENTIN DEŞLIU...", meditează (şi transpiră !) sub soarele Bulgariei preşedintele nostru D. R. Popescu... ● TATA IANCU (şi umbra lui MIRCEA HORIA SIMIONESCU !) gîndindu-se profund... la iaurtul care ne aşteaptă... ● L-am văzut pe MIHAI UNGHEANU fericit (şi jur că nu a fost decît atît !)... (La Novo Selo) ● SZILAGYI ISTVAN a „descoperit" în peştera din Măgura... sticle de şampanie, care au rămas de la „locuitorii acestor catacombe preistorice..." (La Peştera Măgurii) ● Ajută-l (doamne !) pe singuraticul şi tăcutul VASILE BARAN (care vorbeşte pămîntului...) (Belogradov) ● Nu, acesta nu este un antrenor de fotbal mulţumit, ci editorul ieşean ANDI ANDRIEŞ, care mai crede... în forţa fotbalului... (La Vraţa)

ÎN BULGARIA

● NICHITA STĂNESCU la ora sfaturilor (primite)... Da, da... Deci : Așa grăit-au FLORIN MUGUR și ION HOREA... (La Russe) ● LEU la LEU trage sau LEU cu LEU se scoate... (La Russe) ● „No, frate dragă TIBI IOVAN, noi ardelenii musai să..." zice (stă și cujetă !?) TEOFIL BĂLAJ... (La Vidin) ● ION ARIEȘANU : „Pe timpul acela la Cluj, cînd noi eram..." MIRCEA TOMUS : „Lasă, că la vîrsta noastră nici viitorul nu mai e... ce a fost odată..." (La Russe) ● Un „duș" în Dunărea nu prea albastră l-a pus pe MARIN SORESCU din nou pe gînduri cu dinți... (La Vidin și Calafat) ● De NIKOLAUS am scăpat... dacă îi confiscăm și aparatul lui nemțesc, nu ne poate moïări în nici un Zeitung... (La Calafat)

TEXT ȘI FOTO NIKOLAUS BERWANGER

Călători pe Olt

Cu cinci ani înainte ca Geo Bogza să fi călătorit „în lungul Oltului", aceeaşi iniţiativă a avut-o căpitanul **Ionescu Antachi** care, împreună cu un amic de aceeaşi profesie, a avut ambiţia de a bate Oltul de la izvoare pînă la Dunăre, folosindu-se, pentru porţiunile practicabile, de o barcă anume construită, ce se chema „Păpuşica". Fire îmbinînd praxisul, aventura şi melancolia, căpitanul tipărea, la puţin timp după săvîrşirea călătoriei, un fel de jurnal de bord: **Cu barca pe Olt şi pe Dunăre.** Autorul notează aici, cu o oarecare meticulozitate, tot ceea ce i se întîmplase în călătorie, fără a poetiza cituşi de puţin. Cartea lui, care nu trece peste 150 de pagini, ne demonstrează, trebuie spus fără înconjur, talent plastic. Dar apariţia **Cărţii Oltului,** operă care trăieşte tocmai prin dimensiunile vizuale, face în jurnalul lui Ionescu Antachi un util termen de comparaţie.

Mai întîi, în ceea ce priveşte mijlocul de locomoţie. Ionescu Antachi a folosit **barca,** o singură porţiune de drum parcurgînd-o **per pedes:** despre aceasta e vorba în paginile pitoreşti „Cu Păpuşica prin Tuşnad". Geo Bogza n-a apelat la serviciile ambarcaţiunii. În pagina de gardă a **Cărţii Oltului,** el mărturiseşte că, în vara anului 1939, o prietenă i-a **„împrumutat bicicleta ei, pentru a călători în lungul Oltului".** În descrierea călătoriei nu mai vine însă vorba niciodată de vehicul pe două roţi. Dimpotrivă, traseul înfăţişat, de la izvoare spre gura de vărsare, e de o dificultate halucinantă. În tablouri, accentul cade pe inaccesibilitatea sau accesibilitatea anevoioasă a reliefului. În „Tragedii pe înaltul podiş", pictorul urmăreşte cu un ochi de naturalist ceea ce el însuşi numeşte „acea neîndurătoare ascensiune": **„Şase oameni, trei bărbaţi şi trei femei, urcau din greu, într-o după-amiază de vară, spre crestele. atît de fantastic apropiate de cer, ale Hăşmaşului Mare. Privirile lor erau mistuite de nelinişte, iar trupurile, sleite de oboseală, abia mai înotau în altitudine. (...) Treapta tăioasă a unei stînci abia era eliberată de piciorul primului, cînd cel de-al doilea îl şi punea pe al lui, într-o secundă. Apoi, ceilalţi, pe rînd, fără să piardă nici o mişcare. Formau un lanţ din zale de carne chinuită, sîngerîndă - aproape. Păreau trupul unei omizi lovite de moarte, zvîrcolindu-şi durerea pe asprimea cremenii şi tîrîndu-se, înnebunită, spre vîrful pustiu al muntelui. // În felul acesta urcau."** ediţia 1976, p. 23). Naratorul e mereu în apropierea lor, căci, la un moment dat, îl aude pe unul dintrei ei vorbind. Să-i fi urmat cu bicicleta e imposibil. În genere, relieful prin care Oltul îşi taie albia apare în cartea lui Geo Bogza ca impracticabil. Şi cu toate acestea, peisagistul dă necontenit impresia de mers: ceva îi rămîne întotdeauna în urmă şi altceva îi răsare mereu în faţă. Mai degrabă, indicaţia că a umblat „în lungul" rîului cu bicicleta pare să fie pur şi simplu o **convenţie,** dintre acelea cu care literatura ne-a obişnuit demult. Multe capodopere au fost puse de autorii lor reali în seama unor autori necunoscuţi, ale căror manuscrise ar fi fost găsite întîmplător de cel dintîi. E drept, în astfel de cazuri, autorii justifică surclasarea realităţii de către ficţiune. Convenţia lui Geo Bogza are un scop contrar: de a pune o senzaţie de realism în nişte pagini datorate în esenţă capacităţii de imagine în regim fantastic pe baza cîtorva date culese (personal şi prin intermediar) de la faţa locului.

În al doilea rînd, istoricul literar pune alături diverse pasaje din cele două cărţi. Va constata imediat superioritatea stilistică, de arhitect al formelor, pe care o posedă Geo Bogza, dar va avea şi surpriza de a constata unele mici schimbări topografice petrecute în cei cinci ani care despart cele două călătorii. Iată imaginea izvorului marelui rîu pe care o înregistrase Ionescu Antachi în 1934: **„...am descoperit izvorul. Trei pietre, aşezate în formă de casă făcută de copii (două lateral şi una deasupra), din care o ţeavă de fier aruncă o şuviţă subţire de apă, arată pe teren locul de naştere al Oltului."** (op. cit., p. 19). Iată imaginea pe care o propune Geo Bogza care-i adaugă izvorului, simbolic, un brad: **„...acolo, sub acel brad singuratic, legănat ca un catarg de larga ondulare a culmilor, murmură izvorul"** (ed. cit., p. 19) şi: **„O şuviţă de apă, numai limpezime şi puritate, ce nu-şi conteneşte repedea curgere şi susurul, mereu egală cu sine, orice ar fi să se întîmple în jur — aceasta e Oltul, în clipa cînd vine pe lume."** (p. 66). Amîndoi călătorii privesc jur împrejur de la înălţimea izvorului. Ionescu Antachi notează numele şi cotele munţilor pe care-i zăreşte, Geo Bogza îi descrie cu o remarcabilă comprehensiune a mineralului. Îi şochează şi pe unul şi pe celălalt acelaşi magnetism stihial al Hăşmaşului Mare care, în ochii lui Ionescu Antachi, **„se contura puternic pe orizontul înourat",** pentru ca lui Geo Bogza să-i smulgă un capitol de nouă pagini, „Furtuna".

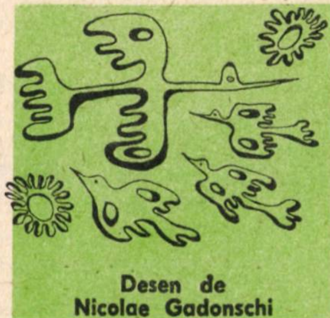
La aceleaşi rezultate duce confruntarea paginilor pe care cei doi călători le consacră Bălanului, **„primul sat ce întîlneşti în cale de la Gheorghieni"** (Ionescu Antachi) sau, cum spune Geo Bogza, **„prima aşezare omenească".** Cîtă vreme călătorul în interes de serviciu furnizează date peste date despre centrul minier, călătorul interesat de frumos produce o suită de acuarele geologice şi domestice ale locului. Mai departe, Ionescu Antachi înregistrează morile, fierăstraiele, cîte **„un dinam pentru lumină",** pe care le întîlneşte în cale. Geo Bogza meditează, în mici tablete, pe tema acestor maşinării arhaice, făcînd din ele simboluri cosmice: **„În vreme**

ce femeile folosesc limpezimea undelor cu năzuința frumuseții, bărbații își însușesc forța cu care Oltul trece la vale, pentru a măcina grîul. Ca și la fierăstrău, el este ademenit mai întîi pe un jgheab, la capătul căruia cade, cu vuiet de cataractă, peste o roată de lemn. O roată atît de mare și grea, încît pare înșurubată la osia lumii. Poate chiar este, de vreme ce rotunda ei mișcare hotărăște pulsul și coeziunea ținutului." (p. 109) etc.

La sudul satului Sân Crai, barca lui Ionescu Antachi alunecă pe un Olt care „prezintă aci caracterele unei adevărate bălți", „curentul" fiind „aproape inexistent", „pe ambele maluri stuful și papura, ce cresc din abundență, îngustează canalul navigabil". Fundul apei e „milos", iar navigatorii lopătează greu „din cauza nuferilor și lintiței ce acopereau apa, atît cît mai rămăsese neacoperită de stuf și papură". La rîndul său, Geo Bogza nu uită acest moment, dar, ca de multe ori, nu acordă atenție toponimiei. Odată mai mult, scriitorul transfigurează informațiile pe care le are la dispoziție, fără a le estompa, ce-i drept, cu totul. Iată caracterul surprinzător, de baltă, al Oltului: „Curgînd liniștit prin cîmpie, pe o albie care nu-i dă prilejul nici unei lupte. Oltul cade repede întru-un somn adînc, aproape letargic. Se petrece cu el ceva necunoscut celorlalte rîuri: încă foarte tînăr, se potolește deodată, abia mai urmîndu-și drumul. O apă alunecă spre miazăzi, atît de încet, încît e de necrezut — cu totul de necrezut — că ar putea fi Oltul." (p. 116). Iată și nuferii care-i incomodaseră pe navigatori: „Acoperite cu o puzderie de flori, malurile întregesc farmecul și cromatica priveliștei. Neted aici, vălurit în depărtare, ținutul unde Oltul atît de mult se lasă pradă visului, pare un paradis terestru, pe care nimic n-ar putea veni să-l tulbure. (...) Noaptea, împărăția nuferilor nu se mai zărește, dar toată beatitudinea ei devine sonoră." (p. 117—118).

Pătrunzînd cu barca în defileul Tușnad, căpitanul Ionescu Antachi observă că „malurile încep să se înalțe, devin escarpate, abrupte și stîncoase" (op. cit., p. 38), Oltul „își face cu greu loc printre munții, strecurîndu-se printre stîncile ce-l string între maluri", „cîte un prag stîncos sub apă tempereazǎ un moment curentul", albia „este în întregime acoperită cu bolovani și stînci prăbușite din munte", „colțuri amenințătoare se ridică pînă la un metru deasupra apei", „printre ele, apa furioasă își rumegă neputința aruncîndu-se din cascadă în cascadă". În versiunea sa, Geo Bogza amplifică nota de grandios a aceluiași eveniment (intrarea Oltului în defileu): „Din nou stăpîn pe toate puterile lui, dintr-o dată înzecite, cu undele fremătînd ca o armată sub zidurile cetății asediate, Oltul pătrunde în defileu, spumegînd. Fără să mai țină seama de cît va cheltui din ceea ce i-a încredințat Hășmașul Mare, descătușat de orice teamă sau prevedere, el aleargă spre stînci, mînat de cutezanță și de un nemăsurat orgoliu. Nu mai e un simplu torent, căzînd în mici cascade, ci o avalanșă lichidă, o întreagă cireadă de tauri dezlănțuiți. Zdrobindu-se amarnic, de la prima ciocnire, pornesc totuși mai departe, într-o uriașă învălmășeală, pe cînd alții îi împing din urmă, nerăbdători să se arunce și ei în vîltoare. (...) Gonind vertiginos în lungul malurilor, el se repede în barajele de granit, de care atît de cumplit se sfărîmă, încît nici o moleculă nu-i mai rămîne întreagă. Impetuos se luptă cu duritatea și îndărătnicia pietrei, dăruindu-i-se în același timp, despicînd-o pentru a-și face loc, dar și lăsîndu-și ființa sfîșiată, neîncetat ducînd-o spre strîmtori unde o așteaptă, poate, nimicirea." (ed. 1976, p. 119—120).

Amîndoi călătorii remarcă, la un moment dat, fiecare în stilul său, o vecinătate paradoxală între cîmpie și munte. Ionescu Antachi scrie ca un cronicar din cei vechi: „Deoparte se zăresc pereții prăpăstioși ai munților Făgărașului, cu înălțimi pînă la 2500 metri, alcătuiți din gnais, porfir, trahit și granit. De altă parte se întinde cîmpia bogată și plină cu nenumărate turme de vite. Ape cristaline scoboară vijelios din munte și vin să se verse domol în Olt." (op. cit., p. 69—70). Geo Bogza scrie ca un poet romantic: „Chiar în acest ținut, de cîmpuri fertile, tabloul cel mai grandios e tot al munților. Ei nu se profilează decît în zare, dar atît de pretutindeni, încît, numai cînd se pleacă în pămînd, ochii încetează să-i mai întîlnească. Munți atît de majestuoși, cu atît de mulți și puternici contraforți, Oltul n-a bănuit nicicînd că se vor ivi în drumul lui." (p. 141).

Desen de Nicolae Gadonschi

Dintr-o astfel de comparație, care ar putea fi lungită, pot fi scoase cîteva lucruri cu valoare de principiu. Între jurnalul **Cu barca pe Olt și Dunăre** și **Cartea Oltului** există un dublu raport: de **conjuncție** și de **divergență**. Cele două cărți nu-și sînt străine, și nu doar pentru că au același obiect. Legătura dintre ele chiar mai substanțială: pentru a călători „în lungul Oltului", cu „bicicleta" sau (și) cu imaginația, tînărul scriitor avea nevoie de un ghid. Or, broșura lui Ionescu Antachi, foarte documentată, era tot ceea ce ți putea oferi mai bun literatura de specialitate. Beneficiind și de ilustrații, ea putea suplini chiar și unele deplasări dificile, cel puțin pentru segmentele rîului de nestrăbătut cu vehiculul pe două roți. Vrînd-nevrînd, un ghid detaliat, ca acesta, devine pentru orice scriitor, «sursă»: aici se află raportul de conjuncție. Nu este exclus, în consecință, ca rolul de «mijlocitor» al jurnalului semnat de Ionescu Antachi să motiveze, într-o măsură, caracterul de **artiflex** al **Cărții Oltului**. Dar, în artă și, mai cu seamă, în literatură, faptul de a avea izvoare de inspirație nu subminează valoarea unei opere. Important e sentimentul de operă nouă: judecînd faptele cu criteriul literarității, distanța dintre jurnalul lui Ionescu Antachi și cartea lui Geo Bogza este imensă. Iese încă odată la iveală raportul de (adîncă) divergență dintre operă și sursă. Sursa nu e decît fața nevăzută a Operei: dezvăluirea ei cade exclusiv în sarcina criticului și istoricului literar.

C. Sorescu

Poeme de GRIGORE VIERU

A murit o țărancă

S-a numărat cîți s-au pierdut
În focul care s-a pierdut.
În care s-a pierdut și tata,
Dar socoteala nu e dreaptă.
A murit o țărancă la noi,
Infarct miocardic, luați seama,
Printre cei pierduți în război
Socotiți și pe mama.

Ba un război, ba n-a plouat,
Ba lunecă la vale-un sat,
Nu mai rezistă, doamne, omul.
Ba ne amenință atomul,
A murit o țărancă la noi
Infarct miocardic, luați seama
Printre cei pierduți în război
Socotiți și pe mama.

Ba un război, ba altceva,
Nu mai rezistă inima.
Infarctul și în sat pătrunde
Infarct la un țăran?
De unde ? !
A murit o țărancă la noi,
Infarct miocardic, luați seama
Printre cei pierduți în război,
Socotiți și pe mama.

Nu-mi da pe an trei roade, nu,
Ci una singură-mi adu :
Pe cea de-a înghiți-o huma:
Mi-o dă, pămîntule, pe muma.
A murit o țărancă la noi,
Infarct miocardic, luați seama
Printre cei pierduți în război,
Socotiți și pe mama.

Mamei în amintire

A venit un vînt și-a stins
Luminările de vis
Ale ochilor tăi dulci
Și a spus să mi te culci.
A venit un vînt în sat,
A venit și-a scuturat,
Roșul măr al inimii
Ce era pentru copii.
Se uită nucul în ferești,
Măicuța mea,
Mereu întreabă unde ești,
Măicuța mea,
Se uită-n ochii lor pustii,
Măicuța mea,
Întreabă trist de ce nu vii
Măicuța mea.

A venit un negru vînt
Și-a dat, maică, la pămînt
floarea
Spicele minuțelor
Ce m-au alintat cu dor.
A venit în țară-un vînt
Numai eu că l-am simțit,
Numai eu și casa ta
Ce rămîne singurea.
Se uită nucul în ferești,
Măicuța mea,
Mereu întreabă unde ești
Măicuța mea.
Se uită-n ochii lor pustii,
Măicuța mea,
Întreabă trist de unde vii,
Măicuța mea.

Floarea soarelui

lui Vladimir Curbet

Într-o tînără grădină.
Dintr-un sat frumos, bogat,
Am văzut o răsărită
Care ochii i-au legat.

Înțeleg că nu degeaba
Ci de păsări care zbor
Totuși e neomenește
Să legi ochii unei flori.

Nu mai știe-n care parte
E acuma soarele.
Amărîtă se gîndește :
„Poate că nici nu mai e“.

Temere de care păsări ?
Zău de care ?! Nu-i păcat ? !
Cînd le-am alungat aproape
Și-n stemă nu le-am urcat !

Doamne, cum slutit-am
O am cunoscut abia !
Ieri crăiasă fără seamăn,
Azi te poate speria.

Un copil de ea aseară
Chiar s-a speriat puțin
Latră-n fața ei cățelul
Ca la dușman și străin.
E și pîne și la pîne
Și căsuță și cărbuni.
Dar ceva în viața asta
Nu-i la cale, oameni buni.

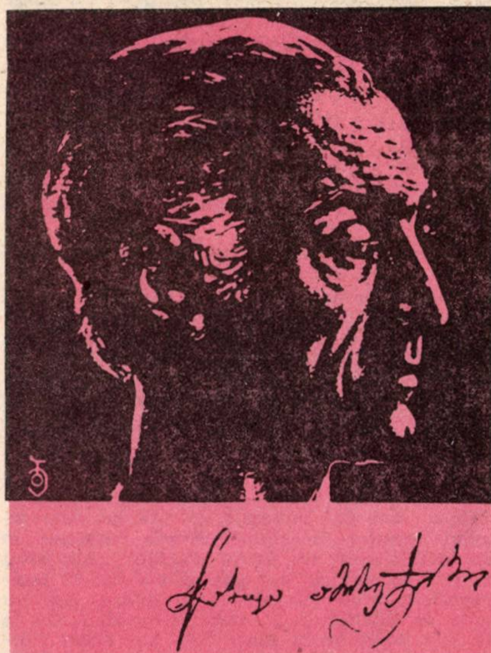
Nu-i la cale, cum să fie,
Dacă, omule, în loc
Să-i spui florii : bună ziua,
Îi pui cîrpele pe ochi.

Elei soro, cum îmi vine
Șalul de pe ochi să-l scot
Să fugim și să ne-ascundem
Și de cîrpe și de tot.

Să luăm cu noi și cucul
Care-a mai rămas în lunci,
Să vedem ce-o zice omul,
Să vedem ce-o zice-atunci !

CIABUA AMIREDJIBI

«TOT CE E PROPRIU POEZIEI E CARACTERISTIC ŞI PROZEI»

România este despărţită de Gruzia de Marea Neagră, de fapt doar de 800 km, preţ de o oră cu avionul. Cu toate acestea, Gruzia este prea puţin cunoscută în România, în orice caz, mai puţin cunoscută decît ar merita. Călătorul român care ajunge în Gruzia, căreia i se mai zice Georgia, iar localnicii îi zic Kvartelia, are surpriza să descopere un univers omenesc foarte familiar lui şi are sentimentul că nu s-a deplasat de acasă, ci că lumea de la Carpaţi şi Caucaz este aceeaşi. Nu este lipsit de semnificaţie să amintim celor care nu ştiu că, în vechime, Munţilor Carpaţi li se ziceau Munţii Caucaz. Nimeni nu ştie de ce, dar geologii au văzut de mult că este vorba de aceeaşi catenă muntoasă, separată de Marea Neagră. Impresionante în Gruzia sînt documentele vieţii ţărăneşti, amintirile vieţii medievale, folclorul gruzin în care, iarăşi românii pot descoperi asemănări uimitoare. Pe coasta muntelui pe care este aşezat Tbilisi se află un Muzeu al civilizaţiei săteşti care aduce atît ca organizare cît şi ca stil cu Muzeul satului din România. Literatura Gruziei este prea puţin cunoscută în România şi singura operă care se bucură de celebritate la noi este Viteazul în piele de tigru. Dar poezia Gruziei, proza Gruziei, dramaturgia ei, cinematografia ei merită să fie cunoscute mai bine. Între cărţile gruzine care au dat o mare semnificaţie cititorilor din Gruzia şi din Europa se numără şi romanul „Data Tutaşhia" al prozatorului Ciabua Amiredjibi, în care autorul vrea să descrie cu ajutorul unui personaj spiritul Gruziei. Data Tutaşhia este un haiduc, exact în înţelesul pe care acest cuvînt îl are la noi, românii. Dar, romanul depăşeşte simpla anecdotică, reuşind să vorbească despre fizionomia morală şi spirituală a Gruziei din toate timpurile. Succesul cărţii a fost mare atît în Gruzia, cît şi în U.R.S.S. şi Europa. Nu de mult, romanul a fost tradus în româneşte şi pentru o mai bună cunoaştere a autorului şi a cărţii ca şi a literaturii gruzine reproducem un interviu cu Ciabua Amiredjibi, auto rul romanului „Data Tutaşhia".

Ciabua Amiredjibi este autorul uneia dintre cele mai de seamă lucrări ale literaturii gruzine contemporane. Romanul său, „Data Tutaşhia" merită recunoaşterea sa largă şi numele autorului s-a făcut cunoscut departe de Gruzia. Cartea, în varianta sa rusească, tradusă de însăşi autorul, s-a epuizat rapid. Romanul a apărut în limbile suedeză, daneză, finlandeză, română, polonă, bulgară, germană, spaniolă ş.a.

În anul 1979, romanul a fost ecranizat. Filmul, în 7 serii, a fost prezentat de televiziunea sovietică sub titlul „Maluri". Anul trecut, la Festivalul filmului de la Cannes, „Maluri" a fost cumpărat de aproape 80 de companii de film şi televiziune din întreaga lume.

Iată ce ne împărtăşeşte scriitorul :

„Romanul este închinat luptei dintre două principii, principiul binelui şi răului, care se manifestă în societate şi, deopotrivă, şi în sufletul omului. Am vrut ca prin cuvintele eroului meu să-i aduc aminte cititorului de adevărurile de netăgăduit, adevăruri veşnice, de înţelepciunea de a se jertfi pe sine în numele iubirii, în numele căutării libertăţii spirituale, care se poate dobîndi doar pe calea binelui activ şi a adevărului. Iată una din marile sincerităţi ale eroului meu, Data Tutaşhia : «Eu nu sînt un lup singuratec, care se gîndeşte doar la pradă, nu sînt nici smeritul taur care nu are nevoie decît de iarbă şi de vaci. Eu sînt fiu al poporului meu şi aş vrea să fac ceva în numele poporului meu. Nu pot să stau deoparte, cu mîinile încrucişate, nu-mi pot privi cu sînge rece patria !»

Odată cu trecerea anilor, tot mai des te gîndeşti că poţi să nu izbuteşti să faci ceva de seamă, — constată cu părere de rău scriitorul, care a împlinit de curînd 60 de ani. **Înainte puteam să lucrez 16 ore pe zi. Acum obosesc mai repede, vîrsta-şi spune cuvîntul. Să nu vă supăraţi, dar în ultima vreme mi-au răpit prea mult timp ziariştii. Şi m-am decis să reduc aceste întîlniri mi-am zis că întîlnirea aceasta cu presa va fi ultima".**

— Aţi intrat relativ tîrziu în literatură. Cînd aţi făcut primele încercări ?

— Aveam aproape 40 de ani cînd am început să scriu. Pînă atunci am citit tot ceea ce privea măiestria scritoricească. Timp de 20 de ani am bătut ţara în lung şi-n lat. Pricinile au fost diferite : la început războiul, apoi pasiunea de a călători. Am muncit la desţelenit pămîntul în Asia Centrală, am fost director la un combinat forestier în Bielorusia, tăietor de lemne în pădurile din Siberia de răsărit, magazioner în Caucazul de nord... Apoi, cînd m-am întors în Gruzia, am scris o povestire, 11 pagini dactilografiate. Am fos povăţuit să mă adresez redacţiei revistei „Mnatobi". Prima încăpere in care am nimeri era broul dactilo: „Am adus o povestire, am zis, cui pot să i-o dau ?" Dactilografele, nişte superbe fete tinere, dar nu lipsite de experienţă de viaţă, s-au uitat una la alta şi-n ochii uneia dintre ele am văzut simpatie şi o anumită doză de părere de rău : „Încă un grafoman !" Totuşi m-au sfătuit să mă adresez şefului secţiei de proză, tînărului, pe atunci, scriitor Arcil Sulakauri. Am intrat într-o încăpere lungă şi îngustă, ca un tramvai. Era la începutul lunii ianuarie. Sulakauri era îmbrăcat cu paltonul, căci tocmai voia să iasă. Mi-aduc aminte că uitîndu-mă la el mi-am zis : „Scriitorii înadins se îmbracă atît de prost". Am scos din buzunarul de dinăuntru de la palton manuscrisul pliat în două şi i l-am dat.

— Lăsaţi-l pe masă, a zis el. L-am lăsat. Sulakauri s-a apropiat de masă, a luat manuscrisul, s-a uitat atent la titlu şi la numele meu :

— Dumneavoastră care Ciabua Amiredjibi sînteţi ?, a întrebat el deodată. Mi-am dat seama că auzise de mine şi i-am răspuns :

— Cum să vă spun, nu mai există alţii cu numele acesta.

Fără să-şi dea paltonul jos, Sulakauri s-a aşezat pe scaun şi a citit cu multă atenţie manuscrisul. Apoi a recitit unele pasaje. A stat aşa o vreme nemişcat şi fără să-şi ridice capul, probabil reflecta asupra celor citite, a zis :

— Da, se vede amice că eşti scriitor !

Trebuie să vă explic ce însemna pentru mine, începător în ale scrisului, o asfel de apreciere la prima creaţie a mea ! Nuvela a apărut în 1960 în numărul deja cules pe ianuarie al revistei. De atunci am început să public".

— Literatura gruzină este una din cele mai vechi literaturi din lume .Cum, după părerea dumneavoastră, s-au constituit tradiţiile ei istorice. care este influenţa acestora asupra literaturii gruzine contemporane şi, în special, asupra creaţiei dumneavoastră ?

— Ar fi o eroare ca literatura gruzină, tradiţiile literaturii gruzine, să fie privite rupte de artă. Cred că aceste tradiţii au dat încă din vechime caracter literaturii şi artei în totalitatea lor. În monumente, aparţinînd unor genuri cît mai diferite, se constată o activă întrepătrundere, de aceea răspunsul meu va fi de ordin general.

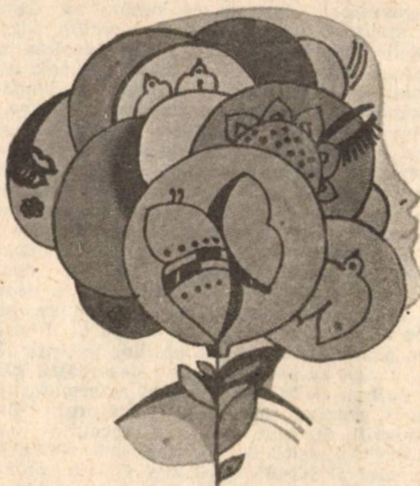
Voi începe cu ceea ce vechi maeştri au considerat ca primordial în literatură şi în artă. Ca principiu de bază al relaţiilor umane a fost declarată moralitatea. Viaţa este un proces de căutare a hranei spirituale şi materiale şi, totodată, şi proces de comunicare cu mediul, în sensul cel ma larg al cuvîntului. Moralitatea este principiu regularizator, organizator, al procesului de comunicare. Indice de bază calitativ al moralităţii individului şi societăţii, luate ca un întreg, este capacitatea lor de a face bine, considerată criteriu principal al umanităţii şi umanismului. În perioade diferite în istoria Gruziei în concordanţă cu normele social-juridice şi cu alte condiţii ale realităţii, s-a constituit şi înţelegerea diferită a esenţei moralităţii, diversele norme despre bine, rău, umanism, dar criteriul a fost şi a rămas neschimbat. Este vorba de gradul şi de calitatea binelui făcut, de formele lui active şi de cele mai de seamă principii : „Sînt răspunzător pentru tot pe lume !" De aici şi atitudinea faţă de sine şi de propria-ţi menire : omul este născut nu numai să ia de la societate, în primul rînd el trebuie să dea tot din ceea ce dispune şi-abia după aceea să ia de la aceasta ce-i este lui necesar, ca să aibă ma apoi posiblitatea dn nou să dea.

Să faci bine este un act de curaj, care există în mod obiectiv, demn de urmat. După părerea mea, în literatura veche gruzină binele este tratat ca unul din aspectele energiei naţionale, energie, pentru că el nu dispare, ci se întrupează în alte acţiuni cu caracter uman. Obiect al creaţiei superioare sînt natura, omul, convingerile. Trebuie negreşit să spunem aici că ideile călăuzitoare emanate mai sus nu fac cîtuşi de puţin ca literatura şi arta gruzină să fie supuse unor dogme strict ortodoxe : ele reprezintă doar o metodă de înfăţişare a realităţii. Oricare ar fi fost cerinţele ideologiei dominante, materialul literaturii şi artei a fost viaţa de zi cu zi, omul cu toate contradcţiile sale interne şi atitudinea acetsuia faţă de mediul înconjurător.

Chiar şi în vieţi ale sfinţilor sau în opere didactice s-au impus ca obligatorii caracterele pămînteşti, tratarea coliziunilor ca fapte obişnuie, de zi cu z, dar acel gen de obişnuinţe şi de zi cu zi care se pretează la generalizare şi pot sta la baza unei opere constituite pe multiple planuri. Cele de mai sus se referă la toate genurile literare şi artistice şi sînt un factor care acţionează veşnic. Bineînţeles, am în vedere operele remarcabile, monumentale.

Pe lingă aceasta, cea mai de seamă moştenire ni se par concepţiile estetice constituite la noi încă din vremuri vechi, mai exact, concepţia de „frumos", „sublim", „Nemuritor". Tradiţia o determină pe fiecare dintre acestea în parte şi, totodată, impune unitatea dintre ele ca pe o mare valoare artistică. Conform tradiţiei, opera trebuie să fie „frumoasă", adică să aibă putere de atracţie. Pictura, sculpura, trebue să-l cîştige pe om, să-i captiveze atenţia. Romanul, nuvela, poemul, la rîndul lor, trebuie să atragă în aşa măsură, încît să fie citite pînă la sfîrşit. „Frumosul" este ceva ce este conţinut în forma exterioară a operei. „Frumosul" ne delectează, deşteaptă emoţii plăcute dar nu ne dă de gîndit. Există şi „frumos" care ne face să reflectăm, sub efectul vizual se strecoară ceva care ne face să gîndim, ne face să căutăm, să descoperim. Acesta este „sublimul" iar acest proces de gîndire, căutare, descoperire ne aduce marea delectare spirituală. Cu alte cuvinte, frumuseţea vizuală trebuie să conţină un anumit gen de idei, cu ajutorul cărora să ne facă să gîndim, să căutăm, să ne alăturăm ideii operei... În acest caz, numai opera poate fi inclusă categoriei de „sublim". Dar cert, nu orice „sublim" e nemuritor. Dacă „sublimul" conţine o idee de seamă pentru o anumită persoană sau pentru o parte anume a societăţii, sau caracteristică pentru o epocă, oricare este aceasta, va fi „sublim" pentru timpul său, şi atît. Dar dacă în acest „sublim" e inclusă o idee de seamă pentru toate popoarele în toate timpurile, opera capătă „nemurire" şi nu mai este doar o minunată frescă, sculptură, roman, simfonie sau instrument ci un „monument" al culturii naţionale. Aici trebuie specificat că pentru imaginile care poartă în sine „nemurirea" este obligatorie multitudinea de planuri şi condiţia aceasta este de netăgăduit. Astfel, una sau alta din trăsăturile de caracter ale eroului trebuie să fie caracteristică pentru întreg poporul său, totodată şi omenirii în general.

Şi-acum, despre tradiţii în domeniul compoziţiei. După părerea mea, cele mai bune monumente de literatură şi artă gruzină sînt constituite după un principiu compoziţional. Acesta se poate numi polifonic, deoarece opera conţine o multitudine de motive, chipuri, nivele stilistice diferite (sau care se repetă ca o excepţie), dar toate acestea dau unitatea de întreg, de monolit. Ca punct de pornire care s-a născut în secolele al 7-lea şi al 9-lea, cu notaţia corespunzătoare ei. Aş aminti aici de arta construcţiei la Arsachidze, metalul cizelat de Opizari, poezia lui Rustaveli, muzica corală a compozitorilor medievali. Meşterii de demult s-au străduit cu orice chip să rămînă departe de volume identice şi simetrii în construcţii, departe de repetarea ornamentelor şi a plasticii în arta cizelării metalului, de omogenitatea imaginilor şi a ritmului interior în opera literară, de armonia vocilor, deosebindu-se între ele doar ca timbru, în arta vocală. Ei şi-au propus o compoziţie a cărei unitate se obţine pe calea sintezei componentelor diferite ca formă. Cei din vechime au

Desen de Raluca Grigorcea

gîndit, cred, pe drept, că o concepţie simetrică, faţadă de clădire, sau metal ciocănit, face lucrarea pompoasă, o lipseşte de firesc şi, deci, de simplitate şi de forţă de convingere. Lumea, natura, au fost privite ca un tot, alcătuit dintr-o mare multitudine de forme şi de detalii, care se deosebesc unul de celălalt. Opera de artă trebuie să reflecte lumea în care trăieşte omul, să reflecte imagini care se deosebesc net una de cealaltă, în cadrul unităţii compoziţionale... Aşa s-a ajuns la simplitate, care a fost intotdeauna considerată calitate de bază. Criteriul acesta a fost pe deplin valabil şi pentru literatură — să vorbeşti simplu despre complex şi necunoscut şi nu complicat despre simplu şi cunoscut. Trebuie precizat că aici este vorba doar de o parte a tradiţiilor din domeniul compoziţiei.

În ceea ce priveşte influenţa tradiţiilor asupra literaturii gruzine contemporane, scriitorii noştri sînt legaţi de ele în mod conştient, fără bineînţeles, să uite că ei sînt copii ai celei de a două jumătăţi a secolului douăzeci.

— Dintotdeauna Gruzia a fost numită ţara poeziei. Prin ce vă explicaţi succesul scriitorilor gruzini în anii din urmă ?

— Cred că vă referiţi la poezie în sensul larg al cuvintului. Tot ceea ce este propriu poeziei este caracteristic şi prozei. Cea mai timpurie operă gruzină în proză, care a ajuns pînă la noi, „Martiriul lui Şuşanik", de Iacov Ţurtaveli, a fost scrisă acum 15 secole. Această capodoperă nu este numai viaţa unui sfînt, ea este o tipică operă laică, cu suficiente calităţi, evidente şi pentru timpul nostru. Chipul eroilor este surprins cu claritate şi poezie. Conflictul dintre ei este o întruchipare măiestrită a contradicţiilor profunde ale societăţii în care trăiesc. Zugrăvind relaţiile dintre eroi în dezvoltarea lor, autorul creează un al doilea plan, al personajelor sau relaţiilor dintre statele Orientului Apropiat şi din Asia Mică, la acel timp,

Almanah „Luceafărul", coala 11

şi un al treilea plan, care surprinde lupta forţelor ideologice şi politice ale tuturor timpurilor şi popoarelor. Iată la ce sarcini au răspuns marii scriitori din vremuri de demult. Fireşte, maeştrii literaturii şi artei din secolele care au urmat, s-au străduit să menţină acest nivel, ba chiar să-l depăşească. Această perioadă de emancipare spirituală a poporului nostru s-a încheiat cu renaşterea culturii gruzine, ai cărei străluciţi reprezentanţi în literatură sînt Gheorghi Merciule, Gheorghi Mţaţmindeli, Şota Rustaveli ş.a. În cea de a doua jumăate a secolului 13, ca urmare a invaziei tătaro-mongole, începe o perioadă de decadenţă. Războaie fără de număr, de apărare împotriva mongolilor, Tamerlan, şahii persani şi sultanii turci au epuizat fizic naţiunea gruzină, au contribuit la dezvoltarea ei politico-administrativă, ceea ce bineînţeles că nu a putut să nu atingă şi literatura şi arta gruzină, care şi-au pierdut poziţiile. Mai tîrziu, a apărut proorocul noii deşteptări, gînditorul Sulhan Saba Orbeliani şi reformatorul literaturii gruzine, poetul şi luptătorul David Guramişvili. În anii şaizeci ai secolului trecut, o întreagă pleiadă de scriitori sub conducerea scriitorului şi luptătorului Ilia Ceavceavadze, a început emulaţia culturală, avînd ca rezultat nu numai restabilirea definitivă a tradiţiilor uitate parcă şi atingerea nivelului anterior al literaturii gruzine, totodată, ea a fost deschisă spre toate realizările spirituale ale civilizaţiei contemporane. Acesta a fost începutul erei noii literaturi clasice, care continuă şi în zilele noastre.

— Aţi putut să stabiliţi rolul literaturii în societatea contemporană, influenţa ei asupra dezvoltării culturii ?

— Un criteriu de apreciere a calităţii procesului literar la noi, ca oriunde dealtfel, constă în numărul, cît de mare este numărul de cititori, cine este auditoriul, ce fel de om este cititorul, care este influenţa literaturii asupra vieţii lui spirituale. Literatura, de fapt, nu are alt scop. Noi, gruzinii, depăşim cu puţin trei milioane dar un tiraj de 20 000—30 000 de exemplare la o carte de beletristică trece drept mediu, adesea chiar nesatisfăcător. Nu greşim dacă spunem că după numărul specialiştilor cu studii superioare, Gruzia ocupă unul din primele locuri în lume. Cititorul nostru este un cititor bine pregătit, şi ca o carte să intre activ în viaţă, trebuie nu numai să reflecte contradicţiile, interesele şi pasiunile existente, dar şi să răspundă acelor cerinţe pe care le-am amintit cînd am vorbit de tradiţii. Şi, totodată, cartea trebuie să fie plină de conţinut. În caz contrar, ea seamănă cu un pistol cu gloanţe oarbe sau cu un film care rulează într-o sală pe jumătate goală. Ca o carte să aibă succes maxim, scriitorul trebuie să ştie să scrie şi de ce scrie, ceea ce înseamnă măiestrie scriitoricească nu tocmai greu de dobîndit şi îmbinarea fericită a mai multor componente şi anume : o bogată experienţă de viaţă, capacitatea de a gîndi analitic, setea de a şti, umanism şi de aici atitudine corespunzătoare faţă de om şi de fenomene sau faţă de sine, darul de a gîndi figurat, sentimentul de autocontrol, memoria bună ş.a. Pe drept cuvînt, toţi cei ce au aceste calităţi sînt numiţi atleţii soartei. După părerea mea, talent literar înseamnă să ştii de ce trebuie să scrii, să înţelegi că trebuie să se scrie şi-n afară de aceasta să ai curajul necesar să te ocupi de o astfel de sarcină. Azi Gruzia are cel puţin 25—30 de scriitori de talent şi influenţa lor uriaşă asupra societăţii se explică şi prin faptul că au cititori de calitate. La noi, scriitorul se bucură de mult respect. Acest respect nu înseamnă ploconire în faţa faimei, acest respect este recunoaşterea unui adevărat talent de către un adevărat cunoscător.

Este bine cunoscut faptul că ritmul şi conţinutul procesului literar sînt într-o strînsă legătură cu ritmul şi conţinutul procesului de dezvoltare naţională şi socială. Sfîrşitul anilor 50 a marcat un salt înainte. Acest salt a fost caracteristic tuturor domeniilor de viaţă în statul sovietic. Începutul anilor şaizeci s-a caracterizat prin afirmarea unei noi generaţii în literatură şi arta gruzină şi printr-o serie de schimbări radicale. Tendinţa dominantă în procesul literar este tendinţa de a depăşi nivelul intelectual al masei de cititori. Pare-mi-se, această tendinţă se va menţine şi în viitor, cînd va spori negreşit influenţa literaturii şi artei în formarea unei societăţi cu un înalt nivel intelectual.

Cred că în vremurile noastre nici un popor nu poate să atingă indici remarcabili, oricare să fie sfera vieţii sociale, fără o cultură dezvoltată complex. Omul nu ar fi stăpînit niciodată cosmosul dacă poporul său nu ar fi avut un învăţămînt dezvoltat, ştiinţă, tehnică, literatură şi arte. Influenţarea reciprocă a ramurilor dezvoltate face posibilă şi cotitura pe care au realizat-o în viaţa noastră pleiada de scriitori a anilor 60, ca un rezultat direct al dezvoltării complexe a culturii noastre în totalitatea ei şi personal cred că literatura gruzină este una din forţele conducătoare ale progresului cultural în cadrul procesului naţional de dezvoltare.

— Lucraţi demult în cinematografie, aţi pus bazele revistei „Filme noi", sînteţi redactor al almanahului Cinema, redactor şef al Dicţionarului gruzin de cinema, membru al Colegiului redacţoinal de scenarii la studioul de filme Gruzia-film, şi, în sfîrşit, autor al scenariului filmului serial de televiziune „Maluri". Aţi vrea să ne împărtăşiţi gîndurile dumneavoastră despre arta filmului în general şi despre rolul literaturii gruzine în cadrul acesteia ?

— Literatura, pasajele unde domină acţiunea, în special, au, după cum se ştie, arhitectura unei opere ecranizabile. De aceea, în conştiinţa cititorului ele se transformă după lectură în imagini vizuale, în „film personal". Aceasta a caracterizat literatura încă din vechime, receptarea povestirii sau lecturii cu ajutorul imaginilor plastice fiind cunoscută psihicului omenesc dinainte de epoca literaturii. Ceva mai mult, trebuie spus că prezenţa pasajelor cu acţiune ca mijloace plastice încă de la început se explică pentru că omul este înclinat să transpună imaginile din literatură în plastică. Multe scrisori pe care le-am primit după prezentarea filmului „Maluri" de la autori care n-au citit romanul m-au convins că o influenţă de aproape un secol a filmului asupra psihicului ne-a dezvoltat capacitatea de a transpune imaginile plastice în literare. În scrisorile lor, mulţi spectatori tratează felul în care ei văd transpuse în formă literară diferitele probleme puse de film. Cert, filmul ca formă de acţiune intelectuală contribuie la formarea de noi trăsături ale psihicului omenesc, omul învaţă să creeze, după film, „proza sa". Aceasta nu este singura noutate pe care filmul, cu marea lui accesibilitate la mase, a adus-o în viaţa noastră.

În ciuda faptului că, de douăzeci de ani, slujesc sincer, cu devotament, filmul, după mine, filmul este doar amuzament, un mijloc de propagandă artistică, o varietate imperfectă a artei

în dezvoltare. Fac excepţie comedia şi westernurile, unde întîlnim mai des realizări cu calităţi de artă adevărată. Se pot aduce aici o serie de argumente, în sprijinul ideii că filmul este o formă imperfectă de artă. Spre exemplu, filmul îi propune spectatorului un model perfecţionat, să zicem un erou care are fizic dat, timbru dat, dicţie, mers, maniere, gesturi. Spectatorul este dator să urmărească formule artistice, norme estetice, şi să accepte viaţa după schema impusă de autorii filmului. Nu mă sfiesc să spun că în cinema spectatorul este doar consumator în timp ce un cititor ia parte la procesul de creaţie. Proza literară îl impulsionează imediat pe cititor să se gîndească la ceea ce filmul îi oferă de-a gata, dar şi să-şi imagineze tot ce scriitorul cu bună ştiinţă sau fără voie a scăpat din vedere, să zicem: regie, o trăsătură sau alta a caracterului eroului, fizic, timbru, dicţie, mers, maniere, gestică etc. Procesul lecturii este un proces creator. Dacă opera de artă, în cazul de faţă filmul, nu te face să cauţi şi să descoperi, nu te stîrneşte să contribui creator sau nu te face să guşti sublimul, după părerea mea ea nu a atins desăvîrşirea. Dar filmul nu şi-a spus încă ultimul său cuvînt, vom trăit şi vom vedea.

În ceea ce priveşte relaţia literaturii gruzine cu filmul, se poate spune că filmul nostru este în linii generale un fenomen secundar, în felul lui o variaţie vizuală pe o temă literară, avînd ca autori pe scenarist şi regizor. Filmele gruzine încununate la festivaluri interunionale şi internaţionale sînt ecranizări după scenarii literare, care, la rîndul lor, sînt proză literară remarcabilă, ceea ce ne explicăm prin aceea că sursa de bază a scenariului este în mod curent o operă de seamă inspirată din viaţa noastră. Acest fapt nu contravine regulii de la care a pornit, trebuie trebuie apreciat după criteriile artei filmului, nu raportîndu-l la sursa de bază.

— Romanul Data Tutaşhia v-a adus faimă internaţională. Aceasta nu este o grea povară?

— Notorietatea este plăcută dar şi periculoasă şi dăunătoare, totodată. Ea poate da naştere dacă nu la mania de mărire, măcar unei încrederi prea mari în sine, iar în condiţiile gruzine şi o inevitabilă pierdere, aduceţi-vă aminte de dialogul nostru despre bine, la poporul nostru este ridicat la rangul de datorie. Trebuie să faci vizite, să întîmpini şi să primeşti oaspeţi, să vorbeşti, să cinsteşti, să scrii recenzii, să dai interviuri, să organizezi întîlniri şi de la toate acestea nu poţi nicidecum să dai înapoi. În ceea ce mă priveşte, la mine lucrurile stau mai simplu cu mania de mărire şi cu buna părere despre sine. Eu am scris o carte şi a ieşit bună, am devenit un scriitor, respectat, cu popularitate. Dar de ce trebuie să-mi ridic nasul, cînd ştiu bine că-n anii 60—70 un astfel de roman, chiar şi de alt gen, ar fi fost scris în Gruzia. „Data Tutaşhia" este, pe plan literar, rezultatul dezvoltării morale a poporului nostru, a societăţii noastre, a întregii literaturi gruzine, într-o perioadă determinată de timp. Orice aş face, cu orice aş fi ocupat, eu mă dăruiesc total la ceea ce fac. Aşa m-au învăţat din copilărie, aşa m-a învăţat şi viaţa. Dacă mi-am dus la capăt munca, dacă am făcut-o bine, atunci eu sînt mulţumit că am făcut bine. Un lucru prost făcut aduce o conştiinţă încărcată. Nu am alte emoţii pentru că în mine totul este dat de soartă şi aici nu sînt eu cel care a scris scenariul. Vechii maeştri din domeniul artei şi literaturii, după ce-şi isprăveau opera, încheiau astfel: iţi mulţumesc ţie, doamne, că m-ai însufleţit să fac această muncă şi că mi-ai dat puterea să o închei. Aş fi făcut şi eu la fel, dar m-am temut să nu fiu bănuit de pretenţii de originalitate.

— Povestiţi-ne la ce lucraţi în momentul de faţă, desigur, dacă se poate?

— Niciodată nu am făcut o taină din munca mea şi vorbesc cu drag de ea tuturor celor care mă întreabă. Ba, mai mult, aceasta mi-este şi mie de folos în cazul cînd, din pricini necunoscute, munca încetează deodată. Iar cînd prietenii mă roagă să le dau să citească ceva, la ce lucrez în momentul acela, le răspund cu plăcere la rugămintea lor şi le ascult cu atenţie observaţiile. Acum scriu două cărţi în acelaşi timp. Una este mare, gîndită ca o trilogie, dar fiecare carte în parte va fi o carte de sine stătătoare. Cealaltă este o carte de memorii şi munca la ea va înceta odată cu moartea mea.

Înainte de a vă spune ce reprezintă trilogia, recunosc că m-am decis să-mi trag pe sfoară propria-mi soartă. În „Fenomenologia spiritului", Hegel expune ideea sa despre personalităţi, cărora le revine o misiune istorică; după ce şi-o încheie, ele pier precum a pierit Alexandru Machedon la cei 30 de ani ai săi sau sînt trimise pe insula Sf. Elena ca Napoleon. După mine, ideea aceasta a lui Hegel se verifică în privinţa fiecărui reprezentant al neamului omenesc, fără excepţie. Gîndiţi-vă cum îmbătrînesc deodată oamenii după ce au ieşit la pensie. Încep să se îmbolnăvească, şi adesea mor înainte de vreme. Pricina este pierderea muncii dragi, misiunea. Tot aşa şi cu mine după Data Tutaşhia. (Am scris această carte în decurs de zece ani, în unele cercuri din societate se răspîndise ideea (ca să fiu sincer şi mie mi-a trecut prin minte un astfel de gînd) că în curînd voi atinge vîrsta de 60 de ani şi voi reuşi eu oare pî .ă atunci să fac ceva de seamă, ceva interesant. Şi tocmai de aceea m-am decis să scriu o carte mare, mi-am găsit misiunea. Şi ce-i cu adevărat surprinzător, după aceea am crezut cu fermitate că va fi aşa, întocmai precum am gîndit eu.

Dar să revenim la problema noastră. În istoria literaturii de la vechii greci şi pînă azi este valabilă sub aspect literar-filozofic ideea expusă mai jos. Răul şi binele convieţuiesc în om şi, prin urmare, există împreună într-o societate. În procesul de dezvoltare istorică al unei naţiuni, vine un moment cînd răul stăpîneşte într-aşa măsură binele, cînd moralitatea decade într-atîta, încît parcă trebuie să vină sfîrşitul acelui popor, care trebuie să dispară asemenea multor popoare, şi el, de pe suprafaţa pămîntului. Dar dacă-n această criză pe care o trăieşte, naţiunea este predestinată la o misiune de seamă, general umană, în momentul cel mai critic al istoriei ei va apare negreşit omul capabil să reunească binele dispersat şi oprimat şi să-l opună răului. O problemă în trilogia mea este tocmai esenţa acestui fenomen. Venirea acestor personalităţi nu depinde de vreun dar sau calendar. În istoria poporului gruzin, există nu puţini asemenea oameni aleşi şi unul dintre aceştia este şi eroul noii mele, amplei mele lucrări. De la sine se înţelege că tratarea acestei idei duce la necesitatea abordării şi a altora de mai mică importanţă şi odată cu aceasta şi la căutarea unei forme originale de naraţiune.

Cred că această carte, care pune o serie de probleme alese de mine, este tot atît de necesară cît a fost şi Data Tutaşhia.

Interviu realizat de
D. Iuredaşvili

LUIS-FERDINAND CÉLINE

MOARTE PE CREDIT

Oameni ca Roger-Marin Courtial des Pereires nu întîlneşti chiar pe toate drumurile... Eram încă prea tînăr la acea epocă, mărturisesc, ca să-l apreciez cum s-ar fi cuvenit. Unchiul Edouard îl cunoscuse, printr-un noroc, la „Génitron", periodicul favorit (douăzeci şi cinci de pagini) al micilor inventatori artizani din Regiunea Pariziană... Tot în legătură cu obţinerea unui brevet pentru sistemul lui de pompe, cel mai bun, mai durabil, mai potrivit pentru toate genurile de biciclete... Pliabile, racordabile, suple, reversibile.

Courtial des Pereires, trebuie adăugat pe loc, se distingea evident de toţi ceilalţi mărunţi inventatori... Domina şi încă de foarte sus toată liota cam năucă a abonaţilor Periodicului... Toată mişuna aia de rataţi... O ! NU ! El, Courtial des Pereires, nu le semăna deloc ! El era maestrul !... Veneau să-l consulte nu numai de prin impre-

jurimi... Veneau de pretutindeni : din Seine, din Seine-et-Oise, abonați din provincie, din Colonii... din străinătate adică...

Dar, fapt remarcabil, în intimitate Courtial abia dacă-și ascundea disprețul și dezgustul... pentru toți acești minusculi zeloși, acești încurcălume ai Științei, comisionari vicioși, cirpaci visători, meșterind știfturi la domiciliu. Artizani zăpăciți, mereu dați pe ușă afară, hăituiți, scheletici, obsedați de „perpetuum mobile" și de cvadratura lumilor... de „robinetul magnetic"... Măruntă forfotă de zănateci hărțuiți de idei... descoperind Luna de pe cer !...

I se făcea silă de ei, numai privindu-i, dar să-i mai și asculte... Însă el trebuia să fie îngăduitor din interese de breaslă... Asta era afacerea și profitul lui... Mizerabil și penibil... Măcar de-ar fi putut să tacă !... Dar el trebuia să le întrețină convingerile ! să-i flateze ! Să-i îndepărteze ușor... după caz și maie... și mai ales să le ia obolul !... Toți acești sminiți, prăpădiți se luau la întrecere, care pe care, să evadeze mai devreme... măcar cu cinci minute !... din odăile lor... din dugheană... din omnibus... din chițimie... numai cît să facă pipi... și veneau tot într-o fugă pînă la „Génitron"... năvăleau acolo în fața lui des Pereires, ca scăpați din lanțuri... Abia trăgîndu-și sufletul... hăbăuci... crispați de frică, rumegîndu-și obsesiile... punîndu-i lui Courtial întrebări cu nemiluita... nu-i interesa nimic altceva decît „morile solare"... joncțiunea micilor „descărcări electrice"... regresiunea Cordilierei... translația cometelor... o țineau una pînă la ultima suflare a cimpoiului lor fantast... pînă la ultima tresărire a stîrvului care erau... Courtial des Pereires, secretar, precursor, proprietar, animator al ziarului „Génitron" avea mereu răspuns la toate, nu se încurca, nu amîna, nu dezamăgea !.... Aplombul, competența absolută, irezistibilul optimism îl făceau invulnerabil la cele mai primejdioase asalturi ale celor mai mari timpenii... Dealtfel nici nu suporta controversele prelungite... Oprea cu un gest totul și prelua el conducerea dezbaterilor... Ceea ce el zicea, judeca, accepta, era sfînt ! Nici vorbă să se mai revină... altfel se făcea foc... Își smulgea gulerul fals... Scuipa de minie... Și-i mai lipseau și trei dinți dintr-o parte !... Verdictele sale, absolut în toate cazurile, chiar în cele mai subtile, mai nesigure, mai propice îndoielilor, deveneau adevăruri masive, galvanice, irefutabile, instantanee... Era de ajuns ca el să intervină... Autoritatea lui triumfa ! Fără obiecții !

La cel mai mic suspin divergent se făcea foc și pară încît consultantul victimă nici nu mai conta în discuție !... Într-o clipită era dat peste cap, zdrobit, dezumflat, suprimat, evaporat, fără drept de apel !... Nu rămînea din el decît o fantoșă, un fulg într-un vulcan !... Vedea stele verzi, nerușinatul !... În asemenea cazuri, Courtial era atît de imperativ, îl terciua atît de tare, că, pe cel mai nărăvit dintre maniaci îl puteai băga într-un buzunar, îl puteai face să dispară într-o gaură de șoarece.

Nu era înalt Courtial, dar iute și categoric la vorbă, altfel destul de scund și de îndesat... Își anunța singur vîrsta de cîteva ori pe zi... Trecuse de cincizeci de ani... Se ținea încă foarte bine datorită exercițiilor fizice, haltere, bastoane, bare fixe, trambuline... pe care le practica regulat și mai ales înainte de prînz, în odaia din spatele redacției. Își aranjase acolo o adevărată sală de gimnastică între două paravane. Era destul de strîmt, evident... Și totuși evolua în voie la aparatele lui... la bare, cu o ușurință uimitoare... Era avantajat și de talia lui, de se legăna el cu atîta grație... Numai cu inelele era mai greu, dacă-și lua prea mare elan, se izbea rău de tot... Dintr-un perete într-altul al coșmeliei, ca limba unui clopot ! Bum ! Bum ! Mare zgomot mai făcea cu zborul lui la inele ! Nu l-am văzut niciodată, oricît ar fi fost de cald, scoțîndu-și pantalonii, redingota sau gulerul... Numai manșetele și cravata lui cu ac.

Avea el, Courtial des Pereires, un motiv foarte important să-și mențină forma. Trebuia mereu să se ocupe de fizicul și suplețea lui. Avea absolută nevoie... Pentru că el, pe lîngă că era inventator, autor, ziarist, făcea adesea ascensiuni în balon... Dădea spectacole... Duminica, mai ales prin bîlciuri... Ieșea bine de cele mai multe ori, dar se iveau și mici incidente, emoții nu dintre cele mai obișnuite... Și asta încă nu era totul !... Existența lui periculoasă, plină de neprevăzut, îi ocaziona fel de fel de surprize... De cînd se știa tot așa trăise ! Asta-i era firea !... Mi-a explicat odată ce urmărea...

„Mușchii, Ferdinand, fără minte nu fac cît un cal ! Și spiritul fără mușchi e ca electricitatea fără baterie ! Ce să faci cu ea ! se scurge în toate părțile ! se risipește !... Îți scapă printre degete !..." asta era părerea lui. Dealtfel redactase cîteva lucrări foarte concludente cu acest subiect : „Bateria umană. Întreținerea ei". Era un „culturist" mult înainte ca acest cuvînt să fi fost inventat. Își dorea o viață aventuroasă. „N-o să mor în jurnalistică !" așa-mi spunea.

Îi plăceau sfericele, era astronaut din fașă, din cea mai fragedă copilărie, alături de Surcouf și Barbizet... ascensiuni instructive... Nu performanțe ! nici raiduri ! sau plimbări aventuroase ! Nu ! Nimic scandalos ! extraordinar ! Insolit ! Avea oroare de mascaradele în aer !... Numai zboruri demonstrative ! ascensiuni educative !... numai și numai științifice !... Era formula lui absolută. Asta îi făcea bine jurnalului, îi creștea acțiunile. Fiecare nouă ascensiune îi aducea noi abonați. Nu urca în nacelă decît în uniformă, nimeni nu-i putea contesta dreptul la ea, căpitan cu trei galoane, aeronaut „federal, brevetat, recunoscut", cum se afla. Nici nu-și mai știa numărul medaliilor. Duminica, agățate pe pieptii uniformei formau un fel de zale... Lui nu-i prea păsa de ele, nu era ostentativ, dar pentru asistență conta, ea avea nevoie de decor.

Courtial des Pereires a rămas pînă la capăt apărătorul absolut al „aparatelor mai ușoare decît aerul". Se gîndea deja la heliu ! Cu treizeci și cinci de ani înainte ! Nu-i puțin ! „Zélé", veteranul, marele lui sferic personal, se odihnea între spectacole chiar în pivnița biroului lui din **Galerie Montpensier**, numărul 18. Nu era scos în general decît vinerea înainte de cină, ca să i se pregătească aparatura, să i se dreagă țesătura cu infinite precauții, faldurile, învelișurile, sforile umpleau mica odăiță de gimnastică, mătasa se umfla în bătaia curentului.

● ● ●

Nici el, Courtial des Pereires, nu era dintre cei pe care ai fi putut vreodată să-i oprești să facă, să imagineze, să conceapă, să rezolve, să revendice... Creierul lui genial nu mai avea odihnă de dimineață pînă seara... Nici chiar noaptea nu-i dădea răgaz... Trebuia să se țină bine ca să nu fie luat de torentul ideilor... Să stea țapăn pe picioare... Era un chin neînchipuit... În loc să doarmă ca tot omul, îl urmăreau himerele, născocea tot soiul de trucuri și șpiluri... Pfui !... și ideea de a adormi zbura pe loc... Asta

nu era viață !... Și-ar fi pierdut complet somnul dacă nu s-ar fi revoltat el însuși împotriva fluxului de găselnițe, împotriva propriilor sale pătimașe elanuri... Această ținere în frîu a geniului l-a costat cel mai mult, eforturi absolut supraomenești, mai mult decît tot restul operei lui !... De cîte ori nu mi-a spus-o !...

Și cînd se recunoștea totuși învins, după o rezistență îndîrjită, cînd se simțea excedat de propriile lui avînturi... și începea să vadă, dublu, triplu... să audă tot soiul de voci ciudate... nu mai avea decît un mijloc de a reprima aceste atacuri, de a-și reintra în ritm, pentru a-și recăpăta buna dispozițiune : mai încerca o ascensiune ! Își dăruia o plimbare printre nouri ! Dacă ar fi avut mai mult timp la dispoziție, s-ar fi înălțat mult mai des, poate chiar în fiecare zi, dar redactarea jurnalului nu-i dădea răgaz ! N-o putea face decît duminica... Și așa era destul de complicat... „Génitron" îl acapara, era preocuparea lui permanentă ! Nu era de glumit... Inventatorii nu erau niște comozi... Trebuia să fie mereu la dispoziția lor ! Și el era plin de curaj, nimic nu-i înfrîngea zelul, nu-i deconcerta inteligența... cea mai abracadabrantă problemă, fie ea colosală sau neînsemnată... Înghițea totul cu o strîmbătură... De la „brînza pudră", „azurul sintetic", „valva cu basculă", „plămînii de azot", „nava flexibilă", „cafeaua cu lapte condensat" pînă la „arcul kilometric" care să înlocuiască benzina... Nici un progres esențial, din cele mai diverse domenii, nu lua calea practicii înainte ca, pe drept cuvînt, Courtial să aibă ocazia de a-i demonstra mecanismul, de a-i sublinia perfecția și de a-i scoate în evidență întotdeauna, fără milă, slăbiciunile, rușinoasele vicii, imprevizibilele lacune.

Toate acestea trezeau desigur teribile gelozii, uri nemăsurate, ranchiună tenace... Dar el era absolut insensibil la aceste mărunte incidente.

Nici o revoluție tehnică, cît a ținut el o pană în mînă, nu a fost declarată valabilă și viabilă înainte ca el s-o fi recunoscut ca atare și s-o fi recunoscut ca atare și s-o fi sprijinit în coloanele ziarului „Génitron". Asta poate da o idee despre reala lui autoritate. Trebuia, pe scurt, ca fiecare invenție capitală să fie însoțită de un decisiv comentariu al lui... Să-i dea cum s-ar spune „Autorizația" ! Da sau nu ! Dacă declara Courtial chiar de pe prima pagină că ideea nu era de acceptat ! Oho ! că era de-a dreptul nebunească ! eteroclită ! că păcătuia urît de tot încă din start... Cauza era pierdută ! Nenorocitul nu mai scotea capul în lume niciodată !... Proiectul se ducea pe apa sîmbetei. Dacă se declara întru totul de acord, atunci entuziasmul nu întîrzia să se dezlănțuie... Toți abonații se repezeau...

În magazinul-birou cu ferestrele dînd înspre parc, la adăpostul Arcadelor, Courtial des Pereires, datorită celor două sute douăzeci de manuale scrise de el, în întregime originale, răspîndite în lumea întreagă, prin periodicul „Génitron", participa decisiv și într-un mod incomparabil la mișcarea științelor aplicate. El comanda, orienta, sporea înzecit inovațiile naționale, europene, universale, toată uriașa fierbere a micilor inventatori „agregați" !...

Desigur nu mergea totul de la sine, trebuia să atace, să se apere, să pareze loviturile sub centură. Ridica în slăvi, zdrobea, imprevizibil dealtfel, prin cuvînt, cu pana, public, sau pe ascuns. Într-o zi la Toulon, prin anul 1891, a provocat aproape o răscoală din cauza unor serii de conferințe despre „orientarea telurică și memoria rîndunelelor" ...Excela, e adevărat, într-o recenzie, într-un articol, într-o conferință, în proză sau în versuri, și cîteodată, ca să intrige, în calambururi... Totul „pentru instruirea familiilor și educația maselor", asta era marea deviză a tuturor activităților sale.

„Génitron", Polemica, Invenția, Sfericul, erau gama mijloacelor sale, se vedea dealtfel și din inscripțiile de pe pereții biroului... de pe frontispiciu, de pe fațadă... N-aveai cum să greșești ! Cele mai recente, mai complexe și mai încîlcite controverse, cele mai arzătoare, mai subtile și mai inteligente teorii, fizice, chimice, electrotermice sau de igienă agricolă se predau, se ghemuiau ca niște larve la picioarele lui Courtial fără să mai opună nici o rezistență... Le storcea, le dezumfla, cît ai zice pește... Le scotea imediat la lumină schema, urzeala... Era un spirit de raze X... Nu-i trebuia decît o oră de efort pentru a pune la punct în coloanele ziarului „Génitron" o dată pentru totdeauna cele mai încăpățînate întortochieri, cele mai pretențioase cvadraturi, spre înțelesul atît de potrivnic al celor mai dezastruoși tîmpiți, al celor mai aiuriți abonați. Era o magică îndeletnicire pe care el o îndeplinea cu superbie, sinteza explicativă, decisivă, irecuzabilă, a celor mai încurcate și nebunești ipoteze, a celor mai discutate și fantasmagorice alambicuri... Ți-ar fi trecut absolut convins un fulger prin urechea acului, l-ar fi pus să joace într-o brichetă și tunetul într-o fluierișcă. Acesta îi era destinul, antrenamentul, ritmul, să bage universul într-o sticlă, să-i pună dop și apoi să povestească gloatei... De ce ? și cum ?... Eu însumi am fost îngrozit mai tîrziu de ceea ce puteam înțelege, trăind lîngă el, într-un răstimp de douăzeci și patru de ore... numai din cîteva vorbe și aluzii... Pentru Courtial nimic nu era obscur, de o parte se afla materia lenevoasă și barbară, de cealaltă spiritul care înțelegea totul printre rînduri... **„Génitron", invenție, descoperire, fecunditate, lumină !...** Acesta era subtitlul ziarului. Munceam la Courtial sub semnul marelui Flammarion, portretul lui cu dedicație se afla în mijlocul vitrinei, era invocat ca un dumnezeu, chiar și împotriva unei contestații minore, pentru un da sau pentru un nu ! Supremul recurs, providența, punctul final, nu se jura decît pe Maestru și cîte un pic și pe Raspail. Courtial consacrase douăsprezece manuale unor sinteze explicite despre descoperirile Astronomiei, și patru genialului Raspail, cel cu „vindecările pe cale naturală".

Ideea nemaipomenită pe care o avusese unchiul Edouard de a se duce el însuși la „Génitron", ca să cerceteze terenul în privința unei slujbe se dovedi pînă la urmă foarte bună. Mai avea el și un alt motiv, vroia să-l consulte în legătură cu pompa lui de bicicletă... Îl cunoștea pe des Pereires de foarte multă vreme, încă de pe timpul cînd acesta publicase cel de al șaizeci și doilea manual, cel mai citit dintre toate, cel mai răspîndit în întreaga lume, cel care i-a adus, de fapt, faima și gloria : „Echipamentul unei biciclete, accesoriile, nichelurile pentru toate climele pămîntului, la suma globală de douăzeci și șapte de franci și 95 de centime, „Opusculul manufactor", în momentul despre care vorbesc, apăruse în cea de-a treia sută ediție la **Berdouillon et Mallarmé**, editori specializați de pe **quai des Augustins** !... Considerația, entuziasmul universal suscitat încă de la apariția acestei minuscule, obișnuite lucrări se poate în zilele noastre cu greu imagina... Și totuși „Echipamentul de biciclete" de Courtial-Marin des Pereires reprezenta pe la 1900 pentru ciclistul neofit un fel de catehism, o carte de

căpătîi, „Suma"... Courtial știa dealtfel să facă și încă într-un fel foarte pertinent propria-i critică. Nu se îmbăta cu apă rece ! Celebritatea lui crescîndă îi sporea mereu corespondența, vizitele unor inoportuni consecvenți, numărul unor corvezi și polemici îndîrjite... Și foarte puține satisfacții !... Veneau să-l consulte de la Greenwhich și Valparaiso, Colombo și Blakenberg, în legătură cu nenumăratele, diversele probleme privind „șeaua" incidentă sau „suplă", uzura bielelor... ungerea părților portabile... cel mai bun dozaj hidric pentru inoxidarea ghidoanelor... Glorie pentru glorie, pe cea care i-o adusese bicicleta nu prea o înghițea. În treizeci de ani răspîndise prin lume sămînța operelor sale, redactase multe manuale cu adevărat mult mai demne de admirat și sinteze explicative de înaltă valoare și anvergură... În cursul carierei sale explicase aproape totul... Teorii superioare, complexe, tot ce imaginase fizica mai subtil, chimia, radio-polaritatea la început de drum... Fotografia siderală... Tot scriind, vrînd nevrînd, pe sub pana lui trecuse totul. Și atunci o mare deziluzie îl încerca din pricina asta, o adîncă melancolie, o surpriză dezolantă, văzîndu-se preferat, tămîiat, glorificat pentru cîteva vorbulițe privind anvelopele și cele cîteva șiretlicuri pentru „dublii pinioni" !... Trebuie să vă spun de la început că avea oroare de bicicletă... N-a învățat să meargă cu ea niciodată și nici nu s-a suit vreodată pe vreuna... În privința construcției era și mai rău... N-ar fi putut niciodată demonta o roată, un lanț... Nimic nu putea face cu mîinile lui proprii în afară de gimnastică la bară fixă și la trapez... Era mai neîndemînatec decît o sută de ageamii la un loc... Ca să bată un cui își smulgea cel puțin două unghii, își zdrobea degetul cel mare, de îndată ce punea mîna pe un ciocan devenea tot o carne vie. Nu mai spun pe clești, desigur, ar fi smuls peretele... plafonul... toată șandramaua... N-ar mai fi rămas nimic prin jur... N-avea răbdare nici de doi bani, mintea lui mergea mult mai repede, mai departe, mai intens, mai profund... De îndată ce materia îi rezista îl apucau pandaliile... Făcea prăpăd... Numai în teorie știa el să aranjeze bine problemele. Cînd era vorba de practică nu știa singur să facă nimic decît să ridice halterele în odăița din fundul prăvăliei... să escaladeze duminica nacela, să comande „dați-i drumul", și să cadă apoi „în cap"... Dacă punea el mîna pe ceva făcea totul chisăliță. Cum mișca un obiect din loc îl scăpa jos ori în poală, îl răsturna sau și-l băga în ochi... Nu poți excela chiar în toate! Asta se înțelege de la sine... Dar dintre toate operele lui avea una cu care se mîndrea foarte tare... Coarda lui sensibilă... Era de ajuns să aduci vorba ca să-l emoționezi pe loc... Și ca să devii prietenul lui trebuia să i-o amintești mereu. În privința sintezelor era, fără să mai lungim vorba, o bijuterie inegalabilă... o fantastică reușită... **Opera completă a lui Auguste Comte, redusă la formatul strict al unui „crez pozitiv", în douăzeci și două de versete în acrostih !**

Pentru această nemaipomenită performanță fusese sărbătorit în aproape toată America... latină... ca un colosal renovator. Academia uruguiană reunită în ședință plenară l-a ales cîteva luni mai tîrziu cu aclamații „bolversatoare Savantissima" conferindu-i titlul adițional de „membru aderent pe viață"... Montevideo, orașul, nu s-a lăsat nici el mai prejos, peste o lună l-au avansat la rangul de „Citadinis Eternitatis

Desen de Elena Constantinescu

Amicissimus". Courtial sperase că renumele și triumful dobîndit îl vor purta spre alte glorii mai înalte... că-i vor procura elanul necesar pentru a-l propulsa în conducerea unei mișcări ținînd de suspusele domenii filozofice... „Amicii rațiunii pure"... Dar, nimic ! Ciuciu ! Pentru prima dată în viața lui se înșelase ! Se păcălise ! Marele renume al lui Auguste Comte exportat la Antipozi n-a mai vrut să treacă marea înapoi ! A rămas acolo lipit de la Plata, indestructibil, de nesmuls. Nu mai vroia să se întoarcă în locul lui de baștină. A rămas la americani, deși luni de zile a încercat totul... A întreprins totul, a înnegrit în „Génitron" coloane după coloane ca să dea „crezului" său un pic de elan francez, l-a descompus în rebus, l-a-ntors pe dos ca pe o cămașă, l-a presărat cu lingușeli, l-a făcut revanșard... cornelian... agresiv... și apoi bășinos... Degeaba !

Chiar bustul lui Auguste Comte, mult timp ținut la loc de cinste, pentru că plăcuse clienților, în stînga marelui Flammarion, a trebuit să fie făcut dispărut. Nu-i mai stătea bine acolo. Abonații mîrîiau. Nu-l iubeau pe Auguste Comte. Pe cît li se părea de popular Flammarion, cu atît îi dezgusta Auguste Comte. Aducea ghinionul în vitrină... Asta era ! Nu se putea face nimic !

Courtial în anumite seri, dar asta mult mai tîrziu, cînd îi cam zumzăia capul, pronunța niște cuvinte ciudate...

— Într-o zi, Ferdinand, voi pleca... voi pleca la dracul în praznic, ai să vezi !... Singur voi pleca... Cu propriile mele mijloace... ai să vezi !...

Şi pe urmă rămînea aşa visător... Nu-l stînjeneam. Asta îl apuca cînd şi cînd... Eram totuşi destul de intrigat...

● ● ●

Înainte de a mă plasa la des Pereires, unchiul meu Edouard încercase imposibilul, mişcase cerul şi pămîntul, nimic nu-l oprise, îşi cercetase toate cunoştinţele... Pe unde trecea, vorbea despre mine în termenii cei mai laudativi... dar fără rezultat... Sigur, mă ţinea cu multă plăcere în locuinţa lui din **Convention**, dar oricum nici el nu era bogat... nu putea s-o facă la infinit! nici nu era drept să-i cer mai mult... Şi apoi, oricum, îl încurcam în propria-i locuinţă... nu era chiar atît de larg la el... degeaba mă făceam eu că dorm cînd mai venea şi el cu cîte o gagică... în vîrful picioarelor... sigur că-l stinghheream.

Mai întîi că era extrem de pudic din fire. Şi, nici n-ai fi crezut, într-o mulţime de cazuri, extrem de timid... Chiar şi în privinţa lui Courtial, după ani de cunoştinţă, nu se purta prea familiar. Îl admira sincer, nu îndrăznea să-i ceară nimic... A tot aşteptat pînă să-i povestea mea... şi totuşi îl rodea... Se simţea răspunzător... că stăteam degeaba, fără slujbă... că n-aveam o situaţie.

Într-o zi, în sfîrşit, şi-a luat inima în dinţi... Aşa, ca-n glumă, să nu pară că insistă. A pus o mică întrebare... Dacă n-ar avea nevoie din întîmplare pentru biroul lui de Inventatori sau pentru aerostaţia lui de un secretar începător. Unchiul Edouard nu se înşelase deloc asupra aptitudinilor mele. Îşi dăduse perfect seama că într-o slujbă cu orar fix nu m-aş fi descurcat. Vedea asta clar... Că la genul şi statura mea, cel mai indicat era să fiu trimis „pe drumuri", pe unde să mă ocup de tot felul de trăznăi şi combinaţii, fără nici un program... Aşa credea el...

Courtial îşi vopsea părul cărbune, numai mustaţa şi bărbiţa le lăsa aşa cenuşii... totul la el era zbîrlit ca la pisici, dar mai ales sprîncenele ţepoase, stufoase păreau mai agresive şi mai diabolice decît tot restul, mai cu seamă cea din stînga. Avea pupilele agile, duse în fundul capului, iar ochişorii mereu neliniştiţi care rămîneau brusc ţintiţi cînd descopereau şpilul vreunei drăcovenii. Atunci rîdea îndelung, îşi scutura burta, se lovea violent peste coapse ca să rămînă apoi nemişcat, înţepenit de un gînd, o secundă, admirînd bazaconia...

Courtial des Pereires obţinuse în Franţa cel de al doilea permis de conducere a automobilului de cursă. Diploma (chenăruită de o dungă aurită şi împodobită cu fotografia lui „tînăr", la volanul monstrului, cu dată şi ştampilă) o ţinea deasupra biroului. Dar toate sfîrşiseră tragic... mi-a povestit adesea:

„Am avut noroc! admitea el. De asta nu trebuie să te-ndoieşti! Ajunsesem la Bois-le Duc... carburatorul funcţiona splendid... Nu vroiam să încetinesc... Cînd o zăresc pe învăţătoare... sus pe rambleu... îmi făcea semne... îmi citise toată opera... îşi agita umbrela... nu vroiam să fiu nepoliticos... am frînat în faţa şcolii... Am fost imediat înconjurat, sărbătorit... am băut ca să-mi potolesc setea... Nu mai aveam de făcut nici o oprire pînă la Chartres... încă optsprezece kilometri... Fac ultimul control... o invit pe fată... Îi zic: „Urcă, domnişoară... aici lîngă mine! Ia loc! Ea şovăie, face mofturi, gagica, cochetează... eu insist... şi iat-o instalată... Demarăm... băusem cidru şi iar cidru... Maşina mea vibra puternic, mergea perfect... Nu mai îndrăzneam să încetinesc... Şi totuşi aveam mare nevoie!... În sfîrşit, trebuie să cedez!... Frînez puţin... Opresc, mă ridic, sar, chitesc un tufiş... Las puicuţa la volan! Îi strig de departe! „Aşteaptă-mă, mă întorc într-o secundă!..." Abia-mi duc mîna la prohab, cînd simt că mă izbeşte în cap o lovitură de măciucă! Sînt smuls şi luat pe sus! Rostogolit cu o violenţă îngrozitoare! parcă-aş fi fost un pai purtat de furtună! Bun! Formidabil! O detunătură asurzitoare!... Copacii, frunzarele smulse, culcate la pămînt, zburătăcite de suflu! Aerul ia foc! Mă trezesc în fundul unei gropi, aproape leşinat... Mă pipăi!... Îmi revin în simţiri!... Mă tîrîi pînă-n drum!... Nu văd nimic! Maşina! Ioc! prietene! Ioc! Nici urmă! Parcă se evaporase!... lovită de trăznet! Literalmente! roţile, saşiul... Stejarul? Pinul? calcinat!... Tot rămurişul... Ce să-ţi mai spun? Mă tîrîi de la un muşuroi la altul! Săp! Scotocesc! Cîteva minute ici, cîteva colo! nu dau decît de nişte sfărîmături... un colţ de evantai, o cataramă de centură! un buşon de rezervor... Un ac de păr! cam asta era tot! Un dinte de care n-am fost niciodată sigur!... Ancheta oficială n-a decis nimic... N-a elucidat nimic... Era şi de înţeles... Cauzele acestei explozii vor rămîne pentru totdeauna misterioase... După aproape două săptămîni, la şase sute de metri de locul cu pricina a fost găsit în lac, după multe sondaje, piciorul gol al acestei domnişoare pe jumătate ros de şoareci...

„În ceea ce mă priveşte, fără să fiu foarte sigur, una din numeroasele ipoteze emise în acele momente pentru a explica cum a luat foc, cum a explodat, ar putea la nevoie să mă mulţumească... Deplasarea imperceptibilă a unui „fusibil alungit"... Era de ajuns ce părere ai! ca zdruncinîndu-se, săltînd la fiecare zgîlţîitură, vergeaua subţire de minium vibrînd, să atingă din întîmplare, fie şi numai pentru o secundă! sau chiar pentru a zecea parte dintr-o secundă, rezervoarele de benzină... Imediat sare în aer totul... Explozia e formidabilă! Mai ceva decît un obuz... Asta, prietene, din cauza precarităţii sistemului... Am mai trecut pe acolo, mult timp după catastrofă... Tot mai mirosea a ars!... dealtfel, în acest stadiu foarte critic al evoluţiei automobilismului s-a observat numărul mare de asemenea fantastice explozii, şi toate aproape la fel de violente! pulverizînd totul! Sfîrtecînd fără milă! Provocînd gigantice propulsii!... Nu le-aş putea compara la nevoie decît cu acele izbucniri subite a unor ruguri de aer lichid... Şi aş zice chiar mai mult!... Pentru că acestea sînt cu adevărat banale! explicabile... În întregime!... Nu mai prezintă nici un dubiu! Nici o enigmă! în timp ce tragedia mea!... Mărturisesc cu multă modestie! Dar ce importanţă mai are în ziua de azi! Nici una!... Cine mai întrebuinţează astăzi aceste „fuzibile"? Ce să ne mai încurcăm în fleacuri?... Astăzi alte probleme se impun... De o mie de ori mai originale! Totul a rămas departe în urmă, prietene! Nimeni nu mai lucrează astăzi cu „minium"! Nimeni!

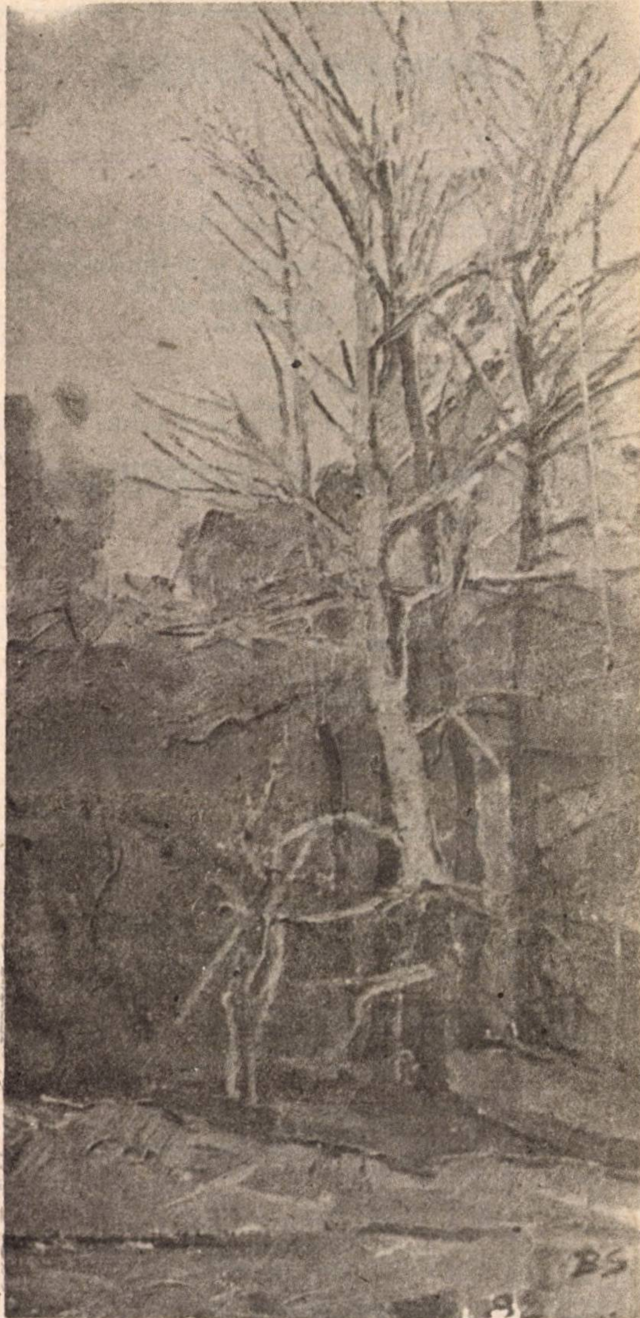
Courtial nu adoptase ca mine în îmbrăcăminte gulerul de celuloid... Își avea propriul lui sistem ca să le facă inuzabile, rezistente la murdărie, impermeabile, falsele gulere de pînză obișnuită... Le dădea cu un fel de lac, în două sau trei straturi... Țineau cel puțin șase luni... ferite de murdăria din aer, de urmele de degete, de transpirație. Era un lac pe bază de celuloză pură. Purta acelaș guler cîte doi ani. Numai dintr-o care ți le dădeau indicațiile, petele îți săreau în ochi, lățindu-se unele peste altele ! Toate amprentele necesare sistemului Bertillon erau acolo... se vedea de la o poștă că preparatul nu era încă pus la punct. O mărturisea chiar el din simplă cochetărie și-l lăcuia la o lună ! cu pensula ! Îi dădea o patină, o nuanță orientală, de vechi ivoriu ! Și plastronul la fel. Numai că urmele de degete tot se vedeau foarte clar pe gulerul lăcuit în ciuda tuturor asigurărilor pe cînd în cînd. Și apoi îi lipsea și un nume pentru această minunăție. Avea să se gîndească la ea într-un moment mai potrivit.

În înălțime Courtial nu avea nici un deget în plus ! Nu-și putea deci permite să piardă nimic... umbla pe tocuri foarte înalte, fiind dealtfel foarte mofturos în privința încălțărilor... căpute de pînză bej și nasturi de sidef... Numai că aici semăna cu mine... Îi miroseau îngrozitor picioarele... mai ales sîmbăta după amiaza... Pentru că numai duminica dimineață își făcea toaleta, fusesem avertizat. În timpul săptămînii cioarele mele.

În privința birourilor „Génitron", ca dezordine, capernaum absolut, vraiște cumplită, nu cred că neimaginat... Mi se făcea scîrbă pînă și de pinu avea timp. Știam și asta... Pe nevastă-sa n-o văzuse niciodată, el îmi povestea ce zicea și ce făcea. Locuia la Montretout... Și în privința picioarelor, nu era numai el... Pe vremea aceea duhoarea lor devenise o adevărată teroare... Cînd se iveau iventatorii, năclăiți, venind mai totdeauna de foarte departe, era aproape imposibil să stai să-i asculți pînă la capăt, chiar cu ce-ți adia din cînd în cînd pe la nas era de ușa larg deschisă spre Parcul Palatului... Ceea i-ar fi luat-o multe înainte... Din pragul prăvăliei pînă la plafonul primului etaj, toate treptele, toate ieșiturile, mobilele, scaunele, dulapurile se cocoșau, într-un talmeș-balmeș de nedescris, sub vrafurile de hîrtii, broșuri, tot ceea ce nu se vînduse, aruncat la întîmplare într-o tragică dezordine, desperecheat, descopertat, opera lui Courtial se afla toată acolo, vrafuri, piramide, claie peste grămadă... Nu se mai deosebeau dicționarele de operele didactice, de memoriile oleografe, stivuite în tumulușî prăfuiți... Îți croiai drum la întîmplare, bîjbîind printre ele, încercînd să-ți faci loc... înfundîndu-te în hîrțogăraie, călcînd ca pe o faleză gata să se prăbușească... Brusc venea totul de-a valma ! O lua razna ! Cataracta !... Planurile, schițele zburau ! Două mii de kilograme de smîngălitură ! îți intrau în gură... Declanșînd alte avalanșe, un îngrozitor vîrtej de hîrtii dansînd într-un uragan de praf... De fiecare dată cînd vindeam ceva de cinci franci, digul amenința să se rupă !...

Traducere de
Maria Ivănescu

În curs de apariție la Editura Cartea Românească)

Benone Șuvăilă :
«Fagi la marginea pădurii»

MARGARITA ALIGHER

*
* *

Eu știu femeia. Ea-i rîu,
împlinită de liniște și lumină
negrăbită și nu largă-n brîu
dar nu poți să-i atingi adîncurile cu mîna.

Se întîmplă ca oamenii în forfoteala lor
Pe negîndite, așa, simplu, uitau,
în drumul lor o coteau spre ea,
spre liniștea și răcoarea ei.

Dar mintea le-o biciuia
golful adînc azuriu
și dacă în el s-a înecat careva,
altul, curajosul, a învățat să înoate.

ALEKSANDR GHIȚOVICI

Urare

Îndrăgostiților
Aș dori să le urez

La bucurie,
La despărțire sau la necaz

Veșnic să țină minte
Prima îmbrățișare,

Uitind
Ultima ceartă.

N. RUBȚOV

Procesiune

Alaiul după tron, în mers.
Drum lung — din verstă, jumătate.
În vechiul cimitir — zăpezi
Și în zăpezi — cruci scufundate.

Și rîndul gîndurilor grele,
Fără de voie,-i tot mai lung
Iar cablurile-n cîmp, și ele,
Se-aud din nou în -nalt cum plîng.

Mulțimea merge... Prin nămeți...
Troznește-al Bobotezei ger.
Is brazii-n drum tot mai măreți,
Tot mai aproape-ajunge El...

El în furtuna veacului, stimat,
A-ncărunțit, în rosturile demne...
Și iată-acum... Un om e-nmormîntat...
— Ridică-ți șapca, cetățene !

ANDREI DOSTAL

În tine

În tine sînt
Toate femeile lumii,
În tine sînt
Ochii lor, lacrimile, buzele
Și gingășia,
Și nașterea,
Și visurile...

ANDREI DOSTAL

Sinceritate

Sinceritatea deplină
Asta-i ca al păsărilor cînt.
Sinceritate deplină
Asta-i ca moartea tuturor
Lumina s-o numești lumină
Bezna să o numești întuneric.

N. RUBȚOV

Elegic

Amîn sărăcăcioasa-mi masă.
Și o pornesc înspre eterna pace.
Caute-mă ei și mă iubească
Peste-nsinguratele-mi băltoace.

Bunăstare,-atotputernicie
Îmi promit pe malul dimpotrivă.
Cel plecat, nici izbă-n vale nu-și știe
Și nici flori în glastră nu cultivă...

IULIA DRUNINA

Cum să explici ?

Cum să-i explici orbului
Cum e noaptea, orbului din naștere
Luxuriantele culori ale primăverii
Împlinirea curcubeului ?

Cum să-i explici surdului
Din naștere, cum e noaptea liniștită,
Gingășia violoncelului
Sau amenințarea tunetului ?

Cum să-i explici, bietului,
Născut cu sîngele de pește
Taina minunii pămîntului
Numită Iubire ?

K. KULIEV

Sfîntă mînă

O ! Mîini ale femeilor pămîntene,
Voi sub orice stea și cer
Primăvara mirosiți a lujer,
Iarna a zăpadă și vara a pîine.

Sfîntă să fie a femeii mîna
În care-i ascunsă, nu din trădare,
Din toate timpurile lunga durere
Și bucuria ce-i totdeauna de o clipă.

În tine-i cuprinsă toată melodia
Cîntecelor de bucurie și de durere
Și a voastră nemărginită putere.
Fii sfîntă ! gingășie a mîinilor de femeie.

În românește de
P. Brăileanu

MAX FRISCH

BRECHT

Bertoldt Brecht

23 aprilie 1948 : prima apariţie în public a lui Bertoldt Brecht la Zürich, rămasă unica. Într-o mică pivniţă, anticariatul librăriei Volkshans, între pereţii ticsiţi de cărţi stau înghesuiţi o sută sau o sută douăzeci de persoane ; librăreasa organizează din cînd în cînd asemenea lecturi. Brecht ascultă cu atenţie scurtul meu cuvînt de salut, mulţumeşte, înclinînd politicos din cap, se aşează la măsuţă, fără să-şi etaleze lucrurile, mai degrabă neajutorat, fără să-şi privească ascultătorii, Brecht cel cu ochelari şi cu o foaie în mînă. Este puţin probabil că titlul, pe care l-a rostit repede, s-a înţeles în rîndurile din fund. Strîmtorat datorită apropierii auditorilor — primii ar putea să-şi pună mîinile pe masă, ceea ce bineînţeles că nu o fac, stau cu braţele încrucişate, — citeşte cu jumătate de glas poezia către cei ce se vor naşte, apoi, agil, se scoală cu foaia în mînă, ba nu, cu trei foi, şi trece într-o parte, unde e mai întunecos. La o parte cu persoana sa ! Citesc Therese Giehse şi Helene Weigel, marile cunoscătoare şi lumea uită că Brecht este de faţă. Apoi, sus în librărie : erau puţine cărţi de Brecht ; multe sînt încă netipărite. În timp ce-şi îmbracă pardesiile cîţiva dintre auditori îl măsoară pe Brecht de la distanţă ; Brecht nu e împresurat. Mai tîrziu stăm, în grup restrîns, la o bere : Brecht, Weigel, Giehse, librăreasa, recunoscătoare, care nu poate plăti mult pentru lectură, atîta cît se obişnuieşte, o sută de franci, Brecht pare mulţumit.

Altă dată, cînd am sosit la Harrliberg, am găsit doi Brecht şezînd în vestibul, amîndoi cu

aceeaşi tunsură şi cu sacouri cenuşii din pînză de in, identice ; unul din ei, mai uscăţiv şi stîngaci, jenat ca coleg ; celălalt era Paul Dessau. Deseori era şi Caspar Neher pe aici. Atunci Brecht era degajat, aproape lejer, altfel ca de obicei ; Brecht era fericit.

În societatea unor persoane pe care nu le cunoştea prea bine — de obicei erau oameni mai tineri, ne întîlneam în cîte o locuinţă, arareori într-un restaurant, unde ar fi putut trage cu urechea şi nechemaţii — lui Brecht îi plăcea să fie unul dintre cei tăcuţi, cel care în primul rînd, se informează : punctul de greutate al micii societăţi, dar nu centrul atenţiei şi nesărbătorit ; în centru se afla întotdeauna o temă. Nu-mi amintesc să fi povestit şi Brecht. Nu furniza cu plăcere materie primă. Nu etala, scurta totul, dacă era posibil, la cîte o anecdotă, care şi dacă era povestită pentru prima dată, avea întotdeauna ceva finit. Arareori simţea nevoia să descrie. Nu l-am văzut niciodată pe Brecht fabulînd sau să-şi dea drumul în născociri, să irosească o idee la voia întîmplării, să debordeze de haz ; dar el putea ceea ce nu puteau fabuliştii : să asculte într-un fel emulativ, fără zgîrcenie, de îndată ce se relata ceva ; n-avea nevoie să spună nimic sau aproape nimic ; critica sa faţă de cazuri trecea şi asupra povestitorilor. Brecht, ascultătorul, te copleşea mai mult decît Brecht vorbitorul.

Am vizitat o dată nişte edificii pentru muncitorime, spitale, şcoli etc. Domnul de la departamentul construcţiilor, pe care îl rugasem să ne facă oficial acest serviciu, un adjunct care ne-a dus cu o maşină oficială în toate colţurile oraşului, nu înţelegea întrebările oaspetelui şi explica de la edificiu la edificiu acelaşi lucru ; Brecht la început, mirat de atîta confort pentru muncitori, se simţea din ce în ce mai agasat tocmai de acest confort care nu-şi propunea să rezolve chestiunile fundamentale ; deodată într-un bloc nou de locuinţe, a început să găsească toate camerele prea mici, mult prea mici, sub demnitatea umană şi, într-o bucătărie din care nu lipsea nimic, unde strălucea totul, a întrerupt brusc vizita, vrînd să se ducă cu primul tren înapoi la lucrul său, furios că muncitorimea se lasă înşelată în halul acesta ; încă spera ca doar în Elveţia să fie cu putinţă înnăbuşirea socialismului prin confort pentru toţi.

Brecht trebuie să fi fost un maniac al scrisului, deşi nu făcea niciodată această impresie. N-am avut niciodată senzaţia că vizitîndu-l l-aş întrerupe ; elibera un fotoliu de hîrtii sau cărţi, devenea pe dată din scriitor ascultător, interogator, schimbîndu-şi totodată şi obiectul preocupării. Dacă îl părăseai peste două, trei ceasuri, era la fel de activ ca şi mai înainte : seara nu se termina niciodată în monotonie. Bineînţeles că nu ştiu dacă mai lucra după aceea. Mi-l închipui ca pe Galilei : nu sîrguincios, ci mereu prezent, oricînd dispus să facă descoperiri. I s-ar fi potrivit, de fapt, un pupitru înalt la care să stea în picioare. Nu mi-l pot imagina pe Brecht stînd aplecat peste **Micul Organon** sau peste versurile **Antigonei**, pîndind ca în faţa unei găuri de şoarece ; mai degrabă aşa : culege, rezolvă, notează, reţine, repetă, încontinuu degajat, prin alternare. Altminteri ar fi de neînţeles volumul moştenirii sale, de care, pare-se, nici n-a fost prea conştient. Peter Suhrkamp povestea odată că Brecht, atunci cînd au discutat caracterele de literă pentru volumele de teatru, a insistat pentru un caracter mai mare ca opera sa, zicea el, să dobîndească totuşi o dimensiune mai mare, să fie vreo cinci volume, cel puţin.

Legenda apariţiei cărţii Taoteking pe drumul lui Laotse în emigraţie. Am citit poezia în timpul războiului, pe stradă, în picioare, aşa cum citeşti comunicatele zilei ; copia aceea făcută cu hîrtie de carbon, aproape ilizibilă o primisem cu însărcinarea de a face alte copii după ea şi de a difuza poeziile ; la mine la atelier (aveam doi desenatori, n-aveam secretară) am bătut la maşină, în opt copii :

„Căci trebuie mai întîi înţeleptului
să i se smulgă înţelepciunea,
De aceea răsplătit se cuvine vameşul :
El s-a priceput să i-o ceară."

Ceva ce ţine de amintirile pe care tu însuţi nu vrei să le crezi : mă aflam în locuinţa de la Harrliberg, cel puţin o dată pe săptămînă, dar gîndul de a-i cere ceva lui Brecht nu mi-a venit nici măcar atunci cînd Helene Weigel mi-a divulgat ce conţine cufărul de acolo din colţ, adus de peste ocean.

Brecht avea 51 de ani, era Maestrul şi deşi se comporta atît de colegial celui mai tînăr nu i-a trecut prin minte că poate l-ar fi bucurat dacă i-ar fi cerut ceva din bagajul care, astăzi, umple un raft întreg ca ediţie din colecţia clasicilor. Pe vremea aceea, lucra, printre altele, la **Micul Organon.** Nici pe acesta mai-tînărul nu i l-ar fi cerut, dacă într-o bună zi Brecht nu i l-ar fi dat, el însuşi ca o temă pentru acasă. Vroia să ştie, zicea el, dacă se poate înţelege. Bineînţeles că l-am citit încă în noaptea aceea, dar nu m-am prezentat zile întregi ; cînd, ocazional, am restituit manuscrisul, însă nu-mi venea să cred că Brecht aştepta părerea mea, şi am pus manuscrisul pe masă, mulţumind, vorbind despre altele, cu destulă neruşinare. Îl lăsam pe Brecht să aducă vorba de el. Lucrurile se petreceau iarăşi pe acoperişul de carton asfaltat. Weigel gătea, iar Brecht, în timp ce ne plimbam încoace şi încolo pe terasă, Brecht punea întrebări, foarte atent, neobosit de atent, preocupat şi de ceea ce nu înţelesesem, gata să analizeze dacă faptul ţinea de cititor sau de text. A fost singura mea lecturare de manuscris. În schimb, începătorul găsea foarte firesc că Maestrul cerea şi la fel de firesc că nu aştepta următoarea întîlnire, ci se aşeza la maşina de scris şi răspundea imediat.

O bucată de vreme, Brecht a insistat, ca în calitate de elveţian, să scriu totuşi şi o piesă Tell. Pentru că ar fi de arătat că răscoala ţărănească din Vieswaldstatte, deşi încununată de succes, fusese reacţionară raportat la utopia habsburgică, o conjuraţie a capetelor pătrate. Dar ea ar trebui scrisă de un elveţian. Această teză, pe care o găsea din punct de vedere teatral, deosebit de atractivă, este oricum mai apropiată de adevărul istoric decît imnul pe care i l-am închinat noi lui Friedrich Schiller, prin monumentul Rütli, dar ni s-a părut că prea poate fi folosită oricînd ca o legitimizare a vătafilor de astăzi. N-am ştiut niciodată dacă atunci cînd era şiret, Brecht îşi socotea şiretenia de nepătruns. Altă dată : că ar fi un subiect iarăşi din patria mea, Henry Dunant, întemeietorul Crucii Roşii, unul care ocărăşte în stil mare, un filantrop care este combătut din toate părţile, învinge şi apoi îşi vede opera utilizată abuziv. În sfîrşit, o ultimă propunere : să adaptez Celes-

tina de De Roja pentru Giehse, Brecht oferindu-se să fie autorul songurilor de care ici și colo aș avea nevoie. Am stat într-un parc public cu cartea împrumutată, deja împănată cu însemnări — titluri pentru songurile de care ar fi fost nevoie. Era tentant. Dar mi s-a făcut frică. Brecht îl transformă pe oricare s-ar prinde-n horă cu el.

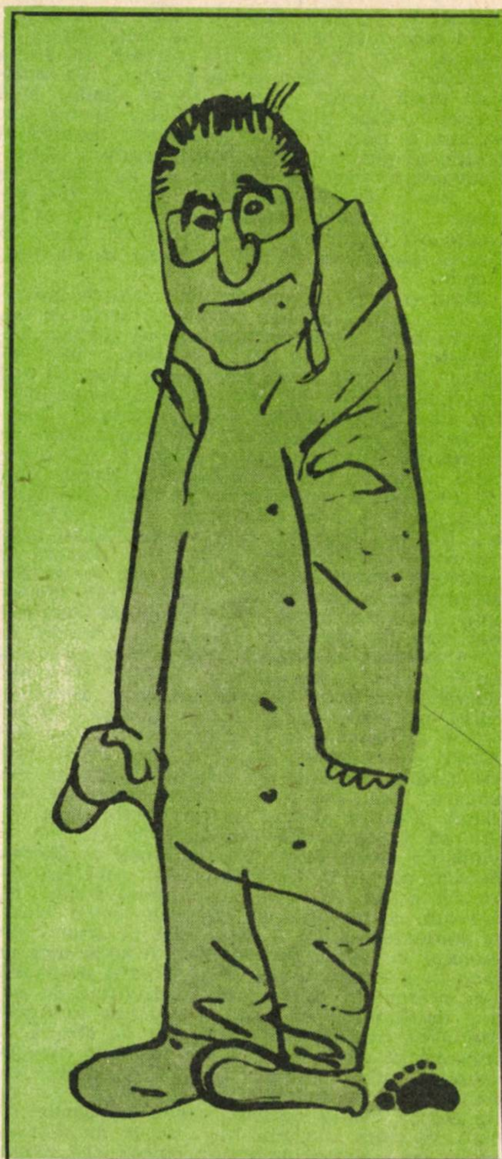
Era ceva în modul de a gîndi la Brecht, atît în conversație cît și în scrierile teoretice, care lăsa impresia : ăsta nu este el ci terapia lui. De aceea adepții lui sînt periclitați : ei perfecționează terapia, în locul geniului pe care nu-l au.

Iată ceva ce, evident, nu putea suferi : cînd cineva își închipuia că trebuie să-l lingușească. Unui actor, care a încercat s-o facă la masă, nu i-a mai adresat nici un răspuns și nici o întrebare tot restul serii. Era prea redus. Brecht nu ținea cituși de puțin ca cineva să se legitimeze drept un cunoscător brechtian ; lauda îl făcea nepoliticos — lauda, ca surogat al înțelegerii.

Odată pe lac, cînd se apropia o furtună, l-am văzut teribil de temător. Cînd m-am arătat un cunoscător al evoluției vremii la noi și l-am asigurat că vom ajunge în timp util la adăpost, a dat din umeri : „Nu țin să mă nimerească un fulger", zise el, „n-am de gînd să-i fac plăcerea asta papei". Era de-a dreptul agitat.

Prima regie Brecht (împreună cu Caspar Neber) a avut loc aproape cu ușile închise — la Chur, februarie 1948. La Zürich văzusem Antigona jucată de Helene Weigel, doar într-un matineu, unicul de altfel și sala nu era complet vîndută. Pentru Brecht esențialul a fost că a putut să repete. N-avea zorul unui comebach *. La Chur sau la Zürich, Brecht repeta pentru Berlin. Piesa pe care o lăsase teatrului din Zürich ca premieră absolută, era, prin comparație, destul de nevinovată — Domnul Puntila și sluga sa Matti — scrisă în Finlanda, cu multă vreme în urmă și faptul că, din motive ce țineau de poliția străinilor, nu putea semna regia, nu l-a deranjat. Toate astea nu erau decît pregătiri, cu cît erau mai nebăgate în seamă, cu atît mai bine. În timpul repetițiilor se ținea deoparte. Din cînd în cînd, cîte o indicație : o actriță tînără, talentată, fiică de oameni bogați, trebuia să joace rolul unei slujnicuțe care vine cu un ciubăr cu rufe. Auzindu-l pe Brecht chicotind, fata n-a știut ce-a greșit. Ea purta obiectul de recuzită care nu avea nici o greutate. Politicos și fără s-o laude pe altminteri talentata fată de burghezi, Brecht ceru doar atît : la fiecare din repetițiile viitoare, în ciubăr să fie un maldăr de rufe ude ; nimic mai mult. După trei săptămîni spuse : Vezi, șoldurile dumitale au priceput...

Brecht pe scenă : întotdeauna cumva jenat, ca și cum nu i-ar fi fost locul acolo ; totuși se înțelegea gestul acela anume pe care-l dorea și pe care nu-l putea arăta întocmai, pe care mai degrabă îl parodia. Se putea să fie și șovăielnic. Ceea ce nu merge astăzi, poate va merge mîine sau poimîine, dacă azi nu ne declarăm mulțumiți, dacă suportăm nemulțumirea și nu ne arătăm că știm cum și dacă va merge vreodată. Nu făcea referiri teoretice ci se uita și reacționa ; prioritatea revenea impresiei ; firește, Brecht știa ce vrea să redea și nu se lăsa, copleșit de aleatoricul impresiei. În timpul repetițiilor (cel puțin la Zürich, unde avusese de-a face mai ales cu actori a-politici) nu folosea nici un termen politic spre a argumenta ceva ; cînd Matti, sluga, împins de entuziasmul moșierului Puntila a trebuit să contemple și el natura înconjurătoare, gesturile și mimica adecvate indiferenței, care-l făcea pe slugă să tacă, sînt socotite „mai frumoase", „mai cu haz", „mai naturale", după cum apariția slujnicuței este apreciată ca mult „mai frumoasă" acum cînd, deși plesnind de tinerețe, nu intră cu ciubărul plin de rufe, în pas vioi, de parcă ar fi o jucătoare de tenis, de pildă. Desigur, chestiuni de gust ! O anumită scenă, o găsisem

* nr. tr. come-back

destul de vulgară. Brecht : Iaca, na ! Admirația mea față de altceva, n-a mai băgat-o în seamă. „Ce găsiți atît de ordinar în scena aceasta ?". Nu știam ce să-i spun. „Ne întîlnim după aceea", spuse, „să vă gîndiți pînă atunci !". Cînd am vorbit pe larg despre cele văzute, a ieșit la iveală elementul inconștient politic al gustului meu. Brecht surîse : „Dumneavoastră vreți ca Puntila să se poarte ca un domn. Tocmai asta face cînd devine ordinar". În timpul repetițiilor, actorii erau de multe ori descumpăniți de faptul că, brusc, în fundul parterului izbucnea cineva în rîs : era Brecht.

Dintr-o dată, la următoarea noastră întîlnire, se înfățișă din nou cu chipul acela de deținut : ochii mici, rotunzi așezați undeva păsărește, pe o fată plată deasupra unui gît golaș. Și tocmai acum era foarte vesel. O față înspăimîntătoare, ba chiar respingătoare, pentru cine nu-l cunoștea deja pe Brecht. Șapca și jacheta — parcă ar fi fost împrumutate de la rotofeiul Dessou ; doar țigara îi stătea înfiptă autentic. Unul din lagăr cu țigară. Parcă-ți venea să-i oferi în dar un fular gros. Gura aproape fără buze. Era curat, dar nebărbierit. Nu un Clochand, nici vreun Villon. Doar cenușiu. Tonsura părului părea o măsură de protecție împotriva păduchilor sau o mutilare la care a fost supus. Mersul : aici lipseau umerii. Capul părea mic. Nimic de cardinal, dar nici de muncitor. În general, Brecht nu avea nicicînd înfățișarea unui muncitor ; asta ar fi o greșită înțelegere a portului său ; mai degrabă așa cum, ar stiliza Caspar Neher de pildă un meseriaș, poate un tîmplar : în cazul — așa cum și-ar fi putut găsi Biserica Romană, scotocindu-și recuzita, dacă ar fi dorit un cardinal vrednic de înfățișat. Cum am mai spus-o, însă, aici nu era nimic dintr-un cardinal. Pășeam alături de un Brecht care putea să te intimideze ca un mutilat. Nu se văita de nimic, dimpotrivă, o lăuda pe Giehse. Ne-am așezat în Cafeneaua Ost, care nu mai există astăzi, în fața unei mese goale, rezervată, cu tot felul de însemne pentru breasla studențească. Ce îl deosebește pe actor ? Am cugetul de parcă Brecht n-ar fi scris nici un rînd despre asta. Avea timp și poftă de vorbă, era prezent în conversație, viol, cîtuși de puțin mutilat, cu chef de a rumega lucrurile. De abia cînd a ajuns din nou pe stradă, a început să pășească din nou ca unul care ne trezește mila, un om exploatat, cu șapca cenușie trasă pe frunte. Mai ales gîtul : cît era de golaș ! Umbla repede, brațele nu participau însă la mers. Jacheta lui cenușie de fermier ca și cum l-ar fi îmbrăcat cineva din magazia unui azil, numai mănunchiul de instrumente de scris pe care le purta veșnic în buzunarul de sus, era ceva propriu, ca și inevitabila țigară, altminteri nu știa încotro să-și ducă mîinile și atunci le îndesa, ca pe ceva despuiat, în buzunarele de la haină.

5 iunie 1948, premieră absolută „Puntila" la Zürich ; un public nu prea entuziast, în schimb Brecht a fost mulțumit. „Iarăși și iarăși trebuie să se joace asemenea piese, pînă ce se vor obișnui cu ele", spusese el, „așa cum s-au obișnuit cu Schiller. Dar asta cere cîțiva ani." Așadar, vorbea ca după o repetiție.

O singură dată l-am văzut pe Brecht împreună cu un reprezentant al burgheziei ; arhitectul orașului a ținut neapărat să ofere un prînz frugal într-un loc, de unde se vede tot Zürich-ul ; în loc să exprime laudele așteptate la adresa Zürich-ului, Brecht m-a întrebat dacă cunosc New York-ul. Ar trebui să-l văd, merită, n-ar fi cazul să aștept prea mult, fiindcă nu se știe cît va mai dăinui New York-ul... Arhitectul-șef al orașului nu a mai continuat conversația.

Cu timpul, discuția ideologică, de neocolit în prima perioadă, a fost treptat abandonată — nu din cauză că-l contraziceam, ci pentru că mă găsea prea neinstruit și Brecht avea alte îndatoriri decît să mă instruiască pe mine ; prefera să-l conduc pe șantierul meu și să-i explic construcțiile, probleme de arhitectură sau ceva mai simplu : organizarea unui mare șantier. Cunoștințele de specialitate, mai cu seamă dacă se oglindeau într-o activitate, îl umpleau de respect. Era de față și Ruth Berlau, care femeie fiind, se plictisea repede ; Brecht însă, urca conștiincios, chiar dacă temător, schelă după schelă, la sfîrșit pînă și într-un turn de sărituri înalt de zece metri, de unde se putea cel mai bine cuprinde cu privirea întreaga suprafață ; aici sus, nu-l mai preocupau explicațiile, aici avea o atitudine de respect : toată stima, Frisch, toată stima ! Și cînd Ruth Berlau — cu aparatul de fotografiat în dreptul ochilor — își exprimă dorința ca Brecht să iasă mai spre marginea platformei, acesta se opuse ; de abia după ce s-a văzut jos a fost permeabil pentru cursuri de statică. „Aveți o profesiune onestă". Salutul său la despărțire era uneori pe fugă, nicicînd protector, totuși scurt și ușor ; acum, după vizitarea șantierului meu, era vizibil colegial.

August 1948. Cînd am trecut granița la Krenzlingen Constanz, se strînseseră cincisprezece ani de cînd Brecht nu mai pășise pe teritoriul german. Nici acum nu era mai mult de o excursie de o seară. Motivul aparent, un pretext binevenit, pentru Brecht, era un spectacol, la Heinz Hilpert, Teatrul german din Constanz, cu prima mea piesă care mai bine n-aș fi revăzut-o. (În luna noiembrie a aceluiași an, așadar mai tîrziu, Brecht a plecat prin Praga spre Berlin, dar s-a mai întors o dată pentru cîteva luni la Zürich înainte de a se așeza definitiv în 1949 în Berlinul răsăritean). Un recuziter din Zürich, care poseda o **Lancia** veche ne-a dus pînă la barieră. Brecht : „Să mergem pe jos !". Controlul pașapoartelor — pe atunci încă resimțit ca o mică senzație, a decurs fără probleme. Brecht, voit, impasibil. Prin urmare ne-am dus pe jos pînă la orășelul acela, un orășel teribil de german, care nu fusese distrus, cu firme la birturi în ca-

ractere gotice. După o sută de metri, în mijlocul unei discuții pe o temă oarecare, Brecht se opri să-și reaprindă țigara care, se vede treaba că se stinsese ; privind cerul : „Cerul nu este altfel aici !". Și din nou gestul acela involuntar care-l făcea adesea — își mișcă încoace și încolo gîtul deșirat în gulerul larg, o zvîcnitură care-l relaxa. Apoi l-am salutat pe Heinz Hilpert și acoliții săi. Întotdeauna exaltarea îl făcea pe Brecht să se simtă stingaci așa că își văzu de berea lui, în timp ce un actor tînăr (auzise deja de Opera de trei parale) nu contenea să toarne osanale la adresa celor realizate la Constanz ; Brecht era cuprins de mirare — vocabularul era cel care-l făcuse să amuțească. După spectacol, Brecht s-a ocupat de berea germană, care ar fi rămas ca și pînă atunci, cea mai bună ; la puțin timp după aceea : „să mergem !". A tăcut într-una pînă ce am ajuns din nou la Kreuzlingen ; o remarcă din partea lui Wilfied Seifert, care ne însoțea l-a scos, brusc, din sărite. A început prin a rîde rece, pe înfundate, apoi, palid de furie, ajunse să țipe ; Seifert nu a înțeles ce se petrecuse cu Brecht. Vocabularul acestor oricît de neîmpovărați supraviețuitori, comportamentul lor pe scenă, candoarea lor veselă, nerușinarea lor de a continua ca și cum li s-ar fi distrus doar casele ; pofta cu care făceau artă, împăcarea pripită cu propria lor țară, toate acestea erau mai rele decît se temuse el ; Brecht era consternat, vorbele lui — un blestem strașnic. Nu-l auzisem nicicînd astfel, atît de tăcut, ca la această înștiințare de luptă în miez de noapte într-un birt adormit, după prima sa vizită pe pămîntul german. Brusc insistă să ne întoarcem, ca și cum ar fi avut vreun zor anume : „Aici va trebui luat totul de la început".

„Luați și fotografia aceasta cu dumneavoastră în Polonia", spuse el, „probabil vă veți întîlni și cu lume din guvern, întrebați-i dacă este adevărat". Mi-a dat o revistă ilustrată în care nu se afla un reportaj propriu-zis, dar oricum se înfățișau niște imagini care lăsau să se presupună : maltratări în Silezia, stări de lucruri ca în lagărele de concentrare. „Întrebați pretutindeni, dacă este adevărat !" îmi ceru Brecht dar eu nu-mi puteam imagina ca de pildă la un banchet, anumite oficialități s-ar lansa într-o discuție legată de acuzația din revistă. Brecht, de colo : „În fond, de întrebat, se poate întreba". Lua lucrurile foarte în serios. „Dacă în Polonia există asemenea stări de fapt", spuse Brecht, „atunci trebuie să se întreprindă ceva".

Cînd m-am întors din Polonia, curios să afle vești, m-a sunat la telefon de îndată ce a aflat de sosirea mea. Așa că am plecat cu bicicleta spre Harrliberg, avînd material suficient : Breslau — actualul Wroclav, Congresul internațional al intelectualilor pentru pace, Varșovia. Mă așteptam la o convorbire dificilă. Ceea ce aveam de povestit era contradictoriu, Brecht aștepta cu nerăbdare. Salutări de la Anna Seghers. Rămas singur cu Brecht, care nu cunoscuse cu proprii săi ochi țările blocului răsăritean, mi-am dat drumul și i-am povestit. Lucruri de tot felul, îndoielnice, îmbucurătoare, apăsătoare, de nepătruns. Îi furnizam concretul. Impresii dintr-o călătorie prin Silezia ; o discuție cu un țăran polonez care vorbea perfect germana — slugă în Prusia de răsărit unde învățase și strînsese niște bani încît ajunsese să aibă o gospodărie proprie în Polonia de răsărit ; războiul, gonit de ruși din patria sa, acum așezat pe pămînt silezian ; o poveste de viață. Brecht era un ascultător receptiv, ceea ce ușura relatarea ; îl vedeam consternat sau bucuros, după cum se nimerea, dar una peste alta, mai degrabă îngrijorat. Îl supăra felul în care au tras sforile Fadeev și strălucitul Ehrenburg : „Dacă deja se face un congres, atunci n-ar trebui să se întîmple de-astea". Din cînd în cînd o chema pe Weigel, dar am rămas singuri, Brecht răscolit, adesea mut, sincer impresionat, foarte departe de intenția de a contesta răul. La un moment dat un reproș din partea lui că la recepția oficială, la care se strînseseră sute de intelectuali în jurul unui bufet, nu pusesem de-a dreptul anumite întrebări. Îi povesteam cu plăcere despre ceea ce văzusem cu ocazia începutului construcției și planificării la Varșovia (după căderea lui Gomulka, proiectul a fost anulat), sau despre ceea ce cunoscusem — prin circiumele din pivnițe, pe sub ruine, dincolo de optimismul oficial — oameni bucuroși de viață, deschiși și fericiți. Brecht a socotit acesta o dovadă pentru faptul că nu polemizam și a marcat cu și mai multă seriozitate negativul care și din punctul lui de vedere, era negativ. „Nu merge așa", spusese el de mai multe ori, „trebuie schimbate lucrurile". Apoi s-a așezat lîngă noi și Helene Weigel ; că să povestesc mai departe și să repet unele lucruri ; n-a mai fost cu putință. Nu numai că la tot ce relata martorul ocular Weigel avea explicații stereotipe pe un ton care sancționează, dar Brecht însuși părea acum transformat, brusc înfuriat nu pe Fadeev ci pe mine. Eram ca la examen, gata-gata să cad. Prelucrat, despre cele ce se petrec în Polonia, mi-am luat bicicleta și am plecat.

Fără îndoială că nu amabilitatea era ceea ce te impresiona întîi la acest om, căruia nu-i făcea plăcere să dea în vileag materie primă, ori sentimentele sînt materie primă. Căldură în vorbe — iată ceva ce, în prezența sa, nu-i reușea nici interlocutorului ; faptul că într-o conversație particulară, Brecht utiliza un vocabular aproape egal atît cînd era vorba de resemnare cît și pentru stimă ori simpatie, îi conferea la început ceva de instanță. Gestica sa (mereu revin asupra gesticii sale, deși era, în fond, foarte săracă, uneori aproape de o stereotipie mecanică) urmărea mai cu seamă să parodieze. Ce avea atîta de parodiat ? Brecht trebuie să fi cunoscut teribil de bine sentimentalismul căci orice părea să aducă cît de cît cu acesta era pe dată ostracizat. Politețea sa, care nu se exprima prin vorbe ci printr-o anumită ținută cînd saluta sau la masă — o politețe grațioasă, era singurul lucru pe care-l accepta ca o expresie de simpatie. Atmosfera familiară o torpila imediat, și cu duritate dacă era cazul. Era vizibil că nu se simțea bine. Doar în poezie, așadar sub control artistic, era permis ceva ce altminteri era izolat de către Brecht prin glume și gestică : sentimentele. Brecht era pudic. Dacă erau de față și femei, spre deosebire de majoritatea bărbaților, Brecht nu manifesta nici un fel de schimbare, nici un fel de gest prin care să impună ; în societate, femeile erau tovarășe, altfel spus neutralizate, sau erau gîște care, odată depistate și tratate ca atare, nu mai conturbau conversația. Atunci Brecht arăta față de bărbați mai multă amabilitate ca de obicei, și într-un fel care stîrnea mirare.

Traducere de Corina Jiva

A. I. Zăinescu

centaurul la fierar

I

De nişte potcoave se înţelegea că are
nevoie
Şi umbla ca printr-un antic amurg,
Sub o antică jertfă —
Centaurul.

De nişte potcoave despre care nimeni
Nu mai auzise nimic, nici măcar
Fierarul la care se abătuse şi care
Între timp repara doar piane
Se uita ca prostit la el, nu pricepea
Nimic, decît că s-a trezit
Brusc din somn şi că bătăile
Din uşă îi sunau ca nişte corzi în urechi
Şi mai veneau din toate părţile mulţi
Cu fel de fel de sîrme şi fiare la el,
Unii chiar cu potcoave — pe bieţii cai
Îi descălţaseră, parcă, jupuiseră fier de
pe case,
Smulseseră cuie din gard — şi tot ce voiau
Era lucrul acela-ndîrjit, pătimaş la
instrumentul
Şi taina aceea de noapte

II

Îi ajutau, nu-l lăsau singur.
Puneau în loc de cărbuni grîu să ardă,
Făceau din plăminii lor foale pe cer.
Ca la treieriş scuturau pleava focului,
albă,
Şi tot ce simţeau, ca sămînţă ori scrum,
Mirosea şi-a funingine de privighetori.
Îl ajutau, nu-l lăsau singur şi toţi
Se vorbiseră, parcă, îşi îndesau — care
cu greieri,
Care cu tremurul veşted al ierbii — auzul
Şi ochii care nu se mai deslipeau
De pe miinile fierarului, roşii,
Şi nici de pe nicovale.

III

Îl ajutau,
L-am ajutat şi noi poeţii, oho,
Cred că l-am ajutat şi eu, am stat mult
Lingă hodorogiturile acelea albastre
Şi cred c-am şi cîntat la ele, nu mai ştiu,
Se povîrniseră stelele sau stîrpiseră reci,
Răguşiseră norii — cînd
Ca un tunet tragînd coama de cai după el
Şi om trist, cap de om căzut parcă-ntre
umeri,
Cal cu cruce la gît şi uşor ca o lacrimă,
Om plecat şi-ntors noaptea doar,
Cap de om ni se arată
Şi vorbi tuturor — centaurul.

IV

De nişte potcoave se înţelegea că are
nevoie
Şi cu jumătatea sa de om ne arată
Jumătatea cealaltă de cal — numai flăcări
Şi ape prin părul lui des, otrăvite
Sudori ce-i veneau de la picioare
de-acum, otrăvite
Mirosuri — căci uite
Cîtă nenorocire, zicea, şi cu amîndouă
Miinile îşi frămînta ca-ngheţate copitele,
Şi le răsucea ca pe nişte cuiburi în sus.

V

Uite
Ce nenorocit de blestem
Sau ce boli ale voastre de pe pămînt
M-au ajuns şi pe mine, zicea ; şi cu
amîndouă
Miinile îşi apuca pîlpîitoare gleznele,
Ploua parcă din ele iar picurii
De cum atingeau aerul se şi preschimbau
în mii
Şi mii de fluturi cu pocnet prin aripi,
Fosforescent.

Ca pe nişte izbituri
De lănci îşi apuca printre vorbe
genunchii,
Ca pe un cutremur adînc, resimţit în
toţi nervii,
În jumătatea sa de om, mai ales, căci
pe cealaltă
Se părea că chiar atunci o scăpase
Şi o adusese, liberă, de la abatoare.

VI

Şi se urcase, coborîse astfel ca printr-un
turn,
Se urcase, nu mai avea ce să piardă
Trăia ca pe-o dungă de-acum, se oglindea
între două,
Trăia singur în nori, tropotea în pămînt,
Se privea ca prin miezul uscat al unei
seminţe
Şi cred că prin noi, prin ochii noştri ca
nişte
Zăbrele ce abia-l mai ascund.
De nişte potcoave se înţelegea că are
nevoie
Şi umbla ca printr-un antic amurg
Su o antică jertfă —
Centaurul.

De nişte potcoave despre care nimeni
Nu mai auzise, nimic, nici măcar
Fierarul la care se abătuse şi care
Între timp repara doar piane.

ION DIACONESCU A AJUNS, ÎN SFÎRȘIT, ACASĂ

mihai pelin

Un rînd de haine civile

În ultimul an al războiului, poetul Vasile Diaconescu locuia la Buzău. Era profesor de limbă română, debutase în 1929 la **Bilete de papagal** și desfășura o activitate literară sporadică. Satisfacțiile editoriale se vor ivi în viața lui foarte tîrziu, cînd îi vor apare volumele de versuri **Scripturile române** și **Geții cei nemuritori**, în 1975 și, respectiv, 1981. Dar acum, în 1945, pacea, în bucuria generală a țării, îi adusese o bucurie particulară : fratele său mai mic, pictorul și gravorul Ion Diaconescu pășea pe calea unei afirmări spectaculoase, după ce scăpase din război întreg și nevătămat. Din toamna lui 1944, pînă în primăvara lui 1945, lucrase alături de el, la Pîrscov. Toată vara lui 1945, fostul sublocotenent Ion Diaconescu a petrecut-o în casa părintească din Tîrgu Ocna, str. Ana Ipătescu nr. 26. Peisajele de pe valea Trotușului l-au incitat la o activitate artistică febrilă și, desigur reconfortantă, dacă o privim ca o terapeutică a traumelor indurate sub arme. În acest răstimp, a purtat o corespondență susținută cu prietenii și colegii de breaslă din București și chiar înainte de a se reîntoarce în Capitală era ferm convins că momentul despărțirii sale de părinți se apropia. Și părinții, influențați și de putrea de convingere a lui Vasile Diaconescu, care-l ajutase pe pictor moral și material în toate fazele evoluției și afirmării, nu i-au stat în cale. Dimpotrivă, din puțina lor agoniseală, i-au cumpărat un rînd de haine civile mai arătoase și i-au promis să-l ajute și în viitor, pînă cînd va izbuti să stea pe picioarele lui.

La începutul lui noiembrie 1945, Ion Diaconescu a hotărît să pornească spre Capitală. Înainte de a pleca, mama sa, Maria Diaconescu, l-a sfătuit totuși să îmbrace niște haine mai ponosite, vremurile fiind tulburi. Dar pictorul nu i-a ascultat sfatul, avînd și el dreptatea lui ; pleca să obțină o sală de expoziție, eventual și o slujbă, trebuia să trateze cu autorități și persoane suspuse. Cu alte cuvinte, îl bîntuiau griji și vanități mici într-o epocă de mari cataclisme. La plecare, nu a uitat să noteze adresa fratelui său din Buzău, sperînd să-l viziteze la întoarcere, ceea ce s-a și întîmplat. A izbutit să fie programat cu o expoziție la Dalles, în decembrie același an, și-a găsit o gazdă și, în drum spre Tîrgu Ocna, a poposit o zi la fratele său Vasile. Ziua aceasta s-a întîmplat să fie 10 noiembrie 1945. Vasile Diaconescu nu mai trăiește și am întreprins reconstituirea întîmplărilor de atunci sprijinindu-ne pe confesiunea Elisabetei Tomiuc, singura supraviețuitoare a celor cinci frați și surori Diaconescu, domiciliată în Tîrgu Ocna, str. Ana Ipătescu nr. 26. Ne-a ajutat în această întreprindere și cumnata pictorului, Elena Diaconescu, domiciliată acum în Brașov, Strada de mijloc nr. 43. În seara zilei de 10 noiembrie 1945, după ce i-a împărtășit fratelui său Vasile toate proiectele sale de viitor, împotriva sfatului acestuia că nu e sănătos să călătorești noaptea în vremuri tulburi, Ion Diaconescu era decis să-și continue drumul spre Tîrgu Ocna. A plecat cu un tren de seară. A doua zi, în zori, la ieșirea spre Focșani din stația Gugești, liniorii căilor ferate au descoperit cadavrul decapitat al unui bărbat tînăr, îmbrăcat prea subțire pentru anotimpul acela, doar în vestă. Ancheta a fost mai mult decît sumară : neavînd nici un element care să permită identificarea cadavrului, autoritățile judiciare au decis inhumarea lui în cimitirul comunei Gugești. După două săptămîni, spre surprinderea sa, Vasile Diaconescu a fost convocat la poliția orașului Buzău : în vesta cadavrului de la Gugești se descoperise legitimația unui muncitor din Tîrgu Ocna, pe nume Ion Munteanu, pe coperta căruia erau notate numele și adresa lui din Buzău. Con-

Ion Diaconescu. Fotografie din 9 apr. 1944

Almanah „Luceafărul", coala 12

Autoportret datat 1939 ● Coperta catalogului expoziției retrospective care a fost deschisă in 1969 la Muzeul de artă din Bacău

sternat, Vasile Diaconescu a recunoscut scrisul fratelui său. O convorbire telefonică i-a întărit consternarea : Ion Diaconescu nu ajunsese acasă și părinții credeau că întirzie din cauza unei escale prelungite la Buzău. A urmat dezhumarea și identificarea certă a cadavrului : într-adevăr, Ion Diaconescu sfîrșise tragic. Elena Diaconescu susține că ar fi fost decapitat în tren — cadavrul prezentind tăieturi adinci și pe miini — și aruncat pe terasament. Gheorghe Văleanu, picher în stația Gugești din 1937, astăzi pensionar, martor la descoperirea cadavrului, ne-a înfățișat altă variantă : într-adevăr, rămășițele pămîntești ale unui necunoscut s-au descoperit la Gugești, pe terasamentul căii ferate, la ieșirea spre Focșani, într-o dimineață de noiembrie 1945 ; într-adevăr, cadavrul era îmbrăcat doar în vestă, dar nu-i lipsea haina, ci o ținea strins în brațe, era de culoare gri, și o folosise ca să-și apere pieptul de contactul direct cu pietrele terasamentului ; ceferiștii care au decoperit cadavrul au avut înaintea lor toate semnele unei sinucideri. Intr-un număr din **Timpul** din noiembrie 1945, deplîngind destinul sumbru care l-a pîndit pe pictor, Ion Frunzetti scria că Ion Diaconescu „era, în plus, continuu sabotat de propriile sale inhibiții, de timiditate și îndoielile sale". De asemenea, criticul saluta cu recunoștință „hotărirea Ministerului Propagandei de a-și acorda sala pentru o expoziție postumă, în martie, în care Ion Diaconescu să se înfățișeze global". Presa timpului nu ne-a transmis nici un semn că expoziția retrospectivă preconizată s-ar fi vernisat cu adevărat. Un articol mai amplu a dedicat amintirii pictorului și Ernest Gavrilovici în **Viața Socială** nr. 8 din decembrie 1945. De atunci, nu s-a mai vorbit despre el decît în familie și între prietenii săi apropiați, nu mai puțin surprinși și îndurerați de moartea tragică a dotatului gravor și pictor. Unul dintre ei fiind și pictorul Gheorghe Ionescu.

Numele lui Ion Diaconescu a reintrat în circuitul public al culturii românești abia în noiembrie-decembrie 1969, cu prilejul expoziției retrospective organizată de Eugenia Antonescu la Muzeul de artă din Bacău. Atunci, într-un cuvînt lămuritor din unicul catalog al operei lui Ion Diaconescu, Ion Frunzetti elogia un artist „decapitat, simbolic, doar trupește, într-un moment în care întregul popor român înălța fruntea, împotriva celor ce încercaseră să-i nege acest drept". În prefața aceluiași catalog, Eugenia Antonescu notează : „Trăind cu înfrigurare pregătirile unei expoziții personale, el cade victima unui accident de cale ferată". Și adaugă : „final brusc, neașteptat și nedrept, întrerupînd brutal firescul proces de afirmare și fecundă dăruire al unui viguros și original talent".

De ce a avut nevoie poliția din Buzău, alertată de poliția din Rimnicu Sărat, de două săptămîni întregi pentru a-l convoca și interoga pe bărbatul ale cărui nume și adresă erau notate pe o legitimație găsită în vesta unui cadavru ? De ce i-au trebuit lui Ion Frunzetti nu mai puțin decît 24 de ani ca să-și amintească de fostul său prieten Ion Diaconescu ? Iată două întrebări la care ne îngăduim să amînăm răspunsul. Deocamdată, mai important este să știm cine a fost Ion Diaconescu, aducînd un omagiu cuvenit Eugeniei Antonescu, muzeografa care a izbutit să ordoneze cursiv, pentru posteritate, datele definitorii ale vieții și operei unui artist asasinat în floarea vîrstei. Cronologia stabilită de Eugenia Antonescu am coroborat-o cu informațiile ce ne-au fost transmise de supraviețuitorii familiei pictorului și de prietenii care nu l-au uitat.

«Iacătă-mă-s cătană»

Ion Diaconescu s-a născut la 24 noiembrie 1915, în satul Gropile de lîngă Tîrgu Ocna. Nu a văzut lumina zilei chiar în casa părintească printr-o întîmplare întrucîtva neobișnuită, dar firească : mama sa, Maria, a fost cuprinsă de durerile facerii în satul unde-și avea soțul ei, preotul Vasile Diaconescu, parohia. După Elena Maria, Elisabeta și Vasile, Ion Diaconescu a fost ultimul lor copil. Și-a încheiat studiile medii la Liceul Ferdinand, astăzi **George Bacovia**, din Bacău și în 1936 s-a înscris la Academia de arte frumoase din București, unde a studiat pictura cu Camil Ressu și gravura cu Simion Iuca, cel din urmă definindu-i personalitatea, tîrziu, în 1969, printr-o formulă lapidară, dar elocventă : „Timid în viață, dar îndrăzneț în creația artistică". Salonul oficial de toamnă din 1940 reprezintă pentru artist, student încă, primul prilej de afirmare și, totodată, primul succes. A expus atunci portretul **Moș Veveriță** și alte lucrări, bine primite de critică. George Oprescu scria : „un debutant, dovedind, însă, în portrete un ochi capabil să observe și să rețină esențialul dintr-o figură". Alt comentator care i-a remarcat debutul impetuos a fost George Zbircea. De asemenea, Ion Vlasiu vedea în Ion Diaconescu un artist „uimitor de sensbil la calitățile materiei".

În martie-aprilie 1941, tot student fiind, Ion Diaconescu expune la sala Dalles, într-o expoziție de grup, alături de Mariana Petrașcu, Wanda Sachelarie, Theodor Dan și Dumitru Ștefănescu. Efortul lor solidar de a scoate grafica românească dintr-un incontestabil impas nu trece neobservat. Din nou, cu referire specială la Ion Diaconescu, George Oprescu scria : „desenul energic, efectele de lumină puse unde se cuvine, aspectul gravurii îngrijit, iată calități pe care nu le întîlnim des la gravorii noștri". În iunie 1941, pe pragul declanșării războiului, Ion Diaconescu obține premiul întîi la examenul de

diplomă, absolvind apoi Academia de arte frumoase cu **foarte bine** la pictură și cu **excepțional** la gravură. Atent la destinul viitor al artelor plastice românești, rectorul de atunci al academiei bucureștene, Eustațiu Stoenescu, solicită ministerului de resort trimiterea lui Ion Diaconescu, cu bursă de stat, unde se mai putea studia atunci : la Akademie der bildende Künste din München. Înainte de a pleca spre Bavaria, proaspătul absolvent obține premiul Simu pentru lucrările prezentate la salonul oficial de toamnă din 1941 și donează 16 gravuri Academiei române.

La München a plecat în ultimele zile ale lui 1941 și a studiat mai puțin de un an, gravura cu Mayrshofer și pictura cu Hess. Cele două somități ale academiei bavareze de arte frumoase îl recomandă pe Ion Diaconescu pentru bursa fundației Humboldt, artistul o și obține, însă, din nefericire, n-o va fructifica. A fost pur și simplu rechemat în țară pentru satisfacerea obligațiilor militare. Firește, țara era în război, frontul cerea soldați și Ion Diaconescu a fost încorporat în viteză. Intr-o duminică, la 29 noiembrie 1942, îi scria din Ploiești prietenului Gheorghe Ionescu, pe adresa acestuia din București, str. Plaiului nr. 26 : „Dragă George, iacătă-mă-s cătană. Am fost repartizat la Reg. 18 vînători de munte — apoi trimis aici la școală — la Ploiești. Mă găsesc aici de 3 săptămîni. Colegii mei sînt toți mai tineri decît mine. Totuși am început să mă obișnuiesc cu viața de aici. Ceea ce îmi lipsește e atmosfera liniștită, tihnită a atelierului nostru cu tata Ressu, veștile de la voi. Tu ce mai faci ? Vasile a plecat la Odesa, așa cum era vorba ? De Valică mai știi ceva ? Eu despre Dan nu mai știu nimic. Cu salonul ce este ? Aștept o scrisoare detaliată de la tine. Tare m-aș bucura să pot veni măcar o zi pe la București. Dar pînă la depunerea jurămîntului nu va fi posibil. Te îmbrățișează Nelu. Trimite-mi adresa lui Vasile..." Desigur, ofițerul care a aplicat pe această carte poștală militară ștampila dreptunghiulară **Cenzurat Ploiești nr. 5** lăsînd-o să treacă dormea. Aliații germani știau că regimentul 18 vînători de munte lupta atunci în Caucaz...

Intre timp, stilul pictorului, „deplin maturizat, devine alert, vibrant, cu agerimi nebănuite". Prin decizia nr. 34 388, publicată în Monitorul Oficial nr. 55 din martie 1943, artistul a fost admis ca membru în Corpul Artiștilor Plastici. Dar la 9 aprilie 1944, cum atestă însemnarea de pe reversul unei fotografii, Ion Diaconescu era elev al Școlii de ofițeri de rezervă din Craiova, pregătindu-se să devină sublocotenent de infanterie. Trecerea lui prin Oltenia nu a rămas fără urme : a donat fundației Alexandru și Aretia Aman patru gravuri. La salonul oficial de toamnă din 1945 a trimis alte lucrări. Dar cînd gravurile lui erau pe simeze, a survenit și tragicul deznodămînt. Obstinată în a acoperi asasinatul cu un eufemism la îndemînă, Eugenia Antonescu, în cronologia de care ne-am folosit, notează : „la 11 noiembrie, mergînd cu trenul spre Tîrgu Ocna pentru a-și lua lucrurile să fie duse la București, are un accident mortal. A fost găsit decapitat pe linia ferată, în apropiere de stația Gugești..." Ni se oferă, deci, a treia variantă a morții lui Ion Diaconescu. A patra ne-a furnizat-o pictorul Petre Suțianu. Artistul ar fi fost asasinat și aruncat din tren de oameni aflați în stare de ebrietate, în tranzit pe aceste meleaguri.

Ion Diaconescu ; „Peisaj"

Obsesia autoportretului

A fost Ion Diaconescu obsedat de ideea morții ?... După frecvența autoportretelor s-ar putea răspunde afirmativ la întrebare. Dar nu este mai puțin adevărat că în vara lui 1945, pe Valea Trotușului, pictorul s-a deschis spre peisaj. Dincolo de obsesie, peisajul înseamnă cuprindere. Ion Diaconescu a fost asasinat înainte de a fi cuprins cum se cuvenea lumea ce-i fusese hărăzită prin naștere. Și scriem asasinat cît se poate de apăsat și caligrafic. Eugenia Antonescu este ultimul om de pe lumea asta căruia autorul acestei istorii, într-un fel sau altul, ar fi tentat să-i adreseze chiar și cel mai insignifiant reproș. Dar reproșul, oricît ar fi el de insignifiant, trebuie totuși formulat : așa se duce de rîpă umanitatea în care, oficial, investim mari speranțe. Din eufemism în eufemism, dacă nu ne oprim la timp, vom ajunge neîndoielnic la victoria finală. Confuzia dintre crimă și accident prefațează strălucit această victorie.

Și ce s-a ales din opera acestui viguros artist, dispărut prematur ? Substanța ei a rămas în păstrarea lui Vasile Diaconescu, ocrotită fiind cu o exemplară devoțiune, pînă cînd a fost reintegrată într-un circuit public. Patru lucrări donate de Ion Diaconescu primăriei din Tîrgu Ocna, în vara lui 1945, au dispărut fără urmă. Farmacistul Dorel Sandovici, un animator al muzeului din Tîrgu Ocna, transferat între timp la Onești, nu a izbutit să le regăsească, în ciuda eforturilor sale. În 1966, prin inițiativa profesorului Gheorghe Mocanu, a luat ființă la Onești un cerc de desen al copiilor școlii generale nr. 5. In 1969, cînd s-a organizat la Bacău retrospectiva Ion Diaconescu, profesorul Gheorghe Mocanu a adoptat numele nefericitului pictor pentru cercul ce-l inițiase. Cercul de desen al copiilor din Onești poartă de atunci numele lui Ion Diaconescu. Nenumărați gazetari, scriitori, critici de artă, cum mărturisesc toate pliantele editate la Onești, au scris cuvinte de bine despre cerc și copii. Laolaltă, aceste cuvinte ar putea încropi o antologie. Dar unul singur nu s-a învrednicit să aștearnă pe hîrtie un cuvînt despre Ion Diaconescu, patronul uitat al acestei generoase întreprinderi. După aproape două decenii de la moartea pictorului, nu un critic de artă, ci o colaboratoare a ziarului lo-

Ion Diaconescu : „Bătrînă cu basma" (detaliu)

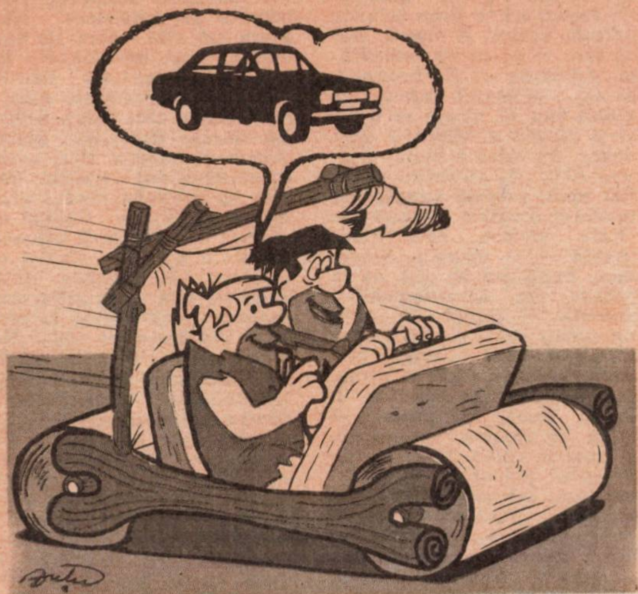
cal din Brașov, a izbutit să cuprindă într-o frază sintetică statura artistului : „pasta suculentă — scria Anca Popp-Săndulescu — pusă in tonuri suprapuse, cu tușe largi și neglijente, dar de o neglijență voită, dorită, puternic accentuată, cu efectele eclerajului încorporate formei, sugerind privitorului orizonturi afective și senzoriale ce se întind dincolo de cadrul îngust al tabloului". Din Bacău, expoziția organizată de Eugenia Antonescu a fost itinerată prin Piatra Neamț, Iași, Suceava, Buzău și în 1972 ajunsese, in sfirșit, la Brașov, unde a decedat și fratele pictorului, Vasile Diaconescu, la 31 iulie 1979.

Cele mai multe dintre lucrările artistului se găsesc la Muzeul de artă din Bacău. Altele la Muzeul de artă din Brașov. Citeva la Muzeul de artă al R.S.R. Mai multe pasteluri și o mapă cu zeci și zeci de gravuri și desene a rămas în păstrarea Elenei Diaconescu, văduva poetului Vasile Diaconescu, fratele artistului. Și acum ne apropiem de două momente delicate ale vieții unui artist mort în floarea vîrstei. Despre autoportretul reprodus in catalogul expoziției retrospective din 1969 sub numărul 134, Ion Frunzetti scria, cu o remarcabilă pertinență : „Blazarea și defetismul se citesc pe fața lui trasă, palidă de o bizară spiritualizare". Autoportretul este intitulat **Resemnare**, fiind datat și localizat în stînga, jos : Duminica Floriilor, 1944, Cernele. A fost schițat în creion, cind artistul era elev al școlii de ofițeri de rezervă din Craiova. In mapa cu gravuri rămasă în păstrarea Elenei Diaconescu mai există un autoportret al pictorului, realizat în toamna lui 1944 și localizat în Pirscov. Destinat și școlit pentru front, proaspătul sublocotenent Ion Diaconescu nu a apucat să lupte. Din Craiova a fost trimis spre zona de operațiuni militare din Moldova chiar în zilele cind frontul se destrăma, la jumătatea lui august 1944. Dinspre Iași, a venit pe jos pînă la Tirgu Ocna, amestecat printre ostași care-și aruncau hainele militare de teama prizonieratului. Din Tirgu Ocna s-a retras pină la Pirscov, unde se refugiase și fratele său din Buzău, Vasile Diaconescu. Și a revenit lingă părinți abia cind se anunța pacea. Despre această perioadă Elena Diaconescu formulează amintiri confuze. Și este dreptul ei să tacă. Dar o asigurăm că nu vrem neapărat să chinuim amintirea unor oameni defuncți. Dimpotrivă, vrem să reconstituim o epocă, cu toate luminile și umbrele ei. Dealtfel, Ion Diaconescu nu ar fi fost singurul ostaș român tentat să dezerteze în acele vremuri tulburi, cînd viața omenească se clătina pe muchie de cuțit. Și nu ar fi fost nici măcar singurul pictor care, fiind sub arme, a dezertat în acel disperat final al campaniei din răsărit. Pictorul Aurel Diaconescu — coincidența de nume este pur întîmplătoare — a dezertat în Crimeea, cu o săptămînă înainte de evacuarea peninsulei, și a ajuns în țară în calele unui cabotier german. Ca el a scăpat din război și pictorul Stelian Popescu-Ghimpați.

Al doilea moment merită și el tot interesul. In aceeași mapă de gravuri din păstrarea Elenei Diaconescu am găsit numeroase variante ale unei interpretări după fresca arhanghelului Mihail din biserica de la Curtea de Argeș. Pentru cine le privește cu puțină atenție, este limpede că aceste copii au fost executate după un album. Interpretarea are o poveste pe care Elena Diaconescu nu o știe și pe care, de fapt, prea puțini o știu. In timpul războiului, s-a hotărît înființarea unui muzeu românesc la Berlin, înzestrat cu o biserică. Pentru icoanele tîmplei acestei biserici au primit comenzi mai mulți pictori români, între care Anatol Vulpe și Ion Diaconescu. Conform adresei nr. 57561 din 12 noiembrie 1943, emisă de Direcția Artelor din ministerul educației naționale, fiecare pictor angajat în comandă trebuia să prezinte Comisiunii pentru biserica din Berlin cîte o icoană în ulei de 40 × 60 centimetri, pe fond aurit, cu subiect la alegere. Termenul de predare fiind 25 noiembrie 1943. Ion Diaconescu a ales arhanghelul Mihail. Insă predilecția sa pentru acest sfînt militar de tristă memorie în istoria mai proaspătă a românilor s-a vădit și în anul studiilor de la München, cînd Comisiunea pentru biserica din Berlin nu avansase cu lucrările ei pînă la tîmplă și cînd Ion Diaconescu, totuși, a interpretat în gravură o icoană din Novgorod a aceluiași arhanghel, dintr-o pinacotecă bavareză. Predilecția, în sine, nu poate să nu intrige și am întrebat-o pe Elena Diaconescu dacă pictorul a avut cumva legături cu mișcarea legionară. Răspunsul ei a fost : nu, era un om foarte blînd. Să fi plătit artistul, in noaptea de 10 spre 11 noiembrie 1945, pentru greșelile altora ? Cine poate să știe, într-o lume în care atiți martori oculari ai unor evenimente dramatice încă se îndîrjesc să tacă, amintindu-și uneori că au avut și prieteni, însă abia după un sfert de veac...

Oricum, o parte din adevăr, dacă nu adevărul întreg, ar trebui să se afle în rafturile arhivelor statului din Buzău. Însă dosarul nr. 173, din fondul poliției orașului Rîmnicu Sărat, conținînd procesele verbale ale cercetărilor privind crimele, sinuciderile și accidentele petrecute în zonă între anii 1943 și 1949, a dispărut fără urmă.

Interesant este și faptul că și osemintele pictorului au deja o istorie. Deshumate și reinhumate în noiembrie 1945, ele au mai fost deshumate și reinhumate o dată, în vara lui 1982. Anume, atunci cînd un popă isteț din Buzău, Nicolae Bivolaru pe nume, a găsit de cuviință că a venit vremea să-și asigure și el un loc de veci. Și s-a împroprietărit pentru lumea cealaltă pe seama lui Ion Diaconescu, scoțîndu-i osemintele pe marginea lotului său extins. Pioasă, familia a reînhumat rămășițele pămîntești ale pictorului în curtea bisericii Sf. Gheorghe din Tîrgu Ocna. Ion Diaconescu a ajuns în sfîrșit acasă.

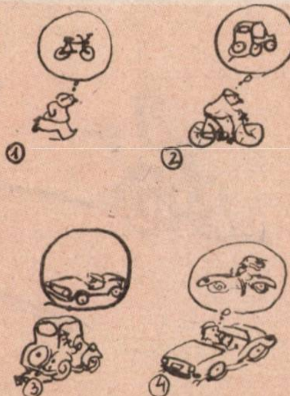

TRECE TIMPUL

de Gheorghe Ene

Parcă te văd, băiete, cînd mergeam împreună pe stradă, ţinîndu-te de mînă. Erai mic, abia făceai pasul, şi continuu te uitai după ce era în jur. Totul era nou şi necunoscut pentru tine. De cîte ori trecea o maşină pe lîngă noi, îţi ţuguiai buzele şi arătai spre ea cu degetul : „tu-tu, tu-tu...". Pe mine mă amuza că nu scăpai nici un prilej, ca să-mi dovedeşti că ştii ce este „tu-tu", iar tu erai tare mîndru de vastele tale cunoştinţe în materie de automobilism.

Drept să-ţi spun, pe-atunci nici prin gînd nu-mi trecea că, vreodată, vom avea şi noi maşină. Nu că nu mi-ar fi plăcut să o am. Era însă o dorinţă îndepărtată, latentă, dincolo de orizontul preocupărilor mele cotidiene, încît nu pot să spun că mă frămînta în mod deosebit. Tot pe tine, băiete, te atrăgea mai degrabă automobilul. Nu odată te-am găsit în casă jucîndu-te de-a şoferul". Aşezat pe scaun în faţa mesei din bucătărie, învîrteai, în chip de volan, farfuria noastră roşie de tablă, însoţind rotirea farfuriei — pardon !, a volanului — cu duduitul motorului, plus claxonatul de rigoare. Pe vremea aceea, nici în circulaţia rutieră reală claxonatul nu era interzis. Trăiai cu

atîta convingere rolul de şofer, încît te-ai speriat de-a binelea cînd am trecut brusc prin faţa mesei şi m-am făcut că am fost lovit de maşină. Îţi cam dispăruse roşeaţa din obraji. Te-am lăsat aşa, ancorat în lumea închipuirilor tale, şi, pe undeva, te invidiam puţin. De ! Tu ajunseşi să ai maşină, pe cînd eu...

Cînd ai „absolvit" grădiniţa, ţi-am cumpărat o bicicletă. Pe măsura ta. Te-am învăţat să mergi cu ea. La început, ţinîndu-te de gulerul cămăşii. Trebuia să fug ca să ţin pasul cu tine. Că pedalai repede. Dar şi eu eram tînăr. Şi puteam să alerg fără să mă resimt. La un moment dat, alergam pe lîngă tine, fără să te ţin de guler. Tu nu ţi-ai dat seama că îţi menţii singur echilibrul pe bicicletă. Pe mine, însă, m-a emoţionat. Fiul meu mergea singur pe bicicletă !

Bicicleta mi-a dat emoţii şi în perioada adolescenţei tale. Încălecai orice bicicletă pe care o apucai. Mai ales la ţară, în vacanţă. Nu cred că a rămas bicicletă în sat cu care să nu fi umblat. La timpul respectiv, e adevărat, asemenea vehicule nu erau multe, dar nici autovehicule.

Viaţa mergea înainte. A apărut epoca „exploziei rutiere". Adică a înmulţirii vertiginoase a autovehiculelor. Începuse şi în familia noastră să se înfiripe gîndul cumpărării unui autoturism. Ne-am pus pe strîns bani. Maică-ta şi cu mine. Lună de lună, an de an, treptat am reuşit să adunăm suma necesară. Pînă cînd, în sfîrşit !, a venit şi ziua mult dorită. Ziua cînd ne-am cumpărat maşina !

Ai fost şi tu, băiete, cu noi cînd am luat-o din depozit. Venisem toţi trei, adică mama, eu şi tu, cu taxiul şi plecam cu maşina noastră. Cu Geta că aşa o botezasem. Cine mai era ca noi ! Aveam senzaţia că pe bulevard toată lumea e cu ochii numai pe Geta. Şi tu te-ai simţit mîndru în postura de ocupant al maşinii. Doar la început te-a deranjat puţin că trebuie să te aşezi pe canapeaua din spate şi nu pe bancheta din faţă. Că acolo ai fi vrut să stai. Dar locul

acela a revenit — fără drept de apel — mamei.

Am umblat, apoi, destule ori în doi cu mașina. Eu la volan, tu în dreapta. Mă aflam în plenitudinea capacităților mele. Inclusiv în privința conducerii mașinii. Spre deosebire de tine, care nu știai să o conduci. Postura mea de conducător auto îți crea un respect în plus față de tatăl tău.

Îți mai amintești, băiete, cînd ai primit permisul de conducere și ai trecut la volan? Mergeam la mare. Pînă mai departe de oraș am condus eu. Apoi, după un mic popas la marginea unei păduri, te-ai așezat pe postul de pilotaj. Am fost cu toții atît de emoționați, încît nici mama, nici eu și nici tu n-am observat că aparatul de radio portabil rămăsese pe plafonul mașinii. L-am pus acolo, cît am stat în popas, și la plecare uitasem de el. Deși transmitea muzică. Dar cine din noi o mai auzea, după ce ne-am așezat în autoturism și tu l-ai pus în mișcare. Abia după ce ne-au atenționat partenerii de drum am oprit și am constatat ce s-a întîmplat cu radioul nostru.

A trecut cîtva timp de-atunci! De-atunci, de cînd ai parcurs primele sute de kilometri la volan. Te-ai deprins repede cu plăcerile, dar și cu rigorile mașinii. Cu faptul că te duce oriunde dorești, comod și plăcut. Dar că cere și ea să fie respectată. Adică să nu fie bruscată, să nu i se scoată sufletul cu viteze sau cu viraje ce o fac să-și piardă stabilitatea. Evident, nu totul a mers dintr-o dată. Ai străbătut și tu, fiul meu, etapele stîngăciilor inerente oricărui început, inclusiv lovirea, ce-i drept ușoară — a mașinii. Acum, însă, după ani de zile de la debutul tău de automobilist autentic — ținînd în mîini un volan real, și nu pe cel închipuit, cînd învîrteai farfuria de tablă roșie — acum, cînd ai devenit un om în toată firea, îmi place să merg cu mașina, avîndu-te pe tine la volan. Trăiesc sentimentul plăcut că tu, băiatul meu, mă plimbi cu automobilul. Fără să te țin de gulerul cămășii și fără să am emoții. Mă bucură pe-ascuns, că de spus, nu îți spun, ca să nu te înfatuezi, siguranța cu care conduci, dezinvoltura mișcărilor, precizia reflexelor, stăpînirea de sine. Simt, în același timp, că ești conștient de răspunderea ce ți-o asumi cînd îți exerciți calitatea de automobilist.

Dar pînă am ajuns aici! Nu vreau să par patetic, să folosesc cuvinte mari, dar am trăit nu puține emoții. Revăd ziua cînd ai plecat de lîngă mine, cu mașina școlii de șoferi. Tu la volan, instructorul în dreapta ta, eu rămînînd pe trotuar. Cînd ai revenit, după vreo oră, ți se vedea pe față că te-a marcat primul mers cu automobilul. Un alt eveniment de neuitat l-a constituit obținerea permisului de conducere. Nici acum nu știu cine au fost atunci mai emoționați: tu, sau noi, părinții tăi? Pentru noi, însă, adevăratele emoții au început abia după aceea. De fiecare dată cînd plecai singur cu mașina. Deși aveai consimțămîntul nostru. Dar asta nu schimba fondul problemei. Știu — știam și atunci — că nu-ți plăceau veșnicele noastre sfaturi ce însoțeau, de fiecare dată, plecările tale: „Ai grijă cum conduci! Fii atent la pietoni! Nu intra pe roșu. Nu goni! etc". Simțeam că le spuneam mai degrabă pentru liniștirea noastră, decît pentru îndrumarea ta. Nu puteam însă renunța la ele. Apoi, pînă te întorceai acasă, timpul se oprea, parcă, pe loc. Tresăream la orice mașină care trecea prin fața casei. Și de fiecare dată mă cuprindea un sentiment de ciudă că nu mai vii. Distingeam, de îndată, zgomotul autoturismului nostru și mă bucuram tare mult. Mă simțeam ușurat de o povară grea ce-mi apăsa sufletul: „În sfîrșit, s-a întors cu bine!"

Pe-atunci nu ai înțeles aceste simțăminte ale părinților tăi. Nu îți reproșez acest lucru. De-acum încolo, însă, cînd și tu ai devenit tată, vei înțelege, sînt sigur, ce înseamnă grija pentru copil. Ca mîine — poimîine o să ajungi și tu, cum am fost noi, adică, în rol de părinte, iar fiul tău, pe post de automobilist. Atunci te voi vedea, dragă băiete, cît de liniștit vei fi, știindu-ți odrasla la volan.

